
**Πακέτο Εργασίας2: Περιγραφική Χαρτογράφηση της
Εκπαίδευσης Ενηλίκων αναφορικά με την Περιβαλλοντική
Ευαισθητοποίηση και την Βιώσιμη Ανάπτυξη**

A3_Αναφορά χαρτογράφησης

Συγγραφείς: ***Progressus R&C, Omnia***

Συμμετοχή: ***Eva93, IED, Ippocrate AS, VUC Storstrom, Gestión Estratégica
e Innovación***

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περίληψη	4
Εισαγωγή.....	6
1 ^ο Μέρος – Βιβλιογραφική Ανασκόπηση.....	10
Ενότητα 1: Πλαίσιο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης στην Εκπαίδευση Ενηλίκων.....	10
Ενότητα 2: Καλές πρακτικές στην εκπαίδευση ενηλίκων για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση	17
Ενότητα 3: Ευκαιρίες μάθησης	26
Ενότητα 4. Ανάγκες σε πράσινες δεξιότητες.....	36
Περίληψη – Έρευνα τεκμηρίωσης	41
2 ^ο Μέρος – Έρευνα Πεδίου	43
Ενότητα 5. Αποτελέσματα Έρευνας Πεδίου	43
Περίληψη - Έρευνα πεδίου.....	59
3 ^ο Μέρος – Ομάδες Εστίασης (Focus Groups).....	61
Ενότητα 6. Αποτελέσματα Ομάδων Εστίασης.....	61
Περίληψη – Ομάδα εστίασης	68
Συμπεράσματα και Συστάσεις.....	70
Βιβλιογραφία	74

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Γεωγραφική προέλευση των εκπαιδευομένων (%).....	43
Διάγραμμα 2: Ηλικιακή κατανομή των εκπαιδευομένων (%).....	44
Διάγραμμα 3: Καθεστώς απασχόλησης των συμμετεχόντων (N=151) (%)	44
Διάγραμμα 4: Ποσοστό εκπαιδευομένων που συμμετείχαν στην έρευνα και είναι εγγεγραμμένοι σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης	45
Διάγραμμα 5: Γεωγραφική προέλευση των εκπαιδευτών ενηλίκων (%)	45
Διάγραμμα 6: Γνώση για εκπαιδεύσεις και εργαστήρια ενηλίκων σχετικά με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τους 17 ΣΒΑΣ (εκπαιδευόμενοι).....	47
Διάγραμμα 7: Γνώση για εκπαιδεύσεις και εργαστήρια ενηλίκων σχετικά με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τους 17 ΣΒΑΣ (ΕΕ).....	47

Διάγραμμα 8: Επάρκεια της αναφοράς χαρτογράφησης στην ενίσχυση των γνώσεων σχετικά με τις καλές πρακτικές στον τομέα της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και των ΣΒΑΣ ...66

Διάγραμμα 9: Ποσοστό αυξημένων γνώσεων σχετικά με τις ευκαιρίες μάθησης στον τομέα της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και των ΣΒΑΣ66

Διάγραμμα 10: Επίπεδο ενδιαφέροντος για το περιεχόμενο της αναφοράς χαρτογράφησης.67

Διάγραμμα 12: Συνολική ικανοποίηση από το περιεχόμενο της αναφοράς χαρτογράφησης .67

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Τύπος οργάνωσης εκπαιδευτών ενηλίκων (%).....46

Πίνακας 4: Ανάγκες Κατάρτισης σε επιλεγμένες Θεματικές Περιοχές για την Αύξηση της Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης των εκπαιδευομένων (Εκπαιδευόμενων).....50

Πίνακας 5: Ανάγκες Κατάρτισης σε επιλεγμένες Θεματικές Περιοχές για την Αύξηση της Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης των Εκπαιδευτών Ενηλίκων (ΕΕ).....51

Πίνακας 6: Ενδιαφέρον για την ανάπτυξη πράσινων τεχνικών δεξιοτήτων (Προτιμήσεις Εκπαιδευόμενων).....53

Πίνακας 7: Πράσινες Τεχνικές Δεξιότητες για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής και η σημαντικότητά τους (Εκπαιδευτές Ενηλίκων).....55

Πίνακας 8: Ενδιαφέρον για την ανάπτυξη πράσινων μη-τεχνικών δεξιοτήτων (Προτιμήσεις Εκπαιδευόμενων).....56

Πίνακας 9: Πράσινες Μη-Τεχνικές δεξιότητες για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής και η σημαντικότητά τους (Εκπαιδευτές Ενηλίκων)58

Περίληψη

Σύμφωνα με πρόσφατες αναφορές, φαίνεται ότι η Εκπαίδευση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στον τομέα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων υποχρηματοδοτείται διαρθρωτικά και συχνά επισκιάζεται από τον τομέα της ΕΕΚ που επικεντρώνεται περισσότερο στην επαγγελματική ανάπτυξη. Υπάρχει επίσης έλλειψη ευκαιριών που ενισχύουν την περιβαλλοντική συνείδηση στην εκπαίδευση ενηλίκων, ειδικά μεταξύ των ενηλίκων με χαμηλή ειδίκευση (NEETs). Ο στόχος της παρούσας περιγραφικής έκθεσης χαρτογράφησης είναι να καλύψει αυτό το κενό στην πράσινη εκπαίδευση ενηλίκων διερευνώντας τις διαθέσιμες ευκαιρίες μάθησης και καλές πρακτικές και επίσης χαρτογραφώντας τις ανάγκες των εκπαιδευτών ενηλίκων και των NEET, κάτι που θα βοηθήσει στη δημιουργία εκπαιδευτικού περιεχομένου χωρίς αποκλεισμούς στο επόμενο βήμα. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, έχει διεξαχθεί βιβλιογραφική ανασκόπηση και έρευνα πεδίου σε έξι ευρωπαϊκές χώρες, με συμμετοχή τόσο των ενηλίκων εκπαιδευόμενων, όσο και των εκπαιδευτικών. Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης αποκάλυψαν ότι υπάρχουν ευκαιρίες μάθησης, είτε παρέχονται από δημόσιους, είτε από ιδιωτικούς φορείς. Επίσης, υπάρχουν διαθέσιμες καλές πρακτικές που μπορούν να λειτουργήσουν ως δείγμα και να κατευθύνουν τη δομή του εκπαιδευτικού προγράμματος. Ωστόσο, είναι σημαντικό να δημιουργηθούν περισσότερες ευκαιρίες μάθησης στον τομέα της ΑΕ, να εξοπλιστούν οι Εκπαιδευτές Ενηλίκων με πράσινες διδακτικές δεξιότητες, καθώς η προσέγγιση της μη τυπικής εκπαίδευσης της ΑΕ είναι εξίσου σημαντική με τον τομέα της ΕΕΚ, ειδικά όταν μιλάμε για περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, ενεργό συμμετοχή στα κοινά και την ανάπτυξη πράσινων δεξιοτήτων για βιώσιμες επιλογές ζωής.

Επιπλέον, τα αποτελέσματα της έρευνας αποκάλυψαν ότι το περιεχόμενο της προτεινόμενης κατάρτισης για την περιβαλλοντική εκπαίδευση ενηλίκων χαμηλής ειδίκευσης (δηλαδή, NEET) θα πρέπει να εξελίσσεται γύρω από θέματα στόχων SDG (κυρίως στόχοι 7, 12, 13 και 15). Επιπλέον, οι πράσινες σκληρές δεξιότητες (π.χ. κλιματική αλλαγή και μετριασμός, περιβάλλον, υγεία και ασφάλεια, κ.λπ.) και οι πράσινες μαλακές δεξιότητες θα πρέπει να αποτελούν μέρος του προγράμματος σπουδών χωρίς αποκλεισμούς. Τα λεπτομερή ευρήματα συζητούνται και παρέχονται περαιτέρω

συστάσεις για τη δημιουργία ενός εκπαιδευτικού προγράμματος χωρίς αποκλεισμούς για την Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στην Εκπαίδευση Ενηλίκων και την αύξηση των κινήτρων των NEET κατά τη φάση της κατάρτισης.

Εισαγωγή

Η παρούσα περιγραφική αναφορά είναι αποτέλεσμα του Πακέτου Εργασίας 2 (WP2), το οποίο είχε ως στόχο τη χαρτογράφηση των αναγκών των εκπαιδευτών ενηλίκων και των ενηλίκων χαμηλής εκπαίδευσης (δηλαδή NEETs και/ή οικονομικά ευάλωτων ατόμων) στον τομέα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της βιώσιμης ανάπτυξης. Η συγκεκριμένο αναφορά είναι σημαντική, καθώς θα αποτελέσει οδηγό για την ανάπτυξη του Πακέτου Εργασίας 3 (WP3), παρέχοντας το απαραίτητο περιεχόμενο για ένα περιεκτικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ευαισθητοποίησης για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη στην εκπαίδευση ενηλίκων.

Η ανάπτυξη αυτής της αναφοράς ολοκληρώθηκε με την υλοποίηση βιβλιογραφικής ανασκόπησης και έρευνας πεδίου με τη χρήση ερωτηματολογίου, που πραγματοποιήθηκαν σε έξι ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Κύπρου, της Δανίας, της Ελλάδας (δύο εταίροι), της Ιταλίας, της Λετονίας και της Ισπανίας. Στην πρώτη φάση του WP2, η Progressus δημιούργησε μια μεθοδολογία χαρτογράφησης που καθοδήγησε κάθε εταίρο στην υλοποίηση της βιβλιογραφικής ανασκόπησης και της έρευνας πεδίου. Σύμφωνα με αυτήν τη μεθοδολογία, οι εταίροι που συμμετέχουν στο έργο WE αποφάσισαν να ακολουθήσουν μια μεθοδολογία επεξηγηματικής διαδοχικής σχεδίασης που συνδυάζει τόσο ποσοτικά, όσο και ποιοτικά δεδομένα. Σε αυτήν τη μέθοδο, τα ποσοτικά δεδομένα (βιβλιογραφική ανασκόπηση και της έρευνας πεδίου) εξυπηρετούν επίσης τον σκοπό της εφαρμογής της ποιοτικής μεθόδου (ομάδες εστίασης του έργου WE).

Σύμφωνα με αυτή την προτεινόμενη μεθοδολογία, οι εταίροι ακολούθησαν δύο φάσεις. Η πρώτη φάση της συλλογής δεδομένων ήταν η ποσοτική έρευνα, η οποία περιελάμβανε κυρίως την εφαρμογή βιβλιογραφικής ανασκόπησης και έρευνας πεδίου. Συγκεκριμένα, η βιβλιογραφική ανασκόπηση εστίασε τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε εθνικό επίπεδο, για να αναδειχθεί ένα πλαίσιο περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης για την εκπαίδευση ενηλίκων, οι καλές πρακτικές στην εκπαίδευση ενηλίκων σχετικά με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, οι ευκαιρίες μάθησης σε εθνικό επίπεδο και οι ανάγκες για πράσινες δεξιότητες. Στο τέλος αυτής της φάσης, δημιουργήθηκαν επτά εκθέσεις βιβλιογραφικής ανασκόπησης σε εθνικό επίπεδο. Στο πρώτο μέρος αυτής της

αναφοράς περιγραφικής χαρτογράφησης (δηλαδή, Ενότητα 1, Ενότητα 2, Ενότητα 3, Ενότητα 4), παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης.

Όπως αναφέρθηκε, η πρώτη φάση της μεθοδολογίας περιλάμβανε επίσης ένα στοιχείο έρευνας. Κατά την εφαρμογή του μέρους της έρευνας, όλοι οι εταίροι χρειάστηκε να προσεγγίσουν τουλάχιστον 20 εκπαιδευτές ενηλίκων που θα αναλάμβαναν το ρόλο του εκπαιδευτή και 20 ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης (NEETs) που θα αναλάμβαναν το ρόλο του εκπαιδευόμενου. Οι ερωτήσεις της έρευνας σχεδιάστηκαν για να ανακαλύψουν τις γνώσεις των ομάδων-στόχων σχετικά με τις ευκαιρίες κατάρτισης, τις μαθησιακές τους ανάγκες και τις ανάγκες τους σε πράσινες δεξιότητες. Η OMNIA ήταν ο υπεύθυνος εταίρος που ηγήθηκε της δραστηριότητας υλοποίησης της έρευνας. Στο τέλος, οι εταίροι κατάφεραν να συλλέξουν απαντήσεις από 151 εκπαιδευόμενους και 143 εκπαιδευτές ενηλίκων. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων παρουσιάζεται στο δεύτερο μέρος της αναφοράς (ενότητα 5).

Στο πλαίσιο διεξαγωγής της έρευνας με ερωτηματολόγιο, η μεγαλύτερη πρόκληση ήταν η προσέγγιση ενηλίκων με χαμηλά προσόντα (NEETs) στις χώρες των εταίρων. Η πλειονότητα των εταίρων χρησιμοποίησε μέσα κοινωνικής δικτύωσης προκειμένου να προσεγγίσει ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης (NEETs). Μια άλλη χρήσιμη προσέγγιση ήταν η έμμεση, όπου οι εταίροι να χρησιμοποιούν τις επαφές τους, τους ενδιαφερόμενους φορείς και τους δημόσιους φορείς που δραστηριοποιούνται στην κοινωνική ένταξη και την απασχόληση των NEETs. Δεδομένης της οργανωτικής δομής ορισμένων εταίρων, η πρόσβασή τους στους NEETs ήταν ευκολότερη από ό,τι σε άλλους (π.χ. η VUC ως κέντρο εκπαίδευσης ενηλίκων που έχει σπουδαστές NEETs και η Progressus ως κέντρο συμβουλευτικής). Όσον αφορά τα εμπόδια που αντιμετώπισαν οι εταίροι κατά την υλοποίηση της έρευνας, η αδυναμία κατανόησης του θέματος της έρευνας και των τεχνικών όρων ήταν από τις κύριες προκλήσεις. Παρά όλες αυτές τις προκλήσεις, η επεξήγηση των στόχων και των πιθανών μελλοντικών οφελών του έργου επέτρεψε στους NEETs να συμμετάσχουν πλήρως κατά τη διάρκεια της έρευνας.

Από την άλλη πλευρά, οι εταίροι δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερες δυσκολίες κατά την προσέγγιση των εκπαιδευτών ενηλίκων. Η αξιοποίηση των επαφών, των ενδιαφερομένων και η προσέγγιση των πανεπιστημίων ήταν κοινές προσεγγίσεις που υιοθετήθηκαν από τους εταίρους. Πράγματι, η εξήγηση των στόχων του έργου, των πλεονεκτημάτων του και των δυνατοτήτων χρήσης των αποτελεσμάτων του ήταν μια

επιτυχημένη μέθοδος για την εξασφάλιση της πλήρους συμμετοχής των εκπαιδευτών ενηλίκων στην έρευνα.

Στη δεύτερη φάση της μεθοδολογίας, οι εταίροι κλήθηκαν να πραγματοποιήσουν ομάδες εστίασης (focus groups) με εκπαιδευτές ενηλίκων και ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης/NEETs (μία ομάδα εστίασης ανά εταίρο, με 42 συμμετέχοντες συνολικά). Σκοπός αυτών των ομάδων εστίασης ήταν να λάβουν ανατροφοδότηση από τους εκπαιδευτές ενηλίκων και τους ενήλικες με χαμηλή ειδίκευση/NEETs και να διασφαλίσουν την ποιότητα της έκθεσης χαρτογράφησης μέσω της χρήσης προκαθορισμένων ερωτήσεων αξιολόγησης που αναπτύχθηκαν από την Progressus. Οι εν λόγω ερωτήσεις δημιουργήθηκαν με βάση τα αποτελέσματα των ποσοτικών δεδομένων (δηλ. βιβλιογραφικής ανασκόπησης και της έρευνας πεδίου που περιγράφεται ανωτέρω). Τα ερωτήματα αξιολόγησης χωρίστηκαν σε δύο τμήματα. Η πρώτη ενότητα περιελάμβανε ερωτήσεις ανοικτού τύπου και αποσκοπούσε στον εντοπισμό των προτάσεων της ομάδας εστίασης για ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων, των πιθανών κινήτρων για τους εκπαιδευόμενους και των πιθανών εμποδίων που μπορούν να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευόμενοι. Η δεύτερη ενότητα περιελάμβανε ερωτήσεις κλειστού τύπου και λειτούργησε ως ένα από τα τρία σημεία ελέγχου ποιότητας για το περιεχόμενο της αναφοράς χαρτογράφησης. Για να επιτευχθούν αυτοί οι σκοποί, παρουσιάστηκαν τα κύρια αποτελέσματα και τα συμπεράσματα αυτής της έκθεσης στους εκπαιδευτές ενηλίκων και στους ενήλικες με χαμηλά προσόντα/NEETs και τους ζητήθηκε να γράψουν τα σχόλιά τους και να αξιολογήσουν την εγκυρότητα και την ποιότητα της έκθεσης. Στην ενότητα 6, παρουσιάζονται λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τα αποτελέσματα των ομάδων εστίασης.

Οι ενήλικες με χαμηλό επίπεδο δεξιοτήτων/NEETs που συμμετείχαν στις ομάδες εστίασης προσεγγίστηκαν με παρόμοιες μεθόδους με αυτές που χρησιμοποίησε η σύμπραξη κατά την επικοινωνία με τους συμμετέχοντες στην έρευνα. Ορισμένοι εταίροι συνέχισαν με τους ίδιους ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης/NEETs που είχαν συμμετάσχει στη φάση της έρευνας και ενδιαφέρονταν να συμμετάσχουν και στην ομάδα εστίασης. Για άλλους εταίρους, η χρήση επαφών, ενδιαφερόμενων φορέων και οι προσκλήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ήταν μεταξύ των κοινών προσεγγίσεων. Πράγματι, η διαδικασία υλοποίησης ήταν ομαλή για την πλειονότητα των εταίρων, καθώς τα εμπόδια ελαχιστοποιήθηκαν με τη χρήση απλουστευμένης γλώσσας και διαδραστικών μεθόδων. Η επεξήγηση των στόχων του έργου, των πιθανών σημερινών και μελλοντικών οφελών

ήταν χρήσιμες στρατηγικές που χρησιμοποιήθηκαν από τη σύμπραξη για να διατηρήσουν τους συμμετέχοντες στην ομάδα εστίασης όσο το δυνατόν περισσότερο ενεργούς.

Όσον αφορά τις μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν για την επιλογή εκπαιδευτών ενηλίκων για την υλοποίηση ομάδων εστίασης, οι προσκλήσεις μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, η χρήση επαφών και η επικοινωνία με πανεπιστήμια ήταν μεταξύ των κοινών προσεγγίσεων. Οι εκπαιδευτές ενηλίκων είχαν ήδη εμπλακεί στην έρευνα και ήταν πρόθυμοι να ενσωματώσουν περιβαλλοντικές πτυχές στην εκπαίδευσή τους.

1^ο Μέρος – Βιβλιογραφική Ανασκόπηση

Ενότητα 1: Πλαίσιο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης στην Εκπαίδευση Ενηλίκων

Η **Ευρωπαϊκή Ένωση** έχει αναπτύξει μια σειρά πρωτοβουλιών στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και της εκπαίδευσης ενηλίκων. Οι παρακάτω γραμμές είναι ενδεικτικές για μερικές από αυτές.

Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημοσίευσε το Ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων, θέτοντας τις προτεραιότητες και τους στρατηγικούς στόχους για την εκπαίδευση ενηλίκων στην Ευρώπη, συμπεριλαμβανομένης της προώθησης της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της βιώσιμης ανάπτυξης (Council of the European Union, 2011).

Το 2021, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ενέκρινε το Ψήφισμα σχετικά με νέο ευρωπαϊκό θεματολόγιο για την εκπαίδευση των ενηλίκων για την περίοδο 2021-2030. Επισημαίνει ότι οι πράσινες δεξιότητες θα απαιτηθούν σε ολόκληρη την κοινωνία και σε όλους τους τομείς και τα επίπεδα του εργατικού δυναμικού. Επίσης, η πράσινη μετάβαση θα αποτελέσει κινητήριο δύναμη για την καινοτομία και θα δημιουργήσει νέες μονοπάτια μάθησης και νέες εκπαιδευτικές προσεγγίσεις (Council of the European Union, 2021).

Τον Ιούνιο του 2022, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξέδωσε την "Πρόταση σύστασης του Συμβουλίου σχετικά με τη μάθηση για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα". Η σύσταση αυτή βασίζεται σε πρόταση που υπέβαλε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τον Ιανουάριο του 2022, η οποία προέκυψε μετά από εκτεταμένες διαβουλεύσεις με εκπροσώπους από όλο το κοινωνικό φάσμα (φορείς χάραξης πολιτικής, εκπαιδευτικούς, οργανώσεις νεολαίας κ.λπ.).

Επιπλέον, δίνεται μεγάλη έμφαση στον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν η εκπαίδευση και η κατάρτιση στην επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας. Η εκπαίδευση και η κατάρτιση θα πρέπει να αποτελούν θεμελιώδεις πυλώνες για τη μετάβαση της Ευρώπης προς έναν πιο δίκαιο, βιώσιμο και συμπεριληπτικό τρόπο ζωής και εργασίας, προκειμένου να ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες των εκπαιδευόμενων.

Η εκπαίδευση θα πρέπει να εξοπλίζει τους εκπαιδευόμενους με τη γνώση, τις δεξιότητες και τις νοοτροπίες για να αναλάβουν δράση για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Επιπλέον, θα πρέπει να δημιουργεί ενεργούς πολίτες που θα είναι σε θέση να συμμετέχουν υπεύθυνα στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, η κατάσταση στις χώρες των εταίρων του έργου όσον αφορά την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στην εκπαίδευση ενηλίκων αποτυπώνεται ως εξής:

Στην περίπτωση της **Κύπρου** δεν υπάρχουν κρατικά κέντρα που να δραστηριοποιούνται ειδικά στην εκπαίδευση ενηλίκων. Ωστόσο, υπάρχουν ιδιωτικοί και μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί που έχουν δημιουργήσει κέντρα εκπαίδευσης ενηλίκων με επίκεντρο την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση.

Στη **Δανία**, τα προγράμματα σπουδών για όλα τα κυβερνητικά προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων ρυθμίζονται και αναθεωρούνται συχνά. Η βιωσιμότητα ενσωματώνεται σε σχεδόν κάθε πρόγραμμα μαθημάτων ή αποτελεί το επίκεντρο νέων μαθημάτων. Η κυβέρνηση της Δανίας παρέχει ένα ευρύ φάσμα επίσημων προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων για όλες τις ανάγκες και ηλικίες, που περιλαμβάνουν από βραχυπρόθεσμα μαθήματα δεξιοτήτων (AMU, Εκπαίδευση Ενηλίκων για την Επαγγελματική Εκπαίδευση) έως ένα πλήρες σύστημα συνεχιζόμενης εκπαίδευσης για ενήλικες (συμπεριλαμβανομένων των προγραμμάτων FGU, Προπαρασκευαστική Βασική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, EUD, Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση, και VUC, Γενική Εκπαίδευση Ενηλίκων) που προσφέρουν επίσημους τίτλους και πιστοποιητικά μαθημάτων σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Πλαισίου Επαγγελματικών Προσόντων (ΕΠΕΠ) 1 - 5 παράλληλα με το κοινό εκπαιδευτικό σύστημα.

Οι περισσότεροι ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης και ενήλικες NEETs με εκπαιδευτικές ανάγκες στη Δανία, εγγράφονται σε ένα από αυτά τα προγράμματα, συχνά με την παρέμβαση των τοπικών αρχών PES ή των φορέων παροχής συμβουλών ενηλίκων. Το 2020, το Κοινοβούλιο της Δανίας ψήφισε νομοσχέδιο για το κλίμα, σύμφωνα με το οποίο η Δανία στοχεύει στη μείωση των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα κατά 70% σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990 έως το 2030 και στην επίτευξη ουδετερότητας ως προς τον άνθρακα έως το 2050. Αυτή η εθνική ατζέντα για το κλίμα αναθέτει στα εκπαιδευτικά ιδρύματα το καθήκον της προετοιμασίας των εκπαιδευόμενων για την ενεργό συμμετοχή στην πράσινη μετάβαση.

Όσον αφορά την **Ελλάδα**, υπάρχει ένα δίκτυο 58 δημόσιων Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης αποτελούν ένα δίκτυο αποκεντρωμένων βιώσιμων δημόσιων εκπαιδευτικών δομών του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, με σκοπό την προώθηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της υποστήριξής της σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ο στόχος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι η καλλιέργεια της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των μαθητών, των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και άλλων ενηλίκων πολιτών. Στόχος είναι επίσης η ολιστική αντίληψη του περιβάλλοντος και η διεπιστημονική προσέγγιση του.

Μέσω της δράσης των Κέντρων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, αναπτύσσονται, προωθούνται και εφαρμόζονται πρότυπες μέθοδοι εκπαίδευσης με στόχο τη διατήρηση του περιβάλλοντος και την αειφόρο ανάπτυξη ("ΚΡΕ", n.d.). Επίσης, έχουν πραγματοποιηθεί αρκετά εκπαιδευτικά προγράμματα Αειφόρου Ανάπτυξης στην ελληνική επαρχία, όπως για παράδειγμα στη Λάρισα (Bechlivani & Pavlis-Korres, 2021).

Όσον αφορά την εκπαίδευση ενηλίκων, τα ποσοστά συμμετοχής στην Ελλάδα είναι χαμηλά σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Αν και, όπως έχει αποτυπωθεί σε έρευνα που αξιολόγησε το πρόγραμμα κατάρτισης εκπαιδευτών ενηλίκων μέσω της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης που φιλοξένησε η ΓΓΛΕ (Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης) και το ΙΣΕΕ (Ινστιτούτο Συνεχιζόμενης Εκπαίδευσης Ενηλίκων) στην Ελλάδα, οι περισσότεροι συμμετέχοντες είχαν γενικά θετική στάση απέναντι στο πρόγραμμα, καθώς και στο ηλεκτρονικό εκπαιδευτικό υλικό που διανεμήθηκε. Επιπλέον, η υβριδική εκπαιδευτική διαδικασία που επιλέχθηκε για χρήση από το πρόγραμμα θεωρήθηκε ιδιαίτερα ευέλικτη. Όσον αφορά τις αρνητικές πτυχές του προγράμματος, τα κύρια προβλήματα που σημειώθηκαν ήταν η σχετικά μεγάλη απόσταση που έπρεπε να διανύσουν ορισμένοι εκπαιδευόμενοι προκειμένου να συμμετάσχουν φυσικά στις προγραμματισμένες συναντήσεις, καθώς και τα τεχνικά ζητήματα που προέκυπταν στο περιβάλλον της ηλεκτρονικής μάθησης (Alafodimos et al., 2009).

Αξίζει να αναφερθεί ότι μια καινοτόμος μέθοδος στην εκπαίδευση ενηλίκων που αναπτύσσεται ραγδαία στην Ευρώπη, ιδίως μετά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβώνας το 2000, είναι η συμβουλευτική καθοδήγηση. Στην Ελλάδα, το ενδιαφέρον αυτό έχει εκφραστεί είτε μέσω της ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού στο πλαίσιο προγραμμάτων κατάρτισης εκπαιδευτών ενηλίκων, είτε μέσω της διερεύνησης των

αναγκών καθοδήγησης των ενήλικων εκπαιδευόμενων. Παρά το προφανές γεγονός ότι ο μέντορας διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εξασφάλιση ότι η διαδικασία της συμβουλευτικής καθοδήγησης είναι εποικοδομητική και επιτυχής, μέχρι σήμερα έχουν γίνει ελάχιστες έρευνες σχετικά με τα χαρακτηριστικά ενός αποτελεσματικού μέντορα στην εκπαίδευση ενηλίκων (Koutsoukos, 2022).

Όσον αφορά την **Ιταλία**, υπάρχει ένα αποκεντρωμένο σύστημα διακυβέρνησης και μεγάλο μέρος της ευθύνης ανήκει στις περιφέρειες και τους δήμους. Σε εθνικό επίπεδο, το Υπουργείο Οικολογικής Μετάβασης είναι το κύριο αρμόδιο υπουργείο για το συντονισμό της δράσης για την κλιματική αλλαγή. Το υπουργείο επιβλέπει τις δεσμεύσεις της Ιταλίας στο πρωτόκολλο του Κιότο και τη συμφωνία του Παρισιού. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Προστασίας της Γης και της Θάλασσας της Ιταλίας είναι το κεντρικό σημείο δράσης για την ενδυνάμωση του κλίματος. Το Εθνικό Σύστημα Προστασίας του Περιβάλλοντος της Ιταλίας ιδρύθηκε το 2016 με τον νόμο της 28ης Ιουνίου 2016, αρ. 132. Αποτελεί μέρος του Υπουργείου Οικολογικής Μετάβασης. Λειτουργεί ως ινστιτούτο παρακολούθησης και έρευνας για την προστασία του περιβάλλοντος και εκτελεί "δραστηριότητες επιθεώρησης". Το Ιταλικό Ινστιτούτο Προστασίας και Έρευνας του Περιβάλλοντος είναι ένας δημόσιος ερευνητικός οργανισμός που υποστηρίζει το Υπουργείο Οικολογικής Μετάβασης και είναι το κύριο ερευνητικό ινστιτούτο για περιβαλλοντικά θέματα στην Ιταλία.

Ο καθορισμός ενός στρατηγικού πλαισίου είναι ζωτικής σημασίας για τη θεμελίωση ενός βιώσιμου μέλλοντος και την προσαρμογή της αναληφθείσας εθνικής μεταρρυθμιστικής πορείας σε μακροπρόθεσμη προοπτική.

Για τον σκοπό αυτό, η Ιταλία έχει αναλάβει την ενσωμάτωση των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης για το 2030 στον οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό προγραμματισμό της, καταρτίζοντας την "Εθνική Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη 2017/2030". Ακολουθώντας την Ατζέντα 2030, η Στρατηγική διαμορφώνει ένα νέο όραμα προς μια κυκλική οικονομία χαμηλών εκπομπών, ανθεκτική στις κλιματικές επιπτώσεις και σε άλλες παγκόσμιες αλλαγές που θέτουν σε κίνδυνο τις τοπικές κοινότητες. Επίσης, δίνεται προτεραιότητα στην καταπολέμηση της απώλειας της βιοποικιλότητας, της αλλοίωσης των θεμελιωδών βιογεωχημικών κύκλων (άνθρακα, αζώτου, φωσφόρου) και της αλλαγής των χρήσεων γης. Το Υπουργείο Παιδείας και το Υπουργείο Πανεπιστημίων και Έρευνας είναι υπεύθυνα για την επίσημη εκπαίδευση στην Ιταλία. Το Υπουργείο Παιδείας

εποπτεύει την προσχολική, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, καθώς και την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση και την εκπαίδευση ενηλίκων, ενώ το Υπουργείο Πανεπιστημίων και Έρευνας είναι υπεύθυνο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Το 2009, το Υπουργείο Παιδείας, Πανεπιστημίων και Έρευνας και το Υπουργείο Οικολογικής Μετάβασης σύναψαν επίσημη συμφωνία για την ενίσχυση του ρόλου των περιβαλλοντικών θεμάτων στην εκπαίδευση, όπως περιγράφεται στην 7η Εθνική Ανακοίνωση. Το Εθνικό Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Ενημέρωσης και Κατάρτισης θεσπίστηκε από το Υπουργείο Οικολογικής Μετάβασης το 2015. Στόχος του είναι η διανομή προγραμμάτων ενημέρωσης, κατάρτισης και περιβαλλοντικής εκπαίδευσης σε ολόκληρη τη χώρα.

Στην περίπτωση της **Λετονίας**, ο εμπειρογνώμονας περιβαλλοντικών επιστημών Māris Kļaviņš γράφει ότι η έννοια της Εκπαίδευσης για την Περιβαλλοντική αγωγή των πολιτών στη Λετονία είναι επίκαιρη, λαμβάνοντας υπόψη τη διαδικασία μετασχηματισμού της εκπαίδευσης. Η διαδικασία αυτή μπορεί επίσης να περιλαμβάνει την ανάγκη ανάπτυξης ικανοτήτων που είναι απαραίτητες για την κοινωνία. Η έννοια καλύπτει αρκετές σημαντικές πτυχές που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού συστήματος και τη βελτίωση της συμμετοχής των πολιτών στην κοινωνία και προωθεί τη σημασία της βιώσιμης ανάπτυξης. Η Εκπαίδευση για την Περιβαλλοντική αγωγή των πολιτών μπορεί να θεωρηθεί ως συνέχεια των προσπαθειών για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στη Λετονία. Στη Λετονία, δεν έχει δημιουργηθεί ένα ολοκληρωμένο σύστημα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, οπότε η πρόταση μιας νέας προσέγγισης μπορεί να "αποδυναμώσει" τις υπάρχουσες προσπάθειες, καθώς και να παρατηρηθεί έλλειψη βοηθημάτων μελέτης για τα βασικά θέματα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για τη διασφάλιση των διαφόρων επιπέδων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Υπάρχει μια ευρεία προσφορά συνεχούς εκπαίδευσης στη χώρα συνολικά, η οποία αναπτύσσεται παράλληλα με τη ζήτηση. Θα ήταν απαραίτητο να δημιουργηθεί ένα σύστημα αξιολόγησης της ποιότητας των προγραμμάτων συνεχιζόμενης εκπαίδευσης.

Δεν υπάρχει ρυθμιστικό πλαίσιο που να διέπει τη χρηματοδότηση της συνεχούς εκπαίδευσης και τον επιμερισμό της ευθύνης όσον αφορά τη χρηματοδότηση της δια βίου μάθησης (Hadjichambis et al, 2019). Το Υπουργείο Περιβαλλοντικής Προστασίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης σε συνεργασία με άλλους φορείς της κρατικής διοίκησης,

διεθνείς οργανισμούς, καθώς και τον ακαδημαϊκό τομέα και μη κυβερνητικές οργανώσεις προωθεί τη βελτίωση της περιβαλλοντικής επιστήμης και εκπαίδευσης, την εκπαίδευση για τη βιώσιμη ανάπτυξη, εφαρμόζοντας τη λετονική στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη 2030 (Πρώθηση βιώσιμου τρόπου ζωής). Η Στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης 2030 της Λετονίας έχει καταστεί το κύριο μέσο σχεδιασμού της χώρας με ισχύ νόμου. Όλα τα έγγραφα στρατηγικού σχεδιασμού και ανάπτυξης για το εγγύς και το απώτερο μέλλον θα καταρτιστούν σύμφωνα με τις κατευθύνσεις και τις προτεραιότητες που καθορίζονται στην εν λόγω Στρατηγική (The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, 2020). Οι Κατευθυντήριες Γραμμές Περιβαλλοντικής Πολιτικής 2021-2027 αποτελούν ένα μεσοπρόθεσμο έγγραφο πολιτικού σχεδιασμού για τον τομέα του περιβάλλοντος. Έχει εκπονηθεί σύμφωνα με τις προτεραιότητες που καθορίζονται στη Λετονική Στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης 2030 και στο Εθνικό Σχέδιο Ανάπτυξης 2021-2027 και τους στρατηγικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας (Cabinet of Ministers, 2022). Ενσωματώνουν τις προτεραιότητες της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της επιστήμης στα σχέδια νομοθετικής πράξης και στα έγγραφα σχεδιασμού πολιτικής και επιπλέον υποστηρίζουν τις προτεραιότητες αυτές στο έργο άλλων θεσμικών οργάνων και οργανισμών.

Τέλος, βάσει της **ισπανικής** βιβλιογραφίας, προκύπτει ότι η κλιματική κρίση είναι ένα σύνθετο πρόβλημα στο οποίο η εκπαίδευση είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη λύσης (Rodrigo-Cano et al., 2019- Gobierno de España, 2021 και Barbara, 2019). Τονίζεται ιδιαίτερα ότι η κλιματική κρίση μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο μέσω συλλογικής προσπάθειας και, ως εκ τούτου, η εκπαίδευση για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση πρέπει να περιλαμβάνει και τους ενήλικες (Gobierno de España, 2021). Προκειμένου να αυξηθεί η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, η ισπανική κυβέρνηση ανέπτυξε ένα σχέδιο δράσης για την περίοδο 2021-2025 σχετικά με την περιβαλλοντική εκπαίδευση για την αειφορία (Gobierno de España, 2021). Το πλαίσιο αυτό περιγράφει βασικές δράσεις που σχετίζονται με την περιβαλλοντική εκπαίδευση για τη βελτίωση των γνώσεων των πολιτών σχετικά με την κλιματική έκτακτη ανάγκη, τη δίκαιη οικολογική μετάβαση και συγκεκριμένες δυνατότητες για δράσεις (Gobierno de España, 2021).

Η ισπανική κυβέρνηση τονίζει την ανάγκη να συμπεριληφθούν διάφοροι κοινωνικοί φορείς και διαφορετικά εκπαιδευτικά επίπεδα σε αυτή τη διαδικασία, συμπεριλαμβάνοντας έτσι και την εκπαίδευση ενηλίκων (Gobierno de España, 2021). Για παράδειγμα, ένας από τους στόχους του σχεδίου της ισπανικής κυβέρνησης είναι η

αύξηση της κατάρτισης των ενηλίκων που εργάζονται σε κοινωνικοπεριβαλλοντικά θέματα, με περιεχόμενο προσαρμοσμένο στους διάφορους τομείς και ειδικότητες στους οποίους εργάζονται οι ενήλικες (Gobierno de España, 2021). Η ισπανική κυβέρνηση αναγνωρίζει ότι πολλοί από τους σημερινούς εργαζόμενους πρέπει να επανεκπαιδευτούν και ότι η διδασκαλία σχετικά με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση πρέπει να εφοδιαστεί με τους απαραίτητους πόρους (Gobierno de España, 2021).

Προκειμένου να ενισχύσει τις ευκαιρίες διδασκαλίας, η ισπανική κυβέρνηση επιθυμεί να εκπαιδεύσει ενήλικες που εργάζονται στον τομέα της εκπαίδευσης, ώστε να βελτιώσουν τις ικανότητές τους στη διδασκαλία για περιβαλλοντικά θέματα (Gobierno de España, 2021). Όπως τονίζει η Barbara (2019), παρόλο που η διδασκαλία για περιβαλλοντικά θέματα απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις, ωστόσο όλο και περισσότεροι εκπαιδευτικοί στον τομέα της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης δεν έχουν λάβει ειδική κατάρτιση. Επιπλέον, η ισπανική κυβέρνηση προτείνει την εκπαίδευση των πολιτών, συμπεριλαμβανομένων των ενηλίκων, σχετικά με περιβαλλοντικά θέματα, προσεγγίζοντάς τους με διάφορους τρόπους (Gobierno de España, 2021). Για παράδειγμα, προτείνεται, εκτός από την ενημέρωση των κατοίκων μέσω της επίσημης σχολικής εκπαίδευσης, να ενημερώνονται για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και μέσω πολιτιστικών ιδρυμάτων, συλλόγων γειτονιάς και κοινωνικοπολιτιστικών κέντρων (Gobierno de España, 2021).

Μια άλλη στρατηγική για την εκπαίδευση των ενηλίκων σχετικά με περιβαλλοντικά ζητήματα είναι η ένταξη τους σε προγράμματα εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Για παράδειγμα, ισπανικά πανεπιστήμια και σχολεία πραγματοποίησαν εκστρατεία ευαισθητοποίησης για να προσεγγίσουν την τοπική κοινότητα σχετικά με θέματα που αφορούν το περιβάλλον (Ortiz de Santos et al., 2021). Μέσω αυτής της μη τυπικής εκπαίδευσης αυξάνεται η ευαισθητοποίηση σχετικά με το περιβάλλον και οι ακαδημαϊκές πρακτικές συνδέονται με την κοινότητα (Ortiz de Santos et al., 2021).

Παρ' όλα αυτά, στη σχετική βιβλιογραφία έχει καταγραφεί ότι η εκπαίδευση ενηλίκων στην Ισπανία συχνά διαμορφώνεται κατά το πρότυπο του σχολικού συστήματος και ότι υπάρχουν λίγες εκπαιδευτικές πολιτικές και πλαίσια που στοχεύουν άμεσα στην εκπαίδευση ενηλίκων (Fernández, 2020). Ως εκ τούτου, υπάρχουν μόνο λίγα επίσημα πλαίσια για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση που συνδέονται άμεσα με την εκπαίδευση ενηλίκων.

Ενότητα 2: Καλές πρακτικές στην εκπαίδευση ενηλίκων για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση

Μετά από εκτεταμένη έρευνα, εντοπίστηκαν ορισμένες καλές πρακτικές για την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και την εκπαίδευση ενηλίκων σε καθεμία από τις χώρες των εταίρων του έργου. Οι σημαντικότερες παρουσιάζονται παρακάτω:

Κύπρος

- **Sincerely Food (2018 - 2019):** Ήταν ένα έργο με τη συμμετοχή τόσο των Ελληνοκυπρίων όσο και των Τουρκοκυπρίων. Στόχος του ήταν η ευαισθητοποίηση σχετικά με τη σπατάλη τροφίμων. Περιελάμβανε δραστηριότητες που αποσκοπούσαν στην ευαισθητοποίηση των οικιακών βοηθών που προέρχονται από τρίτες χώρες <http://www.akti.org.cy/portfolio/sincerely-food-cyprus/>
- **Μηδενικά απόβλητα στην παραλία στην Κύπρο. Μέλλον με Μηδενικά Απόβλητα στην Μάλτα. (Zero Waste Beach in Cyprus. Zero Waste Future in Malta. Net Zero in Cyprus and Malta, 2019 - 2020):** Το έργο αυτό είχε ως στόχο να εμπλέξει τους πολίτες να αναλάβουν ευθύνη για το πρόβλημα των απορριμμάτων στην ξηρά και στη θάλασσα μέσω της ευαισθητοποίησης του κοινού σχετικά με τη θαλάσσια ρύπανση από πλαστικά. <http://www.akti.org.cy/portfolio/zero-waste-future-program-in-cy-and-ma-zero-waste-beach-in-cyprus-and-zero-waste-cities-and-zero-waste-campus-programs-in-malta/>
- **Ας το κάνουμε! (Let's Do It!, 2012 - 2022):** Η εκστρατεία αυτή αποτελεί μέρος της εκστρατείας Let's Do It! World Foundation που έχει ως στόχο τον καθαρισμό φυσικών περιοχών από τη διάθεση αποβλήτων και την ενθάρρυνση της βιώσιμης διαχείρισης αποβλήτων. Πρόκειται για μια πρακτική που στοχεύει στην ευαισθητοποίηση σχετικά με τη διάθεση των αποβλήτων στην Κύπρο. <https://www.togethercyprus.org/en/lets-do-it-cyprus/>
- **ReFill (2022 - σήμερα):** Αυτή η εκστρατεία αλλαγής συμπεριφοράς στοχεύει στη μείωση της ρύπανσης από πλαστικά μέσω της ευαισθητοποίησης της κυπριακής κοινωνίας. Η εκστρατεία αυτή υποστηρίζεται από την εφαρμογή σταθμών ανεφοδιασμού νερού που διευκολύνουν την κοινωνία να επαναχρησιμοποιεί και

να ξαναγεμίζει το νερό της με δωρεάν φιλτραρισμένο νερό.

<https://www.letsmakecyprusgreen.com/refill-cyprus/>

- **Social Peas (2022 – 2023):** Το έργο αυτό έχει ως στόχο να υποστηρίξει τους εκπαιδευτές ενηλίκων να αυξήσουν τις γνώσεις τους σχετικά με τη δημιουργία αναγεννητικής περμακουλτούρας, ώστε να μπορούν να ωφελήσουν περιθωριοποιημένα άτομα (π.χ. άτομα με ψυχικές διαταραχές).
<https://dev.foecyprus.org/social-peas/>

Δανία

- **Σχολεία 2030 (2030 Schools, 2019):** Το Ίδρυμα CHORA 2030 έχει αναπτύξει σε συνεργασία με τους τελικούς χρήστες ένα τριετές πρόγραμμα για την πλήρη πιστοποίηση των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων ως προς τους ΣΒΑ. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει ένα σχέδιο δράσης για τη βιώσιμη ανάπτυξη τόσο της μάθησης, όσο και των αξιών και των καθημερινών λειτουργιών. <https://2030skoler.dk/indhold/>
- **Ενσωμάτωση του στόχου 12.8 των ΣΒΑ με τα υπάρχοντα στοιχεία του προγράμματος σπουδών στο μάθημα της δανικής γλώσσας σε ανώτερο προπαρασκευαστικό επίπεδο (2023):** Στόχος ήταν να αναπτυχθούν και να εξειδικευτούν οι απόψεις των μαθητών και να μπορέσει ο καθένας να διατυπώσει τη άποψή του στις συζητήσεις για το κλίμα..
- **Εβδομάδα ετήσιου προγράμματος βιωσιμότητας (Annual Sustainability Project Week, 2023):** Σε συμφωνία με το τοπικό φοιτητικό συμβούλιο, το VUC Storstrøm αφιερώνει πέντε ημέρες κάθε χρόνος σε διεπιστημονικές μαθησιακές δραστηριότητες και έργα σχετικά με τη βιωσιμότητα. Στόχος είναι να αυξηθεί η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και να βελτιωθούν οι γνώσεις και οι δεξιότητες για τη δημιουργία ενός βιώσιμου μέλλοντος για όλους.
- **Υβριδική εκπαίδευση στο VUC Storstrøm (2019):** Η υβριδική εκπαίδευση επιτρέπει στους μαθητές να επιλέξουν μια σχολική μονάδα πιο κοντά στο σπίτι τους ή ακόμη και να συμμετέχουν από το σπίτι τους, καθώς είναι ένα μείγμα μεταξύ της παραδοσιακής διά ζώσης διδασκαλίας και της εικονικής συμμετοχής. Λιγότερα ταξίδια σημαίνουν μειωμένες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από τις μεταφορές.

<https://vucstor.screenstepslive.com/s/6494/m/106157/l/1447476-opstart-af-hybrid-lokale>

- **Η Πρεσβεία για το Κλίμα (αρχικά το 2009, αλλά κυρίως από το 2020):** Η Concito της Δανίας διεξάγει αυτό το πρόγραμμα που απευθύνεται σε παιδιά, νέους και νεαρούς ενήλικες για την προώθηση της Περιβαλλοντικής ανάπτυξης και της ατζέντας της Concito για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η Πρεσβεία για το Κλίμα εκπαιδεύει μαθητές να ενεργούν ως τοπικοί πρεσβευτές της αειφορίας. <https://concito.dk/undervisningsmaterialel>, <http://sustainable.dk/>

Ελλάδα

- **Περιβαλλοντική εκπαίδευση ενηλίκων, τοπικές κοινότητες και διαχείριση αποβλήτων: ένα βιωματικό εργαστήριο (2014):** Αυτό το παιδαγωγικό εργαστήριο απευθυνόταν σε ενήλικες και συνδύαζε τις αρχές της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη και της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ικαρία. <https://www.peakpemagazine.gr/article/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%B7%CE%BB%CE%AF%CE%BA%CF%89%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B2%CE%BB%CE%AE%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C>
- **«Καθαρίστε τη Μεσόγειο»: Δράσεις εθελοντισμού και ευαισθητοποίησης στον Δήμο Χερσονήσου (Κρήτη) (2023):** Η εκστρατεία αυτή κινητοποιεί εδώ και χρόνια δήμους, περιβαλλοντικούς και άλλους κοινωνικούς φορείς, επιχειρήσεις και εθελοντές όλων των ηλικιών να συμμετάσχουν στην επίλυση του προβλήματος και να δηλώσουν με τον δικό τους πρακτικό τρόπο τη βούλησή τους για καθαρότερες θάλασσες και ακτές. <https://www.otavoice.gr/aytodioikitika-nea/2023/05/kathariste-ti-mesogeio-drases-ethelontismou-kai-evaisthitopoiisis-ston-dimo-chersonisou/>

- **Πρωταθλητές στην ανακύκλωση (Κομοτηνή) (2023):** Στόχος είναι η ευαισθητοποίηση και η εκπαίδευση των αθλητών σχετικά με τα οφέλη της ανακύκλωσης, καθώς και η σταδιακή ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης, με τους αθλητές των συλλόγων να καλούνται να συλλέγουν ανακυκλώσιμες χάρτινες, αλουμινένιες και πλαστικές συσκευασίες σε κάδους με ειδική σήμανση. <https://www.paratiritis-news.gr/athlitika/sto-paichnidi-tis-anakyklosis-bainoun-oi-athlitikoi-sylogoi-tis-komotinis/>
- **Περιβαλλοντική ενημέρωση και ευαισθητοποίηση (ΑΡΧΕΛΩΝ) (1984 - σήμερα):** Το κέντρο ΑΡΧΕΛΩΝ - Σύλλογος για την προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας διοργανώνει σε ετήσια βάση πεντάμηνα προγράμματα πεδίου, στα οποία πραγματοποιείται συστηματική εργασία ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού σχετικά με τις θαλάσσιες χελώνες, τον κύκλο ζωής τους, τις απειλές που αντιμετωπίζουν στο θαλάσσιο περιβάλλον και στις παραλίες ωτοκίας τους, καθώς και την κλιματική κρίση. <https://www.archelon.gr/eng/actions.php?mid=4>
- **Μήνας Υγείας, Ασφάλειας και Περιβάλλοντος (Ένας μήνας ανά έτος):** Η εταιρεία ELVAL-HALCOR έχει αναπτύξει ένα εντατικό, εκπαιδευτικό πρόγραμμα με πληροφορίες που αποσκοπούν στην αλλαγή της κουλτούρας και στην ευαισθητοποίηση του προσωπικού σε θέματα περιβαλλοντικής διαχείρισης και υγείας, ασφάλειας και υγείας και ασφάλειας στην εργασία. https://gr.youth4sdgs-project.eu/wp-content/uploads/2021/11/Greek_SDGs-Best-Practices-in-our-5-countries.pdf
- **Mamagea (2001 - σήμερα):** Η Mamagea είναι μια περιβαλλοντική οργάνωση με αποστολή τη βελτίωση της καθημερινής ζωής στις πόλεις, του κοινωνικού και αστικού περιβάλλοντος. Μέσα από σύγχρονες και καινοτόμες προσεγγίσεις, η Mamagea σχεδιάζει και υλοποιεί δράσεις ικανές να αλλάξουν την καθημερινή ζωή των πόλεων και των γειτονιών. Στόχος της είναι η ανάπτυξη της κοινωνικής συνοχής, η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, καθώς και η ενίσχυση των κοινοτήτων και των ανθρώπινων δικτύων. <https://mamagea.gr/>
- **Φεστιβάλ Κυκλικής Οικονομίας του Δήμου Θεσσαλονίκης - THESS CLEAN-THESS GREEN:** Η πρωτοβουλία αυτή φιλοδοξεί να εξοικειώσει τους πολίτες της Θεσσαλονίκης με νέες πρακτικές, εισάγοντας στην καθημερινότητά τους τη φιλοσοφία του τρίπτυχου της Κυκλικής Οικονομίας: μείωση απορριμμάτων,

επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση υλικών. (Forward Green Expo., 2023).

<https://pop-machina.eu/news/events-items/thess-clean>

- **Κέντρα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης:** Αποτελούνται από ένα δίκτυο αποκεντρωμένων βιώσιμων δημόσιων εκπαιδευτικών δομών του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, με αντικείμενο την περιβαλλοντική εκπαίδευση και την υποστήριξή της σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο. Απώτερος στόχος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης είναι η καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης και η ευαισθητοποίηση των μαθητών, ώστε να αντιλαμβάνονται το περιβάλλον ολιστικά αλλά και να το προσεγγίζουν διεπιστημονικά. (INEDIVIM, 2023).
- **Σχολικοί - Αστικοί κήποι: Γιατί και πώς. ΚΠΕ Δραπετσώνας & Τροιζήνας - Μεθάνων:** Η εξάπλωση των σχολικών κήπων συνέπεσε με την παράλληλη ανάπτυξη της αστικής καλλιέργειας με τη μορφή δημοτικών και συλλογικών λαχανόκηπων.
<https://www.peekpemagazine.gr/article/%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF-%E2%80%93%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%AF-%CE%BA%CE%AE%CF%80%CE%BF%CE%B9-%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%AF-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CF%8E%CF%82-%CE%BA%CF%80%CE%B5-%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B5%CF%84%CF%83%CF%8E%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CF%84%CF%81%CE%BF%CE%B9%CE%B6%CE%AE%CE%BD%CE%B1%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CE%B8%CE%AC%CE%BD%CF%89%CE%BD>
- **Aegean Greeners (2017 - σήμερα):** Οι Aegean Greeners είναι ενεργοί φοιτητές του Πανεπιστημίου Αιγαίου, με ιδιαίτερη ευαισθησία σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος. Οργανώνουν καθαρισμούς παραλιών και περιοχών εντός της Πανεπιστημιούπολης Χίου για την απομάκρυνση των απορριμμάτων. Συμμετέχουν στην πανευρωπαϊκή βάση δεδομένων MarineLitterWatch, η οποία στοχεύει στην παρακολούθηση της παρουσίας απορριμμάτων στις ευρωπαϊκές ακτές. Επιπλέον, αξιοποιούν υλικά αποβλήτων για τη δημιουργία έργων τέχνης, διοργανώνουν bazaars για τη συγκέντρωση χρημάτων για τις δραστηριότητές τους και παράγουν οπτικοακουστικό υλικό για την ευαισθητοποίηση του κοινού και της Πανεπιστημιακής Κοινότητας σχετικά με περιβαλλοντικά θέματα. (https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2746756605591881&id=2171999923067555)

Ιταλία

- **Εθνικό πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ενημέρωσης και κατάρτισης (IN.F.E.A) (2016 – σήμερα):** Αυτή η πράξη για την εκπαίδευση και την κατάρτιση αναλύεται σε 12 σημεία, από τη βιοποικιλότητα και την κινητικότητα, από την ψηφιακή επικοινωνία έως την κλιματική αλλαγή. Η Χάρτα της Ρώμης απευθύνεται κυρίως σε μαθητές, καθώς και σε εκπαιδευτικούς και εκπαιδευτές, και αποσκοπεί επίσης στην υποστήριξη της εφαρμογής της ανανεωμένης ιταλικής εθνικής στρατηγικής για την αειφόρο ανάπτυξη, καθώς και των στόχων της Ατζέντας 2030. <https://www.mase.gov.it/pagina/il-sistema-nazionale-infea>
- **Ιταλική στρατηγική για την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (2020 - σήμερα):** Η εφαρμογή της Πολιτικής Παιδείας, έχει υιοθετήσει την ίδια προσέγγιση των ΣΒΑ του ΟΗΕ, με στόχο την κοινωνική, οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητα και, πιο συγκεκριμένα, την εφαρμογή ενός εθνικού εκπαιδευτικού μέτρου που συνεπάγεται την αναθεώρηση των προγραμμάτων σπουδών και βασίζεται σε μια καινοτόμο διδακτική προσέγγιση και καινοτόμο κατάρτιση των εκπαιδευτικών.
- **Εθνική Εβδομάδα Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (2016-σήμερα):** Η Εθνική Εβδομάδα Εκπαίδευσης για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη αναπτύσσει πολλές πρωτοβουλίες για την ευαισθητοποίηση και την εκπαίδευση σε ολόκληρη τη χώρα (π.χ. Κλιματική αλλαγή και πόλεις, Κλιματική αλλαγή και μετανάστευση). <https://esdw.eu/country/italy/>
- **Globe Project Ιταλίας (2023 – σήμερα):** Το Υπουργείο Παιδείας, Πανεπιστημίων και Έρευνας συμμετέχει στο "Globe Project", ένα διεθνές πρόγραμμα για την περιβαλλοντική επιστήμη και εκπαίδευση που συνδέει μαθητές (5 έως 18 ετών), εκπαιδευτικούς και την επιστημονική κοινότητα. <https://www.globeitalia.it/>
- **Χρηματοδότηση για το Ιταλικό Περιβάλλον (Fund for the Italian Environment – FAI, 1975-σήμερα):** Το FAI είναι ένα ιταλικό μη κερδοσκοπικό ίδρυμα που εργάζεται με την υποστήριξη ιδιωτών, εταιρειών και δημόσιων φορέων για τη διαφύλαξη της ιστορικής, καλλιτεχνικής και τοπιογραφικής κληρονομιάς της Ιταλίας, σύμφωνα με το πνεύμα του άρθρου 118 του ιταλικού Συντάγματος. <https://fondoambiente.it/il-fai/>

Λετονία

- **Ευαισθητοποίηση σχετικά με τη συλλογή συσκευασιών και τη στρατηγική προσέγγιση για την εναρμόνιση των συστημάτων συλλογής συσκευασιών στην Εσθονία και τη Λετονία (PACKGDEPO) (2021 – 2022):** Στόχος του έργου είναι η ευαισθητοποίηση σχετικά με τη συλλογή συσκευασιών και η αξιολόγηση μιας στρατηγικής προσέγγισης για την εναρμόνιση του συστήματος συλλογής συσκευασιών στην Εσθονία και τη Λετονία.
<https://www.varam.gov.lv/lv/projekts/informetibas-paaugstinasana-par-iepakojuma-depozitu-un-strategiska-pieejja-iepakojuma-depozita-sistemas-saskanosanai-igaunija-un-latvija> (The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, 2021).
- **Στρατηγική της Λετονίας για τη βιώσιμη ανάπτυξη 2030 (Latvia2030) (2010-2030):** Μία από τις προτεραιότητες της Λετονίας για το 2030 είναι η "Αλλαγή παραδείγματος στην εκπαίδευση" και περιλαμβάνει τη γραμμή δράσης "Δια βίου μάθηση", η οποία απαιτεί αλλαγή παραδείγματος στην εκπαίδευση προκειμένου να αυξηθεί το διαθέσιμο ανθρώπινο κεφάλαιο και να αξιοποιηθούν πλήρως άλλα κεφάλαια, όπως το πολιτιστικό, το φυσικό ή το οικονομικό. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/lias_2030_lv.pdf (Saeima of the Republic of Latvia, 2010).
- **LIFE Waste To Resources IP (2021 – 2028):** Το LIFE Waste To Resources IP στοχεύει στη μείωση των αποβλήτων με την εισαγωγή νέων μέτρων διαχείρισης υλικών και τη μείωση του περιβαλλοντικού αντίκτυπου και του αποτυπώματος άνθρακα της οικονομίας με την πλήρη εφαρμογή των μέτρων που ορίζονται στο Εθνικό Σχέδιο Διαχείρισης Αποβλήτων 2021-2028 (NWMP).
<https://www.varam.gov.lv/lv/projekts/atkritumi-ka-resursi-latvija-regionalas-ilgtspejas-un-aprites-veicinasana-ieviesot-atkritumu-ka-resursu-izmantosanas-koncepciju-life-waste-resources-ip> (The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, 2021).
- **The Big Cleanup (2008 – still):** Το Big Cleanup είναι το μεγαλύτερο μη κυβερνητικό κίνημα της Λετονίας που βασίζεται στην εθελοντική συμμετοχή στον καθαρισμό, την αποκατάσταση και τη βελτίωση του περιβάλλοντος, δημιουργώντας ενότητα, θετικότητα και την αίσθηση ότι η δουλειά έχει γίνει με σωστό τρόπο.

<https://talkas.lv/liela-talka/> (Latvian non-governmental movement The Big Clean-up, 2023)

- **Εφαρμογή μέτρων για τη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης με τη βελτίωση των συστημάτων θέρμανσης των νοικοκυριών (2023 – 2025):** Το έργο αυτό αποσκοπεί στη μείωση των επιπτώσεων της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στο περιβάλλον και την ανθρώπινη υγεία. <https://www.varam.gov.lv/lv/gaisa-piesarnojumu-mazinosu-pasakumu-istenosana-uzlabojot-majsaimniecibu-siltumapgades-sistemas-0> (The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, 2023).

Ισπανία

- **CEDREAC:** Το κέντρο προσφέρει έναν χρήσιμο χώρο συνάντησης και ανταλλαγής απόψεων για τους περιβαλλοντικούς εκπαιδευτικούς της περιοχής, καθώς και για τους δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς που συνδέονται με την περιβαλλοντική εκπαίδευση και όλους όσοι ενδιαφέρονται να μάθουν περισσότερα για το περιβάλλον. [CEDREAC: Biblioteca y recursos - CIMA \(cantabria.es\)](#)
- **SEO/BirdLife (+ 20 years):** Ο οργανισμός ενημερώνει ενήλικες και παιδιά για την ομορφιά της φύσης μέσω εκδρομών στη φύση. Με αυτόν τον τρόπο στοχεύουν στη δημιουργία κινήτρων για την προστασία του περιβάλλοντος. [SEO Birdlife - Sociedad Española de Ornitología](#)
- **EL LEGADO OCULTO DE ALJUFIA:** Πρόκειται για ένα Ισπανικό πανεπιστήμιο το οποίο προβάλλει δημόσια ένα ντοκιμαντέρ που ενημερώνει για την ανάγκη προστασίας και ανάκτησης της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της περιοχής Huerta [Carpeta junio 2023 \(mineco.gob.es\)](#)
- **CEIDA- Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος με τους διαλόγους του Humboldt (World Environment Day with the Humboldt Dialogues):** Με βάση ιστορικές πληροφορίες για τον Humboldt ως έναν από τους σημαντικότερους φυσιοδίφες του 18ου και 19ου αιώνα, οι συμμετέχοντες ενθαρρύνονται να προβληματιστούν για την τρέχουσα κατάσταση του περιβάλλοντος. [Diálogos Humboldt: los retos ambientales a la luz de sus contribuciones \(miteco.gob.es\)](#)

- **Short story contest "Río de Letras":** Η δραστηριότητα έχει τη μορφή διαγωνισμού. Είναι ένας δημιουργικός τρόπος για να εμπλακούν οι ντόπιοι σε έναν προβληματισμό σχετικά με τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Το νικητήριο διήγημα θα δημοσιευτεί και έτσι θα τονωθεί περαιτέρω η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση.

[IV short story contest "Río de Letras" | Madrid's community \(comunidad.madrid\)](#)

Ενότητα 3: Ευκαιρίες μάθησης

Η στροφή προς μια οικονομία με μείωση του διοξειδίου του άνθρακα θα προκαλέσει βαθιά αναμόρφωση σε διάφορους κλάδους. Η διαδικασία αυτή θα περιλαμβάνει την εμφάνιση νέων ευκαιριών απασχόλησης, παράλληλα με την αντικατάσταση και τον επαναπροσδιορισμό ορισμένων θέσεων εργασίας. Προκειμένου να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά αυτή η μετάβαση, είναι σημαντικό να προωθηθεί και να υποστηριχθεί η φιλική προς το περιβάλλον απασχόληση, να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες κατάρτισης και επανεκπαίδευσης των εργαζόμενων και να προβλεφθούν προληπτικά οι επερχόμενες αλλαγές στα μελλοντικά εργασιακά περιβάλλοντα.

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζουμε ορισμένα σημαντικά ιδρύματα και οργανισμούς στην Κύπρο, τη Δανία, την Ελλάδα, την Ιταλία, τη Λετονία και την Ισπανία, τα οποία παρέχουν ευκαιρίες μάθησης που σχετίζονται με τα πράσινα επαγγέλματα και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των πολιτών.

Κύπρος

1. Ακαδημία της Γνώσης – Εκπαίδευση Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης στη

Λεμεσό: Η εκπαίδευση αυτή προσφέρεται σε όσους επιθυμούν να αυξήσουν την περιβαλλοντική τους ευαισθητοποίηση. Στο τέλος αυτού του μαθήματος, οι συμμετέχοντες αναμένεται να κατανοήσουν πώς το περιβάλλον μπορεί να επηρεάσει την καθημερινή ζωή. Το μάθημα αυτό περιλαμβάνει συνολικά 6 ενότητες, συμπεριλαμβανομένων ενοτήτων σχετικά με τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, την ανάλυση περιβαλλοντικού κινδύνου, τη ρύπανση του νερού, τις διάφορες μολύνσεις, τις περιβαλλοντικές πτυχές και την προσωπική κοινωνική ευθύνη. Η εκπαίδευση υλοποιείται από έμπειρο εκπαιδευτή. Ανάλογα με την προτίμησή τους, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να παρακολουθήσουν την εκπαίδευση τόσο δια ζώσης, όσο και εξ αποστάσεως. Υπάρχουν προγραμματισμένα μαθήματα μία ή δύο φορές κάθε μήνα. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο μάθημα περιλαμβάνει δίδακτρα ύψους 995 ευρώ.

2. Το Κυπριακό Κέντρο Περιβαλλοντικών Μελετών (ΚΚΠΜ): Αυτό το κέντρο διδάσκει τη σημασία του περιβάλλοντος και πώς να γίνουμε υπεύθυνοι πολίτες. Ιδρύθηκε το 1995

και διεύρυνε το πεδίο δράσης του με τη βοήθεια της κυπριακής κυβέρνησης την περίοδο 2004-2006. Υποδέχεται 3.500 φοιτητές ετησίως, συμπεριλαμβανομένων φοιτητών από πανεπιστήμια. Παρέχει ευκαιρίες για μάθηση τόσο σε εξωτερικούς όσο και σε εσωτερικούς χώρους. Η διάρκεια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης κυμαίνεται από μία ημέρα έως 2 εβδομάδες ανάλογα με την προτίμηση των σπουδαστών.

3. Κυπριακή Ένωση Προστασίας Θαλάσσιου Περιβάλλοντος: Το ίδρυμα αυτό προσπαθεί να σχεδιάζει προγράμματα που αποσκοπούν στην παροχή περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και στην αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης. Ως αποτέλεσμα της εκπαίδευσης και της εκπλήρωσης ορισμένων κριτηρίων, πιστοποιεί ενήλικες/παιδιά/γραφείο/τομείς και παρέχει πράσινες/μπλε ετικέτες. Για παράδειγμα, η Αστυνομική Ακαδημία Κύπρου είναι μεταξύ αυτών που κατάφεραν να λάβουν "πράσινο σήμα γραφείου" ως αποτέλεσμα της συμμόρφωσής τους με τα αυστηρά περιβαλλοντικά κριτήρια.

Δανία

1. Το AMU, η Επαγγελματική Κατάρτιση Ενηλίκων, είναι το εθνικό σύστημα για βραχυπρόθεσμα μαθήματα τεχνικών δεξιοτήτων. Ο κατάλογος μαθημάτων τροποποιείται συνεχώς σύμφωνα με τις απαιτήσεις των εργοδοτών στους τομείς της βιομηχανίας και των υπηρεσιών. Σήμερα, αναπτύσσονται πολλά νέα μαθήματα για τη βιωσιμότητα, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες διαφόρων κλάδων. Μερικά παραδείγματα είναι τα εξής:

- Διαχείριση και διαλογή αποβλήτων στο εργοτάξιο
- Βιώσιμη παραγωγή
- Ενεργειακά αποδοτική οδήγηση για επαγγελματίες οδηγούς
- Βιοποικιλότητα στην κηπουρική τοπίου
- Εισαγωγή στα κριτήρια ESG και την υποβολή εκθέσεων ESG
- Κυκλικές αλυσίδες αξίας

2. Η εκπαίδευση FGU (προπαρασκευαστική βασική εκπαίδευση και κατάρτιση) καθιερώθηκε το 2019 για να βοηθήσει NEETs να ενισχύσουν την αυτοεκτίμηση και την προσωπική επαγγελματική τους ταυτότητα, να αξιολογήσουν τις δεξιότητες και τις

επιλογές του κάθε μαθητή και να προσφέρουν ατομική κατάρτιση σε βασικές και επαγγελματικές δεξιότητες. Ένα από τα προσφερόμενα προγράμματα ονομάζεται "Περιβάλλον και ανακύκλωση" και προετοιμάζει τους εκπαιδευόμενους για τον κλάδο της ανακύκλωσης και της διαχείρισης αποβλήτων.

3. Στο διαδίκτυο διατίθενται **διάφορες πλατφόρμες πόρων με δωρεάν υλικό ηλεκτρονικής μάθησης**. Πολλές πλατφόρμες παρέχουν επίσης δίκτυα, συνέδρια, διαδικτυακά σεμινάρια και παρόμοιες δραστηριότητες για την αύξηση του επιπέδου των περιβαλλοντικών γνώσεων, της ευαισθητοποίησης και των δεξιοτήτων δράσης. Οι πλατφόρμες μπορούν να χρησιμοποιηθούν τόσο από τους εκπαιδευόμενους, όσο και από τους εκπαιδευτές που αναζητούν κατάλληλο και προσβάσιμο εκπαιδευτικό υλικό.

Ελλάδα

Η Ελλάδα δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης και δεσμεύεται σθεναρά για την εφαρμογή της Ατζέντας 2030 για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), καθώς παρέχουν ένα φιλόδοξο, οραματικό και μετασχηματιστικό πλαίσιο για μια νέα, δίκαιη και βιώσιμη αναπτυξιακή πορεία. Η διασφάλιση ότι "κανείς δεν μένει πίσω", συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης, αποτελεί υψηλή πολιτική προτεραιότητα για την Ελλάδα. Σε αυτό το πλαίσιο, το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας προωθεί πολιτικές και μέτρα σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, για την ενσωμάτωση των βασικών αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης, σύμφωνα με τη συνολική εθνική εκπαιδευτική πολιτική και υλοποιεί συγκεκριμένες παρεμβάσεις σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, υποστηριζόμενες από διάφορους νόμους και Υπουργικές Πράξεις.

Ως εκ τούτου, στην Ελλάδα υπάρχουν αρκετές ευκαιρίες μάθησης σε θέματα Εκπαίδευσης Βιώσιμης Ανάπτυξης σε μια σειρά από μαθήματα πανεπιστημίων μέχρι μικρής χρονικής διάρκειας σεμινάρια που διεξάγονται από ιδιωτικά εκπαιδευτικά κέντρα:

1. Πανεπιστήμιο Αιγαίου/Τμήμα Περιβάλλοντος: Οι κύριοι στόχοι του Τμήματος Περιβάλλοντος είναι η εκπαίδευση και η διεξαγωγή έρευνας σε ένα ευρύ φάσμα θεμάτων που σχετίζονται με το περιβάλλον, όπως η Οικολογία, η Οικονομία, η Εκπαίδευση, η Πολιτική, η Μηχανική και η Ρύπανση. Η έρευνα που πραγματοποιείται στο πλαίσιο των θεσμοθετημένων ερευνητικών εργαστηρίων του Τμήματος αφορά κυρίως τα εξής

WE: Real-World Education to foster Environmental Awareness.

θέματα: Ποιότητα Νερού και Αέρα, Διαχείριση Βιοποικιλότητας, Διαχείριση Αποβλήτων, Διαχείριση Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Αισθητηριακά / Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών, Νησιωτικός Οικονομικός Σχεδιασμός, Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Επικοινωνία, Περιβαλλοντική Πολιτική και Διοίκηση (University of the Aegean, 2023).

2. Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης: Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης διοργανώνουν σεμινάρια για περιβαλλοντικά θέματα για εκπαιδευτικούς και μαθητές και δέχονται επισκέψεις από σχολικές ομάδες που υλοποιούν προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, για να ανταλλάξουν εμπειρίες και γνώσεις σε συγκεκριμένα θέματα που τους απασχολούν, στο πλαίσιο των ενδοσχολικών περιβαλλοντικών δραστηριοτήτων τους. Εκτός από το επίσημο εκπαιδευτικό πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, οι φορείς της κοινωνίας των πολιτών εμπλέκονται επίσης στο θέμα αυτό, μέσω της παραγωγής εκπαιδευτικού υλικού. Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης είναι ένας θεσμός που θεωρείται παγκοσμίως ως ένας από τους σημαντικότερους φορείς που προωθούν την εκπαίδευση εκτός σχολείου. Η δράση τους αποδεικνύει ότι, μέσω του διαλόγου και άλλων μορφών εκπαίδευσης, μπορούν να επιτευχθούν πολλοί στόχοι της εκπαίδευσης γενικότερα, καθιερώνοντας, με αυτόν τον τρόπο, τη συμβολή τους στην εκπαίδευση. Δίνοντας μεγάλη σημασία στην καλλιέργεια των εκπαιδευτικών, τα κέντρα επεκτείνουν τη δράση τους σε διάφορα επίπεδα. Συνοψίζοντας, θεωρείται ότι η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι μια πολυλειτουργική διαδικασία που αποτελείται από ένα σύνολο παράπλευρων στόχων οι οποίοι, αλληλεπιδρώντας, συνθέτουν την επίτευξη του κεντρικού τους στόχου που είναι η διαμόρφωση περιβαλλοντικά υπεύθυνων κοινωνικών ομάδων πολιτών που θα είναι ευαίσθητοι και θα ενδιαφέρονται για τη μορφή και τη λειτουργία του περιβάλλοντος και τα προβλήματά του. Οι γνώσεις, οι ικανότητες και οι δεξιότητες που θα αποκτηθούν θα αφυπνίσουν τους πολίτες και θα καταστήσουν αποτελεσματική τη συμμετοχή τους στην εξεύρεση λύσης σε αυτά τα προβλήματα (Pasvagka D., 2011).

3. Κέντρα Επιμόρφωσης και Διά Βίου Μάθησης (ΚΕΔΙΒΙΜ) των Πανεπιστημίων και Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης. Τα εν λόγω κέντρα διοργανώνουν διάφορα εκπαιδευτικά σεμινάρια για ενήλικες σε θέματα βιώσιμης ανάπτυξης, όπως η κυκλική οικονομία, η πράσινη επιχειρηματικότητα, οι επιχειρηματικές δεξιότητες για την αξιοποίηση πράσινων ευκαιριών και οι μέθοδοι περιβαλλοντικής αποκατάστασης (ΚΕΔΙΒΙΜ).

4. Η Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ) συνεργάζεται με τα Κ.Ε.Δ.Ι.Β.Ι.Μ. των Ελληνικών Δημόσιων Πανεπιστημίων, καθώς και με τα αδειοδοτημένα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης που πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια διασφάλισης ποιότητας, για την παροχή προγραμμάτων κατάρτισης σε 150.000 εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα. Στόχος της δράσης είναι η αναβάθμιση των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων των εργαζομένων του ιδιωτικού τομέα σύμφωνα με τις δεξιότητες που απαιτούν οι σύγχρονες τάσεις στον εργασιακό χώρο και η βελτίωση τόσο της παραγωγικότητας των ωφελούμενων εργαζομένων όσο και της διατήρησης των θέσεων εργασίας τους. Τα προγράμματα απευθύνονται σε εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα άνω των 18 ετών που έχουν ολοκληρώσει τουλάχιστον την υποχρεωτική εκπαίδευση. 191 Κέντρα Δια Βίου Μάθησης, 9 επιλεγμένα Κέντρα Κατάρτισης και Δια Βίου Μάθησης (Κ.Ε.Δ.Ι.Β.Ι.Μ.) Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΑΕΙ) και 10 Φορείς παροχής προσωπικής πιστοποίησης. Η δράση αφορά στην παροχή 80 ωρών θεωρητικής κατάρτισης σε 150000 εργαζόμενους του ιδιωτικού τομέα ηλικίας άνω των 18 ετών, που οδηγεί στην απόκτηση ψηφιακών και πράσινων γνώσεων και δεξιοτήτων και στην αντίστοιχη πιστοποίηση μέσω ανεξάρτητων φορέων πιστοποίησης. Στόχος της δράσης είναι να βοηθήσει τους εργαζόμενους να προσαρμοστούν στις απαιτήσεις των σύγχρονων τάσεων της αγοράς εργασίας, να αναβαθμίσουν τις προοπτικές τους και να συμβάλουν έτσι στον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας (ΔΥΠΑ).

Ιταλία

1. **Η Ηλεκτρονική Πλατφόρμα για την Εκπαίδευση Ενηλίκων στην Ευρώπη** (EPALE 2009) είναι ένα διαδικτυακό περιβάλλον ανοικτό σε όλους, αλλά ειδικά αφιερωμένο σε όσους εργάζονται στον τομέα της εκπαίδευσης ενηλίκων. Στην πλατφόρμα είναι δυνατή η ανταλλαγή ειδήσεων, απόψεων, ιδεών και πόρων με άλλους επαγγελματίες σε όλη την Ευρώπη. Αυτή τη στιγμή υπάρχουν πάνω από 64 χιλιάδες μέλη στην Ευρώπη, εκ των οποίων πάνω από 6 χιλιάδες στην Ιταλία. Κάθε μήνα περισσότεροι από 100 Ιταλοί εμπειρογνώμονες του τομέα εγγράφονται στην πύλη και η Ιταλία είναι η δεύτερη στον κόσμο όσον αφορά τον αριθμό των μελών. Το EPALE επέλεξε να αφιερώσει την πρώτη θεματική εστίαση του 2020 στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, για να τονίσει τη σημασία του θέματος σε παγκόσμιο επίπεδο και να αναδείξει πώς η

εκπαίδευση ενηλίκων μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην αλλαγή των πραγμάτων για ένα πιο βιώσιμο μέλλον.

2. Το ιταλικό **Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενεργειακής Ασφάλειας** συντονίζει επίσης από το 2016 το **Φόρουμ για την Αειφόρο Ανάπτυξη**, του οποίου η λειτουργία είναι να διασφαλίζει την ενεργό συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών στην εφαρμογή της Εθνικής Στρατηγικής για την Αειφόρο Ανάπτυξη και των σχετικών τριετών διαδικασιών επικαιροποίησης. Στο πλαίσιο του Φόρουμ, εγκαινιάζεται ένα "μονοπάτι" αφιερωμένο σε νέους και ενήλικες που απευθύνεται στην ακρόαση και συλλογή αιτημάτων από την κοινωνία ενόψει της διαδικασίας αναθεώρησης της στρατηγικής. Το Υπουργείο ασχολείται επίσης με την προώθηση δραστηριοτήτων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού μέσω της συμμετοχής σε εμπορικές εκθέσεις και κλαδικές εκδηλώσεις, οι οποίες αποτελούν εξαιρετικά αποτελεσματικές ευκαιρίες για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων και συμβάλλουν στη διάδοση των αρχών της αειφορίας.

3. **Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τα Πανεπιστήμια** συμμετέχουν έντονα στη δράση για το κλίμα στην Ιταλία. Από το 2001, η Διάσκεψη των Πρυτάνεων των Ιταλικών Πανεπιστημίων είναι ο οργανισμός που είναι υπεύθυνος για την καθοδήγηση και τον συντονισμό των Ιταλικών Πανεπιστημίων. Η Διάσκεψη Πρυτάνεων εγκαινίασε το Δίκτυο Πανεπιστημίων για την Αειφορία το 2015. Στόχος του Δικτύου είναι να διαδώσει μια κουλτούρα αειφορίας και να συμβάλει στην επίτευξη των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ). Το Δίκτυο διαθέτει μια ομάδα εργασίας που ασχολείται ειδικά με την κλιματική αλλαγή. Διοργανώνει εκδηλώσεις όπως η Climate Expo και δημοσιεύει εκθέσεις. Η Διάσκεψη των Πρυτάνεων και το Δίκτυο των Πανεπιστημίων συμμετέχουν επίσης στην προώθηση του Istruzione, No Estinzione (Εκπαίδευση, όχι εξαφάνιση).

4. Επιπλέον, το **Υπουργείο Παιδείας** προώθησε συμφωνίες το 2022 με την **Εθνική Οργάνωση Καθηγητών Φυσικών Επιστημών** (www.sigmt.it/anisn), την **Ιταλική Γεωγραφική Εταιρεία** (www.societageografica.it) και το **Συμβούλιο Αρχιτεκτόνων και Σχεδιαστών** με στόχο την ανάπτυξη διαδραστικών εργαλείων πολυμέσων για την κατάρτιση σε θέματα βιωσιμότητας. Το εκπαιδευτικό υλικό που πρόκειται να υιοθετηθεί στην επίσημη εθνική εκπαίδευση των εκπαιδευτικών των σχολείων βρίσκεται επίσης υπό ανάπτυξη με κοινή προσπάθεια των 3 προαναφερθέντων ενώσεων.

Λετονία

Πρόγραμμα επαγγελματικής ανάπτυξης για εκπαιδευτές ενηλίκων "Ενσωμάτωση πράσινων δεξιοτήτων στην εκπαίδευση ενηλίκων".

Οι εκπαιδευόμενοι (εκπαιδευτές ενηλίκων) μπορούν να ενημερωθούν για τα τρέχοντα περιβαλλοντικά ζητήματα, να πάρουν ιδέες για δράσεις που θα μειώσουν τον αντίκτυπό τους στο περιβάλλον, καθώς και παραδείγματα καλών πρακτικών. Οι εκπαιδευόμενοι (εκπαιδευτές ενηλίκων): 1. έχουν βελτιώσει την κατανόησή τους για τα πιο φλέγοντα περιβαλλοντικά ζητήματα. 2. γνωρίζουν προσεγγίσεις για την ενσωμάτωση πράσινων δεξιοτήτων στα προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων. 3. έχουν αποδείξει την κατανόησή τους και έχουν αναπτύξει ιδέες για την ενσωμάτωση πράσινων δεξιοτήτων στα προγράμματα που διδάσκουν (Zemgale Region Human Resource and Competences Development Centre, 2020).

1. **Το Πανεπιστήμιο Βιοεπιστημών και Τεχνολογιών της Λετονίας**, στο πλαίσιο του διεθνούς προγράμματος ILCES - Intergenerational Learning Communities towards Environmental Sustainability (Διαγενεακές κοινότητες μάθησης για την περιβαλλοντική βιωσιμότητα), υλοποιεί δραστηριότητες για την εκπαίδευση σχετικά με δεξιότητες και ικανότητες φιλικές προς τη φύση.
2. Τα **κέντρα εκπαίδευσης ενηλίκων** (όχι μόνο εκπαιδευτικά ιδρύματα, αλλά και ΜΚΟ, βιβλιοθήκες, μουσεία κ.λπ.) συμμετέχουν και μπορούν να γίνουν "πράσινοι" υποστηρικτές, προωθώντας την αειφορία και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των νέων και των ηλικιωμένων (Latvia University of Life Sciences and Technologies, 2022, June 1).
3. **Ο Εθνικός Οργανισμός Erasmus+ της Εσθονίας** διοργάνωσε διεθνές εργαστήριο για το περιβάλλον και την αειφορία στην εκπαίδευση ενηλίκων με σκοπό την εξεύρεση εταίρων και την ανάπτυξη νέων ιδεών για έργα διεθνούς συνεργασίας για το περιβάλλον και την αειφορία στην εκπαίδευση ενηλίκων. Η εκδήλωση έδωσε στους εκπαιδευτές ενηλίκων και στους εκπαιδευόμενους την ευκαιρία να μάθουν πώς οι προσωπικές και επαγγελματικές τους δραστηριότητες μπορούν να συμβάλουν στη βελτίωση του περιβάλλοντός με βιώσιμο τρόπο (The Estonian Erasmus+ National Agency/Latvian State Education Development Agency, 2023).
4. **Το Υπουργείο Περιβαλλοντικής Προστασίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης** διοργανώνει σεμινάρια για την προστασία του περιβάλλοντος, το υλικό των οποίων

είναι διαθέσιμο στον ιστότοπο (The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, 2022).

Ισπανία

Στην ιστορία της ισπανικής περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, το Υπουργείο Περιβάλλοντος ήδη από το 1999 προώθησε μια έκθεση σχετικά με τους μελλοντικούς στόχους που πρέπει να επιτευχθούν. Για την ακρίβεια, συντάχθηκε η λεγόμενη Λευκή Βίβλος για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ισπανία (LBEAE).

Το LBEAE ήταν ένα έγγραφο που χρησιμοποιήθηκε ως μέσο οικοδόμησης για την κοινωνική και εργασιακή δραστηριότητα στον τομέα των κοινωνικο-οικολογικών προκλήσεων και της οικοδόμησης μιας κοινωνίας βασισμένης στην περιβαλλοντική εκπαίδευση. Μετά τη δημιουργία του LBEAE και μετά την οικονομική κρίση, εφαρμόστηκε στην Ισπανία το Σχέδιο Δράσης για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση για την Αειφορία το 2019 (PAEAS). Το σχέδιο τόνισε την επείγουσα ανάγκη δράσης για τα κοινωνικο-οικολογικά προβλήματα και την επείγουσα ανάγκη ανάληψης εκπαιδευτικών πολιτικών και προγραμμάτων κατά της κλιματικής αλλαγής.

Στο πλαίσιο αυτό, τον Μάρτιο του 2020 ψηφίστηκε ένας εκπαιδευτικός νόμος (LOMLOE), ο οποίος για πρώτη φορά περιλαμβάνει αναφορές στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη και στην Εκπαίδευση για την Παγκόσμια Ιδιότητα του Πολίτη, ώστε να ακολουθηθεί ο στόχος της δημιουργίας μιας βιώσιμης Ισπανίας. Ο LOMLOE περιλαμβάνει μεταξύ των αρχών του εκπαιδευτικού συστήματος την εκπαίδευση για την οικολογική μετάβαση με κριτήρια κοινωνικής δικαιοσύνης, ως συμβολή στην περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική βιωσιμότητα.

Ο νόμος έχει προτείνει διάφορες δράσεις που επιτρέπουν την ενσωμάτωση θεμάτων όπως η Αγωγή του Πολίτη, η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη και η Καταπολέμηση της Κλιματικής Αλλαγής στο επίσημο εκπαιδευτικό σύστημα.

Για να μπορέσει να βελτιωθεί το εκπαιδευτικό σύστημα, η ισπανική κυβέρνηση έχει αναπτύξει έναν οδηγό με στόχους και δράσεις που πρέπει να αναληφθούν:

1. Βελτίωση και καινοτομία του εκπαιδευτικού συστήματος ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της οικολογικής μετάβασης: προώθηση ενημερωτικών σεμιναρίων για τις περιβαλλοντικές πολιτικές- προώθηση μικτών ομάδων εργασίας

εκπαιδευτικών, ερευνητών και στελεχών για την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών πολιτικών στη διδασκαλία. Επίσης, δημιουργία μηχανισμών αναγνώρισης καινοτόμων σχεδίων στον τομέα της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας.

2. Προώθηση της ανάπτυξης καινοτόμου έρευνας για τη βελτίωση των παρεμβάσεων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης: σύνδεση της τυπικής εκπαίδευσης με μουσεία, πολιτιστικά και καλλιτεχνικά κέντρα για τη δημιουργία νέων περιβαλλοντικών και κοινωνικών αφηγήσεων.

3. Αλλαγή των προγραμμάτων σπουδών προς μια οικολογική μετάβαση: ενσωμάτωση δεξιοτήτων βιωσιμότητας στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα σπουδών που υποστηρίζουν την Ατζέντα 2030 και τους στόχους της και δημιουργία διεπιστημονικών προσεγγίσεων με σχετικά ιδρύματα και κέντρα κατάρτισης.

4. Νέα εκπαιδευτικά προγράμματα: ανάπτυξη νέων ακαδημαϊκών προγραμμάτων σπουδών με έμφαση στη διαχείριση της αλλαγής προς την κατεύθυνση της αειφορίας και ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για την αειφορία στα πανεπιστήμια και τα κέντρα κατάρτισης.

Το **Εθνικό Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (CENEAM)**, είναι ένας αυτόνομος φορέας του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Αγροτικών και Θαλάσσιων Υποθέσεων. Παρέχει πληροφορίες για την ανάπτυξη προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, όπως η εφαρμογή εικονικών αιθουσών διδασκαλίας: ανάπτυξη online προγραμμάτων κατάρτισης για την περιβαλλοντική εκπαίδευση- μαθήματα κατάρτισης για εκπαιδευτικούς με στόχο την κατάρτιση στα περιβαλλοντικά μέσα (media) και την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής.

Η Ισπανία είναι μία από τις πρώτες χώρες που ανέπτυξε μαθήματα διδασκαλίας με επίκεντρο τη φύση και την προστασία της. Το **Ισπανικό Ίδρυμα Επιστήμης και Τεχνολογίας, FSP (FECYT)** είναι δημόσιο ίδρυμα του Υπουργείου Επιστήμης και Καινοτομίας και έχει παρουσιάσει ευκαιρίες μάθησης για την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και της βιώσιμης ανάπτυξης. Για παράδειγμα, ευκαιρίες μάθησης που μπορούν να ενσωματωθούν στην περιβαλλοντική εκπαίδευση και για ενήλικες, είναι οι αστικοί κήποι (Esteban-Ibáñez & Amador-Muñoz, 2019). Συγκεκριμένα, οι αστικοί κήποι μπορούν να βοηθήσουν στην ενημέρωση για τα ζώα και τα είδη φυτών (Esteban-Ibáñez & Amador-Muñoz, 2019). Επιπλέον, η διδασκαλία σχετικά με την

περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση είναι επίσης μια ευκαιρία να μάθουμε διαθεματικά για αλληλένδετα θέματα. Για παράδειγμα, οι Caride & Meira Careta (2020) αναφέρουν το όφελος της διδασκαλίας για την αειφορία σε σχέση με την ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη.

Ενότητα 4. Ανάγκες σε πράσινες δεξιότητες

Η σημασία της εφαρμογής και της ανάπτυξης δεξιοτήτων για την πράσινη μετάβαση, τη βιώσιμη ανάπτυξη και την κλιματική αλλαγή αποτελεί στόχο όλων των κρατών μελών της ΕΕ. Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης, οι πράσινες δεξιότητες δεν είναι μόνο εκείνες που σχετίζονται με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την ανακύκλωση και τη βιοποικιλότητα, αλλά θα πρέπει να θεωρούνται επίσης ως οι δεξιότητες, οι στάσεις και οι αξίες που χρειάζεται ένα άτομο για να συμβάλει θετικά σε όλους τους τομείς της βιωσιμότητας (ETF, 2023). Ο ορισμός που δόθηκε από το ETF δείχνει ότι η απόκτηση δεξιοτήτων πράσινης μετάβασης έχει επίσης αντίκτυπο σε κοινωνικά ζητήματα όπως η ανισότητα και η κοινωνική ένταξη.

Δεδομένης της σημασίας της πράσινης μετάβασης και της καταπολέμησης της κλιματικής αλλαγής στον κόσμο τις τελευταίες δεκαετίες, τα ευρωπαϊκά κράτη εργάζονται για τη δημιουργία νόμων και συστάσεων για την εξεύρεση γρήγορων λύσεων για την κλιματική αλλαγή. Σύμφωνα με την ενδελεχή βιβλιογραφική ανασκόπηση, η σημασία των πράσινων δεξιοτήτων τονίζεται επίσης σε όλες τις χώρες των εταίρων του έργου:

Το 2018, η Αρχή Ανάπτυξης Ανθρώπινου Δυναμικού της **Κύπρου** δημοσίευσε μια μελέτη που αποσκοπούσε στον προσδιορισμό των πράσινων δεξιοτήτων που απαιτούνται στην αγορά εργασίας για τις περιόδους 2017-2027 (HRDA, 2018). Τα αποτελέσματα αυτής της μελέτης ανέδειξαν τις ακόλουθες πράσινες δεξιότητες: έξυπνοι αισθητήρες και αυτοματισμοί, κατασκευή κτιρίων με σχεδόν μηδενική κατανάλωση ενέργειας, αποκατάσταση χώρων υγειονομικής ταφής απορριμμάτων, χρήση συσκευών κατά της ρύπανσης, εταιρικά συστήματα διαχείρισης αποβλήτων, έξυπνα δίκτυα, κίνδυνοι από την κλιματική αλλαγή στην αλυσίδα εφοδιασμού και πράσινη χρηματοδότηση.

Στη **Δανία**, η οργάνωση Concito διεξήγαγε έρευνα μεταξύ 80 μικρομεσαίων επιχειρήσεων και άλλων επιχειρηματικών φορέων για να χαρτογραφήσει τις βασικές δεξιότητες για την πράσινη μετάβαση. Η έρευνα εντόπισε τόσο γενικές πράσινες δεξιότητες όσο και ειδικές δεξιότητες που σχετίζονται με συγκεκριμένους κλάδους και επιχειρηματικά στρώματα.

Γενικές πράσινες δεξιότητες

- Πράσινη νοοτροπία: να συνδέσει τη γνώση με τα συναισθήματα και να καταστήσει το άτομο ικανό να σκέφτεται και να ενεργεί υπεύθυνα.
- Διεπιστημονικές δεξιότητες: Η βιώσιμη μετάβαση επηρεάζει όλα τα τμήματα της επιχείρησης και ολόκληρη την αλυσίδα. Ως εκ τούτου, απαιτούνται διεπιστημονικές δεξιότητες αντί για οριοθετημένες δεξιότητες εμπειρογνομόνων για τις περισσότερες αναδυόμενες λειτουργίες.
- Ψηφιακές δεξιότητες: Η ψηφιοποίηση και η αυτοματοποίηση αποτελούν βασικούς μοχλούς της πράσινης μετάβασης. Ο νέος τεχνικός εξοπλισμός συνοδεύεται συχνά από μια εφαρμογή ή μια διαδικτυακή υπηρεσία υποστήριξης, η οποία απαιτεί ψηφιακές δεξιότητες επικοινωνίας.
- Δεξιότητες αναφοράς και τεκμηρίωσης: Υπάρχει αυξανόμενη ζήτηση για διαφάνεια μεταξύ των επενδυτών, της κοινωνίας, των κυβερνήσεων και επιχειρηματικών φορέων. Μια επιχείρηση πρέπει να είναι σε θέση να τεκμηριώνει το ανθρακικό της αποτύπωμα και άλλους δείκτες περιβαλλοντικών επιδόσεων για να ανταποκριθεί σε αυτές τις προσδοκίες ή να αποκτήσει πράσινες πιστοποιήσεις.
- Καινοτομία: Σε κάθε επίπεδο και σε όλους τους τομείς και κλάδους υπάρχει ανάγκη για νέες λύσεις για την προσαρμογή και τη βελτίωση των παραγωγικών διαδικασιών και πρακτικών. Η πράσινη καινοτομία δεν περιορίζεται στους εμπειρογνώμονες του τμήματος έρευνας. Είναι θέμα το οποίο αφορά όλους σε μια επιχείρηση και μερικές φορές και πέραν αυτής.

Στην **Ελλάδα**, το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας "Ελλάδα 2.0" είναι πλήρως ευθυγραμμισμένο με τους στόχους της ΕΕ για ταχύτερη μετάβαση της ελληνικής οικονομίας προς ένα μοντέλο πράσινης ανάπτυξης. Όσον αφορά τον πυλώνα της απασχόλησης, των δεξιοτήτων και της κοινωνικής συνοχής, οι επενδύσεις και οι μεταρρυθμίσεις του Σχεδίου περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, τη δημιουργία πρόσθετων προγραμμάτων κατάρτισης μεγάλης κλίμακας με στόχο την αύξηση της απασχόλησης με ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη "πράσινων" δεξιοτήτων. Επικεντρώνεται επίσης στην επικαιροποίηση, αναβάθμιση και ευθυγράμμιση των προγραμμάτων σπουδών της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας, για την ανάπτυξη "πράσινων" δεξιοτήτων που θα επιτρέψουν στις επιχειρήσεις που θέλουν να επιταχύνουν τη μετάβασή τους σε μια πράσινη οικονομία, ανταποκρινόμενες στην ανάγκη

να αποκτήσουν το κατάλληλο εργατικό δυναμικό με τις πλέον συναφείς "πράσινες" δεξιότητες. Όσον αφορά τις ενεργητικές πολιτικές για την αγορά εργασίας, θα δοθεί μεγάλη έμφαση στην παροχή κατάρτισης για πράσινες δεξιότητες στους δικαιούχους, καθώς και στην παροχή οικονομικών κινήτρων σε εταιρείες που προωθούν την πράσινη και κυκλική οικονομία.

Το εθνικό περιοδικό Rinnovabili.it ανέφερε ότι τα επόμενα χρόνια (το άρθρο γράφτηκε το 2019), στην **Ιταλία** θα αναζητηθούν από τις «πράσινες» εταιρείες 518.000 - 576.000 εργαζόμενοι με περιβαλλοντικές δεξιότητες για να αξιοποιήσουν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τις ευκαιρίες που προσφέρουν οι "κυκλικές οικονομίες".

Η ζήτηση για πράσινες δεξιότητες θα αφορά, τόσο τα υψηλά εξειδικευμένα όσο και τα τεχνικά επαγγέλματα, εργαζόμενους όπως υπεύθυνοι εμπορικών και τουριστικών υπηρεσιών, υπεύθυνοι υπηρεσιών προς τους εργαζόμενους και τεχνίτες. Οι ειδικοί στη διαχείριση της ενέργειας, οι χημικοί περιβάλλοντος, οι ειδικοί στις πράσινες αγορές, οι ειδικοί στο περιβαλλοντικό μάρκετινγκ, οι εγκαταστάτες συστημάτων χαμηλών περιβαλλοντικών επιπτώσεων είναι μερικά παραδείγματα πράσινων θέσεων εργασίας που θα έχουν μεγαλύτερη ζήτηση.

Επιπλέον, σύμφωνα με το Παρατηρητήριο 4.Manager, το οποίο διεξήγαγε έρευνα σε ένα σύνολο περισσότερων από 4.000 ιταλικών εταιρειών, η βιομηχανία της Ιταλίας αυξάνει τη ζήτηση για στελέχη με στοχευμένη εμπειρία και προσόντα στη βιωσιμότητα κατά 5% κάθε χρόνο.

Από τον Διευθυντή Αειφορίας στον Ειδικό Αειφορίας, από τον Περιβαλλοντικό Διευθυντή στον Διευθυντή Διακυβέρνησης - πρόκειται για μια εκθετικά αυξανόμενη τάση. Μέχρι το 2026, η εθνική ζήτηση για εργαζόμενους με υψηλές και μεσαίες πράσινες δεξιότητες θα φτάσει περίπου τα 4 εκατομμύρια.

Προκειμένου η **Λετονία** να διατηρήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στην πράσινη μετάβαση και τη βιώσιμη ανάπτυξη, αναμένεται να δημιουργήσει νέες πράσινες θέσεις εργασίας, γεγονός που απαιτεί αλλαγή στις απαιτούμενες δεξιότητες. Για να προωθηθεί η πράσινη μετάβαση και η βιώσιμη ανάπτυξη, πρέπει να αποκτηθούν βασικές δεξιότητες, συμπεριλαμβανομένων δεξιοτήτων όπως η κριτική και η συστηματική σκέψη και η επίλυση προβλημάτων, στο πλαίσιο μιας προοπτικής δια βίου μάθησης. Η Λετονία συμφωνεί ότι οι ικανότητες βιωσιμότητας και οι επαγγελματικές πράσινες δεξιότητες, οι οποίες

συμπληρώνουν τις οριζόντιες δεξιότητες, είναι ουσιώδεις για τους ανθρώπους, ώστε να ζουν, να εργάζονται και να δημιουργούν νέες πράσινες θέσεις εργασίας με βιώσιμο τρόπο. Ταυτόχρονα, απαιτείται στενότερη συνεργασία μεταξύ του τομέα της εκπαίδευσης και των διαφόρων ενδιαφερομένων μερών για τον προσδιορισμό και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του μέλλοντος στο πλαίσιο της πράσινης μετάβασης (Cabinet of Ministers Republic of Latvia, 2023).

Η ζήτηση στην αγορά για δεξιότητες που σχετίζονται με την πράσινη οικονομία, την αυτοματοποίηση, την ενεργειακή απόδοση και τις πράσινες κατασκευές αυξάνεται. (Ministry of Economics, 2022).

Το 2021, η κυβέρνηση της **Ισπανίας** εξέδωσε νέο νόμο για την κλιματική αλλαγή και την ενεργειακή μετάβαση (αριθμός 121, 7/2021), ακολουθώντας την εστίαση της διεθνούς κοινότητας στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής και τον στόχο της συμφωνίας του Παρισιού του 2015 για μια πορεία μείωσης των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου.

Σκοπός του νόμου είναι να διευκολύνει την απαλλαγή της ισπανικής οικονομίας από τον άνθρακα και τη μετάβαση σε ένα κυκλικό μοντέλο. Το άρθρο 35 είναι αφιερωμένο στο θέμα της εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της εφαρμογής νέων δεξιοτήτων για την πράσινη μετάβαση για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Στόχος του νόμου είναι η δημιουργία και η προώθηση ενός ισπανικού εκπαιδευτικού συστήματος που θα ενισχύει τις γνώσεις σχετικά με την κλιματική αλλαγή και τις επιπτώσεις της, καθώς και η προώθηση της τεχνικής και επαγγελματικής κατάρτισης για την απόκτηση περιβαλλοντικών δεξιοτήτων. Επιπλέον, το βασικό πρόγραμμα σπουδών για τους εκπαιδευτικούς θα αναθεωρηθεί ώστε να περιλαμβάνει στοιχεία που είναι απαραίτητα για την επίτευξη της εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη.

Η ισπανική κυβέρνηση προωθεί την τυπική και μη τυπική κατάρτιση για τη διαμόρφωση ικανών επαγγελματιών στον αγώνα για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής και της ενεργειακής μετάβασης. Οι εκπαιδευτικοί θα έχουν την ευκαιρία να μάθουν και στη συνέχεια να διδάξουν νέες εκπαιδευτικές μεθόδους που βασίζονται στην προστασία του περιβάλλοντος.

Για την ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού συστήματος που θα βασίζεται στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και την προώθηση της ενεργειακής μετάβασης, είναι

σημαντικό να εφαρμοστούν και να αποκτηθούν περιβαλλοντικές δεξιότητες. Γενικά, οι πιο σημαντικές δεξιότητες που πρέπει να αποκτηθούν είναι:

- Γνώση των ωφελειών για την εκπαίδευση στην ύπαιθρο, βασίζοντας τη μάθηση στη φύση και το περιβάλλον,
- Βελτίωση των κινήτρων και αύξηση της συμμετοχής των μαθητών με την εφαρμογή της εκπαίδευσης στην ύπαιθρο σε διαφορετικά τυπικά πλαίσια,
- Γνώση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και της εξοικονόμησης ενέργειας προκειμένου να μάθουν και να εξειδικευτούν σε έργα που βασίζονται στην εκπαίδευση για την εξοικονόμηση ενέργειας,
- Εμπειριστατωμένη γνώση θεμάτων όπως η φυσική και η βιολογία, προκειμένου να υλοποιηθούν μαθήματα που αποσκοπούν στην προώθηση της φύσης και της διατήρησής της.
- Εμπειριστατωμένη γνώση της σχέσης μεταξύ της εκπαίδευσης στην ύπαιθρο και της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης,
- Γνώση πρακτικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων για την ανάπτυξη ομαδικής εργασίας και συνεργασίας.

Περίληψη – Έρευνα τεκμηρίωσης

Η έρευνα των εταίρων στον τομέα των περιβαλλοντικών πλαισίων σε εθνικό επίπεδο δείχνει ότι η Δανία, η Ελλάδα και η Ιταλία διαθέτουν δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης που στοχεύουν στην εκπαίδευση ενηλίκων σε δημόσιο (κυβερνητικό) επίπεδο. Στη Δανία, είναι προφανές ότι γίνονται προσπάθειες μεγάλης κλίμακας, οι οποίες επικαιροποιούνται συχνά και τακτικά. Στην Ελλάδα, αναπτύχθηκαν τυποποιημένα εκπαιδευτικά προγράμματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, επιτρέποντας τη μικτή συμμετοχή (π.χ. επιτόπια έναντι διαδικτυακής). Στην Ιταλία, υπάρχουν συνεχείς προσπάθειες από τότε που ιδρύθηκε το εθνικό πρόγραμμα για την περιβαλλοντική εκπαίδευση το 2015.

Από την άλλη, το ολοκληρωμένο σύστημα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης που καθοδηγείται από τις προσπάθειες της κυβέρνησης δεν εφαρμόζεται σε μεγάλη κλίμακα σε χώρες όπως την Κύπρο, τη Λετονία και την Ισπανία. Στις χώρες αυτές, οι περισσότερες προσπάθειες περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης είναι αποτέλεσμα της συμβολής του ιδιωτικού τομέα, των μη κυβερνητικών οργανώσεων και του ακαδημαϊκού τομέα.

Όλοι οι εταίροι παρείχαν ορθές πρακτικές που είτε έγιναν στο παρελθόν είτε εφαρμόζονται επί του παρόντος στις χώρες τους. Πράγματι, η προέλευση αυτών των πρακτικών ήταν ποικίλη, συμπεριλαμβανομένων έργων και εκστρατειών χρηματοδοτούμενων από την ΕΕ, πρωτοβουλιών και εκστρατειών σε εθνικό επίπεδο, πρωτοβουλιών σε τοπικό επίπεδο, πρωτοβουλιών που πραγματοποιούνται από κέντρα εκπαίδευσης ενηλίκων, φεστιβάλ με στόχο την αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, σχολικών πρωτοβουλιών κ.λπ. Το περιεχόμενο αυτών των περιβαλλοντικών πρακτικών ήταν ποικίλο, συμπεριλαμβανομένης της εστίασης στα απόβλητα τροφίμων, τα χερσαία και θαλάσσια απορρίμματα, τη διαχείριση αποβλήτων, την πλαστική ρύπανση, τη βιώσιμη ανάπτυξη της μάθησης, των αξιών και των καθημερινών λειτουργιών, τις καθαρές θάλασσες και ακτές, την ανακύκλωση, την προστασία των θαλάσσιων χελωνών, την περιβαλλοντική διαχείριση και υγεία, την κυκλική οικονομία, την αστική καλλιέργεια, τη βιοποικιλότητα και την κινητικότητα, την κλιματική αλλαγή, τις εναποθέσεις συσκευασιών, την ατμοσφαιρική ρύπανση, την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, κλπ.

Όσον αφορά τις ευκαιρίες μάθησης, οι εταίροι παρουσίασαν αμειβόμενες και μη αμειβόμενες επιλογές που διέφεραν ως προς τη μορφή και τη διάρκεια. Ορισμένες

επιλογές έχουν τη μορφή μαθημάτων, ενώ άλλες είναι σε μορφή σεμιναρίου. Τα πανεπιστήμια ανέλαβαν ηγετικό ρόλο σε ορισμένες από τις χώρες εταίρους, γεγονός που υποδηλώνει την ευαισθητοποίηση των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σχετικά με την ανάγκη ενσωμάτωσης της εκπαίδευσης περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στην εκπαίδευση ενηλίκων. Είναι ενδιαφέρον ότι ορισμένοι εταίροι ανέφεραν τη διαθεσιμότητα διαδικτυακών επιλογών (π.χ. πλατφόρμες ηλεκτρονικής μάθησης) που μπορούν να διευκολύνουν την πρόσβαση για ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης που αντιμετωπίζουν γεωγραφικές δυσκολίες.

Επίσης, οι εταίροι ασχολούνται με την βιβλιογραφική έρευνα στον τομέα των δεξιοτήτων ζήτησης. Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν τη αναγκαιότητα για πράσινες δεξιότητες, οι οποίες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως τεχνικές και μη-τεχνικές. Οι πράσινες τεχνικές δεξιότητες περιλαμβάνουν απαιτήσεις για τεχνικές και εργασιακές δεξιότητες, συμπεριλαμβανομένων έξυπνων αισθητήρων, αυτοματισμών, κατασκευής κτιρίων σχεδόν μηδενικής κατανάλωσης ενέργειας (δηλαδή πράσινων κατασκευών), αποκατάστασης χώρων υγειονομικής ταφής, χρήσης αντιρρυπαντικών συσκευών, εταιρικών συστημάτων διαχείρισης αποβλήτων, έξυπνων δικτύων, πράσινης χρηματοδότησης, ψηφιακών δεξιοτήτων, δεξιοτήτων υποβολής εκθέσεων και τεκμηρίωσης για τη βιωσιμότητα και αειφορία των οργανισμών, καινοτομίας, πράσινης οικονομίας, ενεργειακής απόδοσης, ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, εξοικονόμησης ενέργειας, φυσική και βιολογία. Από την άλλη, οι πράσινες μη-τεχνικές δεξιότητες συνδέονται με την πράσινη συνείδηση των ατόμων και είναι άσχετες με την επαγγελματική εμπειρία. Με βάση τα αποτελέσματα των εταίρων, οι ακόλουθες δεξιότητες μπορούν να ομαδοποιηθούν στην κατηγορία των απαιτήσεων στις πράσινες μη-τεχνικές δεξιότητες: πράσινη συνείδηση, διεπιστημονική προσέγγιση, κριτική και συστημική σκέψη, επίλυση προβλημάτων, ομαδική εργασία και συνεργασία και κίνητρα.

2ο Μέρος – Έρευνα Πεδίου

Ενότητα 5. Αποτελέσματα Έρευνας Πεδίου

Παράλληλα με την βιβλιογραφική έρευνα, η σύμπραξη συνέλεξε και ανέλυσε ποσοτικά δεδομένα, τα οποία προέκυψαν από τις απαντήσεις από τα ερωτηματολόγια που έχουν αναπτυχθεί και προωθηθεί από το εταιρικό σχήμα. Τα ερωτηματολόγια έχουν μεταφραστεί στις γλώσσες των εταίρων, ώστε να μπορούν να συμπληρωθούν από όλους τους συμμετέχοντες. Κάθε εταίρος τα προώθησε σε τουλάχιστον 20 Εκπαιδευτές Ενηλίκων (ΕΕ) και 20 εκπαιδευόμενους, προκειμένου να καταστεί δυνατή η συγκριτική ανάλυση των αποτελεσμάτων. Τα ερωτηματολόγια περιείχαν τέσσερις ενότητες:

A: Προφίλ συμμετεχόντων; **B.** Ευκαιρίες μάθησης; **Γ.** Μαθησιακές ανάγκες; **Δ.** Επιθυμητές πράσινες δεξιότητες.

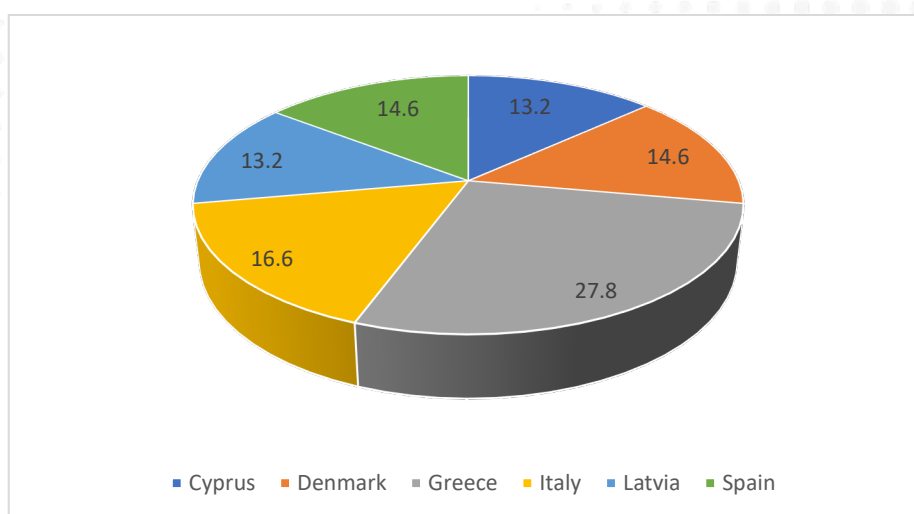
Τμήματα **B, Γ** και **Δ:** Περιείχαν ερωτήσεις κοινές και για τα δύο ερωτηματολόγια.

A. Προφίλ συμμετεχόντων

A1. Προφίλ εκπαιδευόμενων

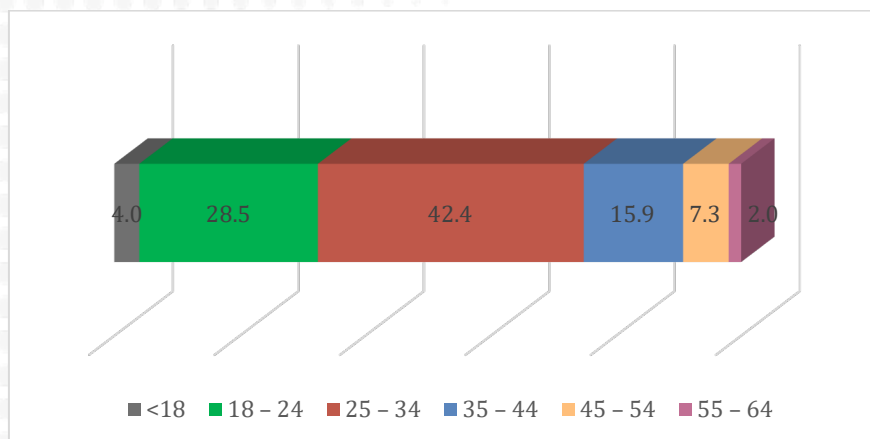
Συνολικά 151 εκπαιδευόμενοι από τις 6 χώρες του προγράμματος WE απάντησαν στο ερωτηματολόγιο που απευθυνόταν στους εκπαιδευόμενους. Η γεωγραφική κατανομή των συμμετεχόντων απεικονίζεται στο Διάγραμμα 1 - **Cyprus:** Κύπρος, **Denmark:** Δανία, **Greece:** Ελλάδα, **Italy:** Ιταλία, **Latvia:** Λετονία, **Spain:** Ισπανία.

Διάγραμμα 1: Γεωγραφική προέλευση των εκπαιδευομένων (%)



Το 74,8% των εκπαιδευομένων είναι έως 34 ετών, το 15,9% είναι μεταξύ 35 και 44 ετών και το 9,3% είναι μεταξύ 45 και 64 ετών (Εικόνα 2).

Διάγραμμα 2: Ηλικιακή κατανομή των εκπαιδευομένων (%)



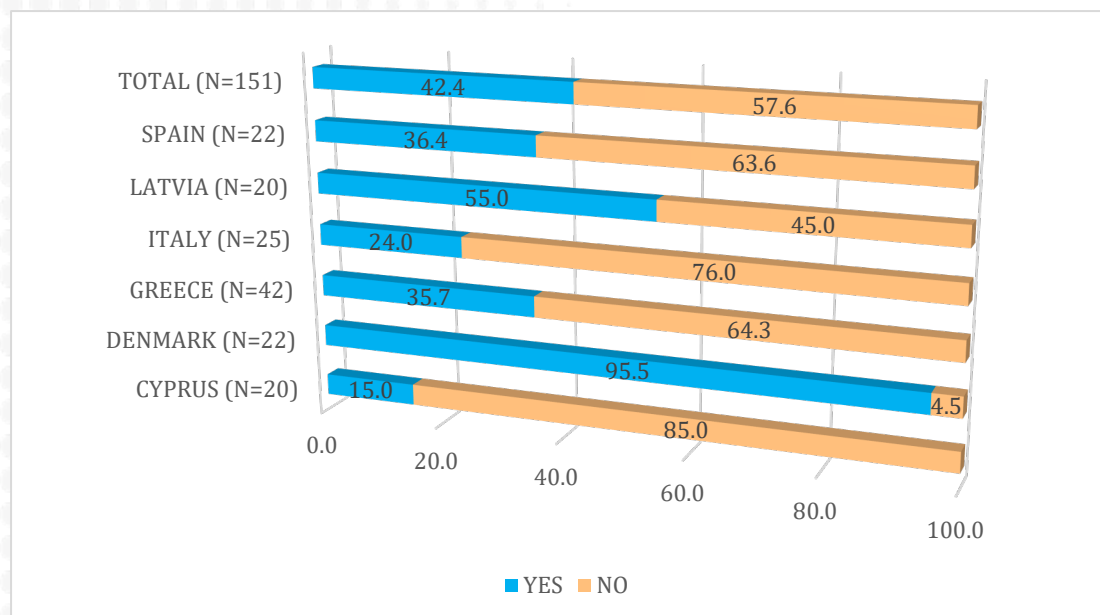
Το 39,7% των συμμετεχόντων δήλωσαν άνεργοι, ενώ το 34,5% εργαζόμενοι. Επιπλέον, το 24,5% είναι φοιτητές (Διάγραμμα 3 – **Civil Servant:** Δημόσιος Υπάλληλος, **Private Employee:** Ιδιωτικός Υπάλληλος, **Self-Employed:** Αυτοτελής Εργαζόμενος, **Entrepreneur:** Επιχειρηματίας, **Student:** Μαθητής/Φοιτητής, **Unemployed/Jobseeker:** Άνεργος/Εξεύρεση Εργασίας, **Unemployed:** Άνεργος, **Other:** Άλλο).

Διάγραμμα 3: Καθεστώς απασχόλησης των συμμετεχόντων (N=151) (%)



Συνολικά, σχεδόν έξι στους δέκα ερωτηθέντες δήλωσαν ότι επί του παρόντος δεν συμμετέχουν σε κανένα πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Το υψηλότερο ποσοστό συμμετεχόντων που δεν συμμετέχουν σε εκπαίδευση ή κατάρτιση εντοπίζεται στην Κύπρο (85%), ενώ το χαμηλότερο στη Δανία (μόλις 4,5%) (Διάγραμμα 4).

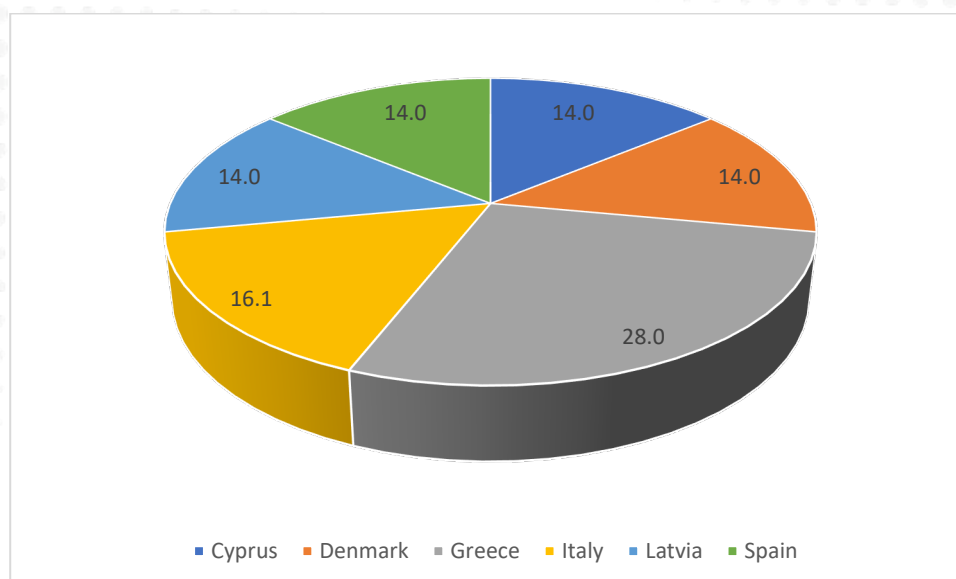
Διάγραμμα 4: Ποσοστό εκπαιδευομένων που συμμετείχαν στην έρευνα και είναι εγγεγραμμένοι σε πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης



A2. Προφίλ εκπαιδευτών

Στην έρευνα συμμετείχαν επίσης 143 εκπαιδευτές ενηλίκων. Η γεωγραφική κατανομή των συμμετεχόντων απεικονίζεται στο Διάγραμμα 5.

Διάγραμμα 5: Γεωγραφική προέλευση των εκπαιδευτών ενηλίκων (%)



Όπως παρατηρείται στον Πίνακα 1, όσον αφορά τους ΕΕ, προέρχονται από διάφορες δομές εκπαίδευσης και κατάρτισης. Επιπλέον, έχουν σχετική εμπειρία που κυμαίνεται από 1 έως 44 έτη, με μέσο όρο 10,6 έτη.

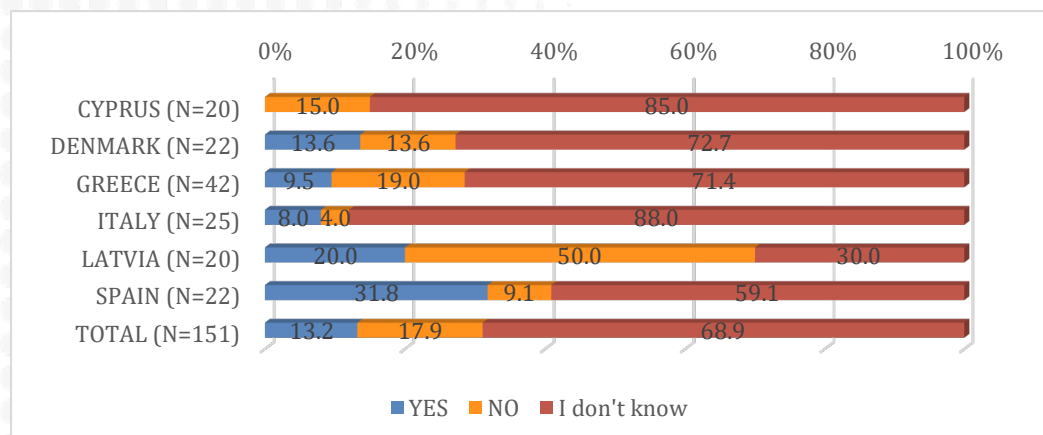
Πίνακας 1: Τύπος οργάνωσης εκπαιδευτών ενηλίκων (%)

	Κύπρος	Δανία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Ισπανία	Μέση Τιμή
Δημόσια Υπηρεσία	10.0	0.0	2.5	0.0	0.0	0.0	2.1
Ιδιωτική Εταιρία	5.0	0.0	30.0	47.8	0.0	5.0	17.5
Μη Κυβερνητικός Οργανισμός	25.0	0.0	12.5	13.0	20.0	45.0	18.2
Σχολείο	10.0	90.0	12.5	13.0	0.0	20.0	22.4
Οργάνωση κοινωνικών εταίρων	0.0	0.0	0.0	8.7	15.0	0.0	3.5
Πανεπιστήμιο	35.0	0.0	7.5	17.4	15.0	5.0	12.6
Εκπαιδευτικός Οργανισμός	5.0	5.0	22.5	0.0	0.0	20.0	10.5
Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης - Κέντρο Σταδιοδρομίας	0.0	0.0	2.5	0.0	0.0	0.0	0.7
Κοινωνική Υπηρεσία	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5.0	0.7
Κέντρο Επαγγελματικής Κατάρτισης	10.0	5.0	7.5	0.0	50.0	0.0	11.2
Άλλο	0.0	0.0	2.5	0.0	0.0	0.0	0.7

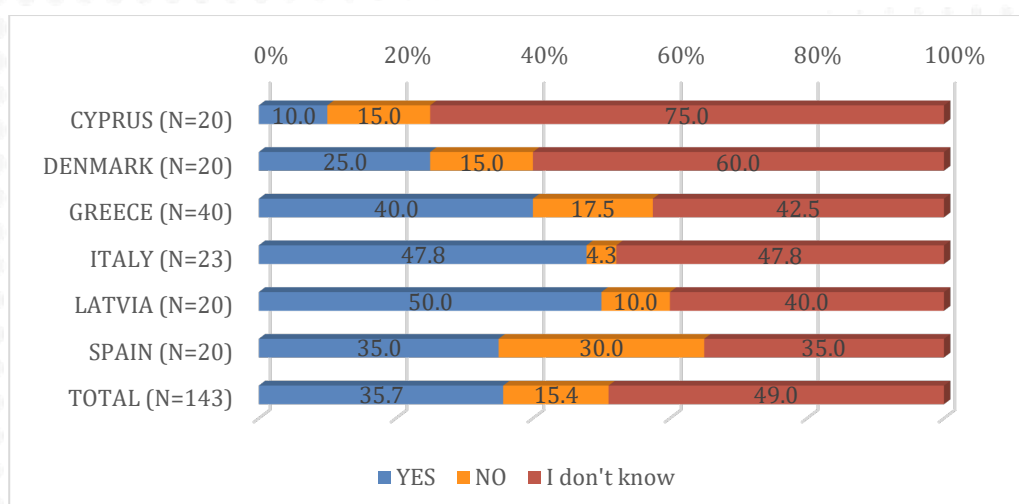
B. Ευκαιρίες μάθησης

Η μόνη ερώτηση αυτής της ενότητας που τέθηκε τόσο στους εκπαιδευόμενους όσο και στους ενήλικες εκπαιδευόμενους είχε ως στόχο να διαπιστωθεί εάν υπάρχουν εκπαιδεύσεις - εργαστήρια για ενήλικες στη χώρα τους με στόχο την ενίσχυση της περιβαλλοντικής συνείδησης και των 17 Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑς). Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 6, σχεδόν επτά στους δέκα εκπαιδευόμενους δεν γνωρίζουν την ύπαρξη σχετικής κατάρτισης και εργαστηρίων, ενώ ομοίως, πέντε στους δέκα ενήλικες εκπαιδευόμενους την αγνοούν επίσης (Διάγραμμα 7).

Διάγραμμα 6: Γνώση για εκπαιδεύσεις και εργαστήρια ενήλικων σχετικά με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τους 17 ΣΒΑΣ (εκπαιδευόμενοι)



Διάγραμμα 7: Γνώση για εκπαιδεύσεις και εργαστήρια ενήλικων σχετικά με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τους 17 ΣΒΑΣ (ΕΕ)



Γ. Μαθησιακές ανάγκες

Η συγκεκριμένη ενότητα αφορά στην καταγραφή των εκπαιδευτικών αναγκών με σκοπό την αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης των εκπαιδευομένων. Το πρώτο ερώτημα τέθηκε στο πλαίσιο της αειφόρου ανάπτυξης. Στο πλαίσιο αυτό, επιλέχθηκαν 7 ΣΒΑΣ που σχετίζονται άμεσα με τη διατήρηση και την ευαισθητοποίηση του περιβάλλοντος. Η κλίμακα Likert χρησιμοποιήθηκε για τις απαντήσεις, που κυμαίνονται από το 1 έως το 5, όπου το 1 αντιπροσωπεύει το "Δεν χρειάζεται καθόλου" και το 5 αντιπροσωπεύει το "Πολύ απαραίτητο". Επιπλέον, οι συμμετέχοντες είχαν την επιλογή να επιλέξουν το "Δεν γνωρίζω" ως απάντηση.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία των Πινάκων 2 και 3, τόσο οι εκπαιδευόμενοι, όσο και οι ΕΕ θεωρούν ότι απαιτείται περαιτέρω εκπαίδευση σχετικά με όλους τους δηλωμένους στόχους. Σχεδόν όλοι οι στόχοι έλαβαν μέση βαθμολογία πάνω από 4, εκτός από τους στόχους 6 και 14, όπου η μέση βαθμολογία από τις απαντήσεις των εκπαιδευομένων είναι ελαφρώς κάτω από 4.

Προκειμένου να διερευνήσουμε αν υπάρχουν διαφορές μεταξύ των χωρών των εταίρων, πραγματοποιήσαμε ανάλυση ΑνοVA. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, δεν υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των εκπαιδευομένων, ενώ στην περίπτωση των ΕΕ υπήρχαν διαφορές στον «Στόχο 6», τον «Στόχο 7» και τον «Στόχο 15». Ο δείκτης Tukey έδειξε ότι οι διαφορές στους Στόχους 6 και 15 είναι μεταξύ της Δανίας και της Λετονίας, όπου η τελευταία σκοράρει υψηλότερα και στον Στόχο 7 μεταξύ Κύπρου και Ιταλίας με την Ιταλία να αξιολογεί υψηλότερα.

Πίνακας 2: Ανάγκες κατάρτισης για αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης σε σχέση με επιλεγμένους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης (Εκπαιδευόμενοι)

	Κύπρος	Δανία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Ισπανία	Μέση Τιμή	F	P
Στόχος 6	4.15	3.52	3.83	4.00	4.20	4.24	3.97	1.492	ns
Στόχος 7	4.37	4.05	4.15	4.44	4.25	4.38	4.26	0.832	ns
Στόχος 11	4.15	3.86	4.03	4.40	3.82	4.48	4.13	2.015	ns
Στόχος 12	4.55	4.00	3.98	4.28	4.58	4.33	4.24	2.140	ns
Στόχος 13	4.15	4.00	4.26	4.32	3.89	4.19	4.16	0.860	ns
Στόχος 14	3.37	4.00	4.00	4.04	3.84	4.19	3.93	1.420	ns
Στόχος 15	3.56	4.20	3.93	4.13	4.32	4.24	4.05	1.527	ns

ns= μη σημαντικό

Πίνακας 3: Ανάγκες κατάρτισης για αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης σε σχέση με επιλεγμένους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης (ΕΕ)

	Κύπρος	Δανία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Ισπανία	Μέση Τιμή	F	P
Στόχος 6	4.40	3.94	3.95	4.48	4.75	4.35	4.27	2.601	<.05
Στόχος 7	4.00	4.33	4.48	4.78	4.60	4.30	4.43	3.027	<.05
Στόχος 11	4.58	4.28	4.62	4.68	4.35	4.70	4.55	1.634	ns
GOAL 12	4.65	4.26	4.36	4.59	4.55	4.63	4.49	1.213	ns
GOAL 13	4.80	4.24	4.64	4.82	4.00	4.55	4.53	5.718	ns

GOAL 14	3.95	4.18	4.16	4.30	4.30	4.35	4.20	0.426	ns
GOAL 15	4.20	3.88	4.08	4.52	4.75	4.37	4.29	2.605	<.05

ns= μη σημαντικό

Στη δεύτερη ερώτηση, τόσο οι εκπαιδευόμενοι όσο και οι ΕΕ κλήθηκαν να δηλώσουν σε ποιες θεματικές περιοχές πιστεύουν ότι οι εκπαιδευόμενοι χρειάζονται περαιτέρω εκπαίδευση προκειμένου να αυξήσουν την περιβαλλοντική τους συνείδηση. Έντεκα θεματικές περιοχές επιλέχθηκαν συνολικά μετά από ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Οι απαντήσεις μετρήθηκαν σε μια κλίμακα Likert που κυμαίνεται από το 1 έως το 5, όπου το 1 αντιπροσωπεύει την απάντηση "Δεν χρειάζεται καθόλου" και το 5 αντιπροσωπεύει "Πολύ απαραίτητο". Επιπλέον, οι συμμετέχοντες είχαν την επιλογή να επιλέξουν "Δεν γνωρίζω" ως απάντηση. Μετά από αυτή την ερώτηση, δόθηκε μια πρόσθετη ανοιχτή ερώτηση για να επιτρέψει στους συμμετέχοντες να αναφέρουν τυχόν άλλους θεματικούς τομείς που δεν εξετάστηκαν στη γνωμοδότησή τους. Ωστόσο, οι απαντήσεις που δίνονται καλύπτονται από τους θεματικούς τομείς που αναφέρονται στην ερώτηση.

Σύμφωνα με τα στοιχεία των Πινάκων 4 και 5, τόσο οι εκπαιδευόμενοι όσο και οι εκπαιδευτές πιστεύουν ότι οι εκπαιδευόμενοι χρειάζονται περαιτέρω εκπαίδευση σε όλους τους επιλεγμένους θεματικούς τομείς, καθώς όλοι τους έλαβαν μέση βαθμολογία άνω του 4.

Η ανάλυση Ανονα έδειξε ότι υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των απαντήσεων των εκπαιδευομένων από διαφορετικές χώρες στους τομείς του «περιβαλλοντικού δικαίου», και της «περιβαλλοντικής διαχείρισης», όπου οι συμμετέχοντες από την Ισπανία αξιολόγησαν υψηλότερα τους τομείς σε σύγκριση με τους συμμετέχοντες από την Κύπρο. Επιπλέον, διαπιστώθηκαν σημαντικές στατιστικές διαφορές στις απαντήσεις των συμμετεχόντων από τη Δανία και την Ισπανία στους τομείς της «ρύπανσης» και της «ευθύνης του παραγωγού», όπου η τελευταία θεωρεί αυτούς τους τομείς μεγαλύτερης σημασίας. Τέλος, υπήρξε σημαντική διαφορά στον τομέα της «μείωσης των αποβλήτων» μεταξύ Ελλάδας και Κύπρου, με τη δεύτερη να αξιολογεί υψηλότερα τον τομέα.

Στην περίπτωση των εκπαιδευτών, η ανάλυση ανονα έδειξε επίσης διαφορές στους τομείς «επιχειρήσεις και περιβάλλον», «περιβαλλοντική διαχείριση», «κλιματική αλλαγή», «ευθύνη του παραγωγού», «συμμετοχή σε περιβαλλοντικές δράσεις» και «διατήρηση των υδάτων». Όσον αφορά τις «επιχειρήσεις και περιβάλλον» και τη

«διατήρηση των υδάτων», διαπιστώθηκαν διαφορές μεταξύ της Δανίας και της Ισπανίας, όπου η τελευταία αξιολόγησε τη σημασία τους υψηλότερα. Στην περίπτωση της «περιβαλλοντικής διαχείρισης» οι Έλληνες έδωσαν υψηλότερο ποσοστό σε σύγκριση με τους συμμετέχοντες από τη Δανία, ενώ στην «κλιματική αλλαγή» οι Λετονοί σημείωσαν χαμηλότερη βαθμολογία σε σύγκριση με τους Ιταλούς. Στους τομείς της «ευθύνης του παραγωγού» και της «συμμετοχής σε περιβαλλοντικές δράσεις», οι συμμετέχοντες από τη Δανία έδωσαν χαμηλότερα ποσοστά σε σύγκριση με τους συμμετέχοντες από την Ιταλία και την Κύπρο αντίστοιχα.

Πίνακας 2: Ανάγκες Κατάρτισης σε επιλεγμένες Θεματικές Περιοχές για την Αύξηση της Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης των εκπαιδευομένων (Εκπαιδευόμενων)

	Κύπρος	Δανία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Ισπανία	Μέση Τιμή	F	P
Επιχειρήσεις και περιβάλλον	4.16	3.60	4.07	4.17	4.10	4.38	4.08	1.929	ns
Περιβαλλοντικό δίκαιο	3.35	3.72	4.10	4.20	4.05	4.32	4.01	2.936	<.05
Περιβαλλοντική διαχείριση	3.47	3.59	4.23	4.12	4.40	4.45	4.10	4.904	<.001
Κλιματική αλλαγή	4.25	3.95	4.13	4.44	3.95	4.50	4.20	1.510	ns
Ρύπανση (αέρας, νερό κ.λπ.)	4.53	3.79	4.00	4.40	4.35	4.55	4.24	2.763	<.05
Ευθύνη του παραγωγού	4.26	3.61	3.78	4.44	3.80	4.50	4.05	3.837	<.005
Μείωση των αποβλήτων	4.84	4.06	4.05	4.52	4.40	4.41	4.34	2.364	<.05
Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές δράσεις	4.35	3.78	3.98	4.08	4.00	4.36	4.08	1.275	ns
Αγορά προϊόντων περιποίησης, ρούχων κ.λπ. με την ένδειξη «χωρίς πλαστικό» ή βιοδιασπώμεν	4.47	3.90	3.81	3.96	4.17	4.32	4.05	1.603	ns

η κατανάλωση πράσινων προϊόντων									
Εξοικονόμηση νερού	4.61	3.95	4.05	4.32	4.25	4.50	4.24	1.918	ns
Χρήση μεταφορικών μέσων με χαμηλές περιβαλλοντικές επιπτώσεις	4.26	4.19	3.93	4.00	4.20	4.32	4.11	0.648	ns

ns= μη σημαντικό

Πίνακας 3: Ανάγκες Κατάρτισης σε επιλεγμένες Θεματικές Περιοχές για την Αύξηση της Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης των Εκπαιδευτών Ενηλίκων (ΕΕ)

	Κύπρος	Δανία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Ισπανία	Μέση Τιμή	F	P
Επιχειρήσεις και περιβάλλον	4.70	3.81	4.49	4.39	4.10	4.65	4.39	5.605	<.001
Περιβαλλοντικό δίκαιο	4.44	3.82	4.08	4.26	4.10	n/a	4.13	1.241	ns
Περιβαλλοντική διαχείριση	4.39	3.94	4.71	4.48	4.60	n/a	4.48	5.766	<.001
Κλιματική αλλαγή	4.90	4.12	4.65	4.91	4.10	n/a	4.57	10.834	<.001
Ρύπανση (αέρας, νερό κ.λπ.)	4.60	4.22	4.43	4.83	4.50	4.75	4.55	2.069	ns
Ευθύνη του παραγωγού	4.59	4.00	3.95	4.68	4.10	4.50	4.26	3.036	<.05
Μείωση των αποβλήτων	4.70	4.26	4.41	4.57	4.65	4.75	4.54	1.505	ns
Συμμετοχή σε περιβαλλοντικές δράσεις	4.75	3.67	4.42	4.23	4.05	4.47	4.29	4.588	=.001
Αγορά προϊόντων περιποίησης, ρούχων κ.λπ. με την ένδειξη «χωρίς πλαστικό» ή	4.50	4.17	4.49	4.14	4.30	4.68	4.39	1.731	ns

βιοδιασπώμενη κατανάλωση πράσινων προϊόντων									
Εξοικονόμηση νερού	4.75	3.83	4.53	4.48	4.40	4.84	4.49	4.124	<.005
Χρήση μεταφορικών μέσων με χαμηλές περιβαλλοντικές επιπτώσεις	4.60	4.11	4.36	4.50	4.55	4.63	4.45	1.479	ns

ns= μη σημαντικό

Δ. Επιθυμητές πράσινες δεξιότητες

Η τέταρτη ενότητα του ερωτηματολογίου είχε ως στόχο να προσδιορίσει τις στάσεις και τις αντιλήψεις των εκπαιδευομένων και των εκπαιδευτών ενηλίκων σχετικά με το ποιες πράσινες δεξιότητες θα ήθελαν να αναπτύξουν οι εκπαιδευόμενοι.

Το πρώτο ερώτημα που έχει τεθεί στους εκπαιδευόμενους είναι σχετικά με τις «τεχνικές δεξιότητες που ενδιαφέρονται να αναπτύξουν». Τους δόθηκαν συνολικά δεκαπέντε τεχνικές δεξιότητες, οι οποίες επιλέχθηκαν μετά από ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας. Οι απαντήσεις μετρήθηκαν με βάση την κλίμακα Likert που κυμαίνεται από το 1 έως το 5, όπου το 1 αντιπροσωπεύει την απάντηση "Μη σημαντικό" και το 5 αντιπροσωπεύει το "Πολύ σημαντικό". Επιπλέον, οι συμμετέχοντες είχαν την επιλογή να επιλέξουν "Δεν γνωρίζω" ως απάντηση. Όπως παρουσιάζεται στα στοιχεία του Πίνακα 6, έντεκα από τις δεκαπέντε επιλεγμένες δεξιότητες τεχνικής εργασίας έλαβαν μέση βαθμολογία άνω του 4. Οι τέσσερις δεξιότητες που έλαβαν μέση βαθμολογία κάτω από 4 ήταν: α) Αποκατάσταση (Remediation) (3,86), β) Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (3,93), γ) Περιβαλλοντική Κοινωνική Διακυβέρνηση (3,94) και δ) Συμβουλευτική Ασφάλειας και Υγείας (3,96). Επιπλέον, η ανάλυση Ανονα έδειξε ότι υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των απαντήσεων των εκπαιδευομένων από διαφορετικές χώρες στους τομείς «Προσαρμογή και μετριασμός της κλιματικής αλλαγής», «Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη», «Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση», «Αποκατάσταση», «Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας», «Αειφορία», «Κυκλική Οικονομία» και «Ενεργειακή απόδοση». Οι εκπαιδευόμενοι από την Ισπανία αποδίδουν υψηλότερο επίπεδο σημασίας σε σύγκριση με εκείνους από τη Δανία στις δεξιότητες της «προσαρμογής και μετριασμού της

κλιματικής αλλαγής» και της «εταιρικής κοινωνικής ευθύνης». Στην περίπτωση της «περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης», οι συμμετέχοντες από τη Δανία έδειξαν χαμηλότερο ενδιαφέρον σε σύγκριση με εκείνους από την Κύπρο και την Ισπανία. Επιπλέον, οι εκπαιδευόμενοι από τη Δανία αξιολόγησαν χαμηλότερα τις δεξιότητες «ανανεώσιμης ενέργειας», «βιωσιμότητας» και «κυκλικής οικονομίας» σε σύγκριση με όλες τις άλλες χώρες. Οι συμμετέχοντες από την Κύπρο φαίνεται να ενδιαφέρονται περισσότερο για τη δεξιότητα της «ενεργειακής απόδοσης» σε σύγκριση με εκείνους από τη Δανία, ενώ οι Ιταλοί εκπαιδευόμενοι έδειξαν χαμηλότερο ενδιαφέρον για τη δεξιότητα της «Αποκατάσταση» σε σύγκριση με εκείνους από την Ελλάδα και την Ισπανία.

Πίνακας 4: Ενδιαφέρον για την ανάπτυξη πράσινων τεχνικών δεξιοτήτων (Προτιμήσεις Εκπαιδευόμενων)

	Κύπρος	Δανία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Ισπανία	Μέση Τιμή	F	P
Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και μετριασμός της	4.05	3.67	3.95	4.20	4.11	4.68	4.10	2.950	<.05
Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	3.67	3.61	3.90	3.82	4.00	4.50	3.93	2.498	<.05
Περιβαλλοντική Κοινωνική Διακυβέρνηση (ESG)	3.86	3.72	3.90	3.91	4.11	4.14	3.94	0.557	ns
Περιβάλλον, Υγεία και Ασφάλεια (EHS)	4.63	4.00	4.12	4.17	4.53	4.32	4.26	1.811	ns
Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση	4.75	3.94	4.19	4.21	4.12	4.68	4.31	3.713	<.005
Σύμβουλος Επαγγελματικής Ασφάλειας και Υγείας (OSHA)	3.89	3.78	3.98	3.68	4.32	4.14	3.96	1.202	ns
Διαχείριση αποβλήτων	4.72	3.75	3.90	4.22	4.61	4.48	4.22	5.047	ns
Αποκατάστασης	3.46	3.44	4.27	3.43	3.58	4.33	3.86	4.453	=.001

Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	4.67	3.53	4.12	4.43	4.40	4.52	4.27	4.324	=.001
Αειφορία	4.55	3.59	4.14	4.33	4.26	4.82	4.28	5.131	<.001
Κυκλική Οικονομία	4.19	3.63	4.12	4.22	3.72	4.86	4.15	5.267	<.001
Environmental policies and regulations	3.88	3.76	4.05	4.12	4.00	4.18	4.02	0.564	ns
Διαχείριση υδατικών πόρων	4.61	4.06	4.10	4.26	4.22	4.32	4.24	1.250	ns
Ενεργειακή Απόδοση	4.72	3.88	4.07	4.26	4.56	4.38	4.28	2.804	<.05
Αξιολόγηση κύκλου ζωής	4.33	3.94	4.02	3.96	4.12	4.14	4.07	0.463	ns

ns= μη σημαντικό

Το ίδιο ερώτημα τέθηκε και στους ΕΕ με στόχο να αποτυπωθούν οι προοπτικές τους σχετικά με το ποιες πράσινες τεχνικές δεξιότητες θα πρέπει να αναπτύξουν οι εκπαιδευόμενοι προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που προκύπτουν από την κλιματική αλλαγή. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 7, οι ΕΕ θεωρούν ότι όλες οι επιλεγμένες δεξιότητες είναι σημαντικές, καθώς και οι 15 δεξιότητες έχουν μέση βαθμολογία άνω του 4.

Παρ' όλα αυτά, όπως απεικονίζεται στην ανάλυση απονα, υπήρχαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των απαντήσεων των συμμετεχόντων από διαφορετικές χώρες. Οι εκπαιδευτές από την Κύπρο επέδειξαν ως πιο σημαντικές τις δεξιότητες της «προσαρμογής στην κλιματική αλλαγή», της «βιωσιμότητας» και της «κυκλικής οικονομίας» σε σύγκριση με εκείνους από τη Λετονία, και τις δεξιότητες της «κοινωνικής διακυβέρνησης» και της «διαχείρισης αποβλήτων» σε σύγκριση με εκείνους από την Ιταλία. Οι συμμετέχοντες από την Ελλάδα φάνηκαν να δίνουν μικρότερη σημασία στις δεξιότητες του «περιβάλλοντος, υγείας και ασφάλειας», των «περιβαλλοντικών πολιτικών» και της «ενεργειακής απόδοσης» σε σύγκριση με τους εκπαιδευτές από την Κύπρο και τη Λετονία. Τέλος, οι εκπαιδευτές από τη Λετονία αξιολόγησαν υψηλότερα τη σημασία της δεξιότητας «επαγγελματική ασφάλεια» σε σύγκριση με τους εκπαιδευτές από την Ιταλία και τη Δανία.

Πίνακας 5: Πράσινες Τεχνικές Δεξιότητες για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής και η σημαντικότητά τους (Εκπαιδευτές Ενηλίκων)

	Κύπρος	Δανία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Ισπανία	Μέση Τιμή	F	P
Προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή και μετριασμός της	4.85	4.19	4.23	4.52	4.10	4.65	4.40	3.565	=.005
Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη	4.06	4.18	3.98	4.43	4.00	4.35	4.15	1.256	ns
Περιβαλλοντική Κοινωνική Διακυβέρνηση (ESG)	4.67	3.93	3.95	3.91	4.40	4.16	4.13	2.561	<.05
Περιβάλλον, Υγεία και Ασφάλεια (EHS)	4.50	4.00	3.87	4.13	4.50	4.26	4.16	2.499	<.05
Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση	4.60	4.25	4.50	4.50	4.42	4.50	4.47	0.467	ns
Σύμβουλος Επαγγελματικής Ασφάλειας και Υγείας (OSHA)	4.40	3.79	3.90	3.74	4.70	4.11	4.07	3.971	<.005
Διαχείριση αποβλήτων	4.70	4.31	4.25	4.22	4.70	4.50	4.42	2.371	<.05
Αποκατάστασης	4.00	3.92	4.18	4.04	3.68	4.33	4.05	1.192	ns
Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	4.30	4.50	4.20	4.57	4.50	4.53	4.40	1.236	ns
Αειφορία	4.85	4.47	4.53	4.57	4.20	4.74	4.55	3.252	<.05
Κυκλική Οικονομία	4.60	4.29	4.45	4.48	3.80	4.75	4.41	5.723	<.001
Περιβαλλοντικές πολιτικές και νόμοι	4.55	4.06	3.93	4.35	4.10	4.42	4.20	2.319	<.05
Διαχείριση υδατικών πόρων	4.53	4.38	3.88	4.17	4.20	4.42	4.20	1.863	ns
Ενεργειακή Απόδοση	4.18	4.31	3.98	4.43	4.85	4.45	4.32	4.104	<.005

Αξιολόγηση κύκλου ζωής	4.33	4.33	4.10	4.27	4.42	4.35	4.27	0.591	ns
-----------------------------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	--------------	-----------

ns= μη σημαντικό

Η δεύτερη ερώτηση αυτής της ενότητας είχε ως στόχο να καθορίσει ποιες πράσινες μη-τεχνικές δεξιότητες ενδιαφέρονται να αναπτύξουν οι συμμετέχοντες. Ομοίως με την προηγούμενη ερώτηση, επιλέχθηκαν συνολικά δώδεκα δεξιότητες με βάση τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας. Οι απαντήσεις μετρήθηκαν σε κλίμακα Likert που κυμαίνεται από το 1 έως το 5, όπου το 1 αντιπροσωπεύει την απάντηση «Δεν ενδιαφέρομαι καθόλου» και το 5 αντιπροσωπεύει το «Εξαιρετικά ενδιαφέρον». Στον Πίνακα 8, παρατηρούμε ότι μόνο η επιλογή «Προώθηση της Φύσης» έλαβε μέση βαθμολογία 4. Ωστόσο, όλες οι άλλες πράσινες μη-τεχνικές δεξιότητες έλαβαν μέσες βαθμολογίες που κυμαίνονταν από 3,60 έως 3,89. Ως εκ τούτου, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι εκπαιδευόμενοι εξέφρασαν υψηλό επίπεδο ενδιαφέροντος για την ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων.

Η ανάλυση Anova απεικόνιζε σημαντικές διαφορές στις απαντήσεις των εκπαιδευομένων από διαφορετικές χώρες σε όλες σχεδόν τις μη-τεχνικές δεξιότητες υπό αξιολόγηση. Πιο συγκεκριμένα, οι δεξιότητες «Συστημική Σκέψη», «Πολιτική Δράση», «Συλλογική Δράση» και «Ατομική Πρωτοβουλία» φαίνεται να είναι πιο ενδιαφέρουσες για τους συμμετέχοντες από την Ισπανία σε σύγκριση με εκείνους από τη Δανία. Επιπλέον, οι δεξιότητες "Επίλυση Προβλημάτων", "Μελλοντικός Αλφαριθμητισμός" εκτιμώνται ως πιο ενδιαφέρουσες από τους Ιταλούς σε σύγκριση με τους εκπαιδευόμενους από τη Δανία. Οι συμμετέχοντες από την Κύπρο ενδιαφέρονται περισσότερο για τις δεξιότητες της «Προώθησης της Φύσης», της «Κριτικής σκέψης» και της «Προσαρμοστικότητας» σε σύγκριση με εκείνους από τη Δανία, ενώ στην περίπτωση της «Αξιολόγηση βιωσιμότητας» και της «Υποστήριξης της Δικαιοσύνης» οι Έλληνες εκπαιδευόμενοι φαίνεται να δείχνουν χαμηλότερο ενδιαφέρον σε σύγκριση με εκείνους από την Κύπρο και την Ισπανία αντίστοιχα.

Πίνακας 6: Ενδιαφέρον για την ανάπτυξη πράσινων μη-τεχνικών δεξιοτήτων (Προτιμήσεις Εκπαιδευόμενων).

	Κύπρος	Δανία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Ισπανία	Μέση Τιμή	F	P
Αξιολόγηση Βιωσιμότητας	4.20	3.45	3.48	4.00	4.05	4.05	3.81	3.372	<.005

Υποστήριξη της δικαιοσύνης	4.35	3.36	3.07	4.20	4.20	4.50	3.83	14.172	<.001
Πρωώθηση της φύσης	4.50	3.14	3.69	4.40	4.30	4.27	4.00	8.735	<.001
Συστήματα σκέψης	3.85	3.14	3.48	4.08	3.85	4.14	3.72	3.818	<.005
Κριτική σκέψη	4.40	3.18	3.48	4.36	4.05	4.09	3.87	7.764	<.001
Καθορισμός προβλημάτων	4.05	3.23	3.50	4.08	3.60	3.86	3.70	3.403	<.05
Μελλοντικός Αλφαριθμητισμός	4.00	3.14	3.57	4.16	4.05	3.86	3.77	4.213	=.001
Προσαρμοστικότητα	4.30	3.36	3.55	4.24	4.10	4.14	3.89	6.431	<.001
Διερευνητική Σκέψη	3.80	3.36	3.48	3.96	3.85	4.00	3.71	1.765	ns
Πολιτική δράση	3.55	3.14	3.38	3.88	3.80	4.00	3.60	2.473	<.05
Συλλογική δράση	4.55	3.05	3.50	4.00	4.05	4.23	3.83	7.669	<.001
Ατομική πρωτοβουλία	4.25	3.41	3.52	4.08	4.10	4.27	3.88	4.036	<.005

ns= μη σημαντικό

Η ίδια ερώτηση δόθηκε στους ΕΕ με στόχο να καταγράψουν τις προοπτικές τους σχετικά με το ποιες πράσινες τεχνικές δεξιότητες πρέπει να αναπτύξουν οι εκπαιδευόμενοι προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που προκύπτουν από την κλιματική αλλαγή. Σε σύγκριση με τους εκπαιδευόμενους, οι ΕΕ αξιολόγησαν ότι όλες οι επιλεγμένες μη-τεχνικές δεξιότητες είναι σημαντικές. Όπως απεικονίζεται στον Πίνακα 9, όλες οι επιλογές έλαβαν μέση βαθμολογία πάνω από 4, υποδεικνύοντας τη σημασία τους για την ενίσχυση των δεξιοτήτων των εκπαιδευομένων.

Παρόλο που οι συμμετέχοντες από όλες τις χώρες έδειξαν ότι όλες οι προαναφερθείσες μη-τεχνικές δεξιότητες είναι σημαντικές για την κατάρτιση των ενηλίκων, η ανάλυση Ανοη απεικόνισε τις διαφορές των απαντήσεων μεταξύ των διαφόρων χωρών στις δεξιότητες της «Αξιολόγησης της Βιωσιμότητας», της «Υποστήριξης της Δικαιοσύνης», της «Πολιτικής Δράσης» και της «Ατομικής Πρωτοβουλίας». Οι δεξιότητες της «Εκτίμησης της Βιωσιμότητας» και της «Υποστήριξης της Δικαιοσύνης» αξιολογούνται υψηλότερα από εκπαιδευτές από την Κύπρο σε σύγκριση με εκείνους από τη Δανία και την Ιταλία και την Ελλάδα αντίστοιχα. Επιπλέον, οι εκπαιδευτές από την Ισπανία απέδειξαν ότι οι δεξιότητες της «Πολιτικής Δράσης» και της «Ατομικής Πρωτοβουλίας» είναι πιο σημαντικές σε σύγκριση με τους εκπαιδευτές από την Ελλάδα και τη Δανία αντίστοιχα.

Πίνακας 7: Πράσινες Μη-Τεχνικές δεξιότητες για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής και η σημαντικότητά τους (Εκπαιδευτές Ενηλίκων)

	Κύπρος	Δανία	Ελλάδα	Ιταλία	Λετονία	Ισπανία	Μέση Τιμή	F	P
Αξιολόγηση Βιωσιμότητας	4.85	4.13	4.40	4.13	4.55	4.65	4.45	3.359	<.05
Υποστήριξη της δικαιοσύνης	4.80	4.25	3.95	4.39	4.50	4.68	4.36	5.295	<.001
Προώθηση της φύσης	4.67	4.56	4.53	4.30	4.60	4.50	4.52	0.620	ns
Συστήματα σκέψης	4.76	4.25	4.15	4.17	4.15	4.32	4.27	1.439	ns
Κριτική σκέψη	4.84	4.69	4.33	4.57	4.50	4.45	4.53	2.049	ns
Διαμόρφωση προβλημάτων	4.61	4.25	4.21	4.30	4.05	4.42	4.29	1.246	ns
Μελλοντικός Αλφαριθμητισμός	4.50	4.38	4.43	4.09	4.05	4.50	4.33	1.527	ns
Προσαρμοστικότητα	4.63	4.38	4.18	4.48	4.35	4.45	4.38	1.178	ns
Διερευνητική Σκέψη	4.72	4.38	4.35	4.17	4.30	4.16	4.34	1.308	ns
Πολιτικός φορέας	4.18	4.13	3.87	4.43	4.10	4.70	4.19	2.716	<.05
Συλλογική δράση	4.84	4.31	4.40	4.48	4.74	4.65	4.55	2.239	ns
Ατομική πρωτοβουλία	4.70	4.13	4.33	4.35	4.63	4.79	4.47	2.930	<.05

ns=non significant

Περίληψη - Έρευνα πεδίου

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων εκπαιδευόμενων (δηλ. ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης - NEETs) ήταν έως 34 ετών και άνεργοι. Περισσότεροι από τους μισούς εκπαιδευόμενους δήλωσαν ότι δεν συμμετείχαν σε κανένα πρόγραμμα εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Στο πλαίσιο των ευκαιριών μάθησης, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι περισσότεροι από αυτούς δεν γνωρίζουν συγκεκριμένες εκπαιδεύσεις, κατάρτιση και/ή εργαστήρια για ενήλικες σχετικά με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τους 17 ΣΒΑ.

Όσον αφορά τις μαθησιακές ανάγκες, η περαιτέρω κατάρτιση σχετικά με το «Καθαρό Νερό» (Στόχος 6) και τη «Ζωή κάτω από το νερό» (Στόχος 14) δεν θεωρήθηκαν αναγκαία θέματα κατάρτισης σε σύγκριση με άλλους στόχους. Εκτός από τους Στόχους 6 και 14, οι εκπαιδευόμενοι βρήκαν όλα τα θέματα εξίσου απαραίτητα για περαιτέρω κατάρτιση για την αύξηση της περιβαλλοντικής τους συνείδησης. Είναι ενδιαφέρον ότι δεν υπήρχαν διαφορές ανά χώρα μεταξύ των μαθησιακών αναγκών των εκπαιδευομένων, γεγονός που υποδηλώνει μια κοινή συμφωνία μεταξύ των εκπαιδευομένων που διαμένουν σε κάθε χώρα. Όσον αφορά τους θεματικούς τομείς, η περαιτέρω κατάρτιση επισημάνθηκε ως ανάγκη σε όλους τους τομείς, παρά τις διαφορές ανά χώρα σε ορισμένους θεματικούς τομείς (π.χ. περιβαλλοντικό δίκαιο). Στο πλαίσιο των πράσινων δεξιοτήτων, δόθηκε προτεραιότητα στην κλιματική αλλαγή και τον μετριασμό, το περιβάλλον, την υγεία και την ασφάλεια, την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, τη διαχείριση αποβλήτων, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την αειφορία, την κυκλική οικονομία, τις περιβαλλοντικές πολιτικές και κανονισμούς, τη διαχείριση των υδάτινων πόρων, την ενεργειακή απόδοση και την αξιολόγηση του κύκλου ζωής (ωστόσο, υπήρχαν διαφορές σε επίπεδο χώρας). Όσον αφορά τις μη-τεχνικές δεξιότητες, σχεδόν όλες θεωρήθηκαν ενδιαφέρουσες από τους εκπαιδευόμενους. Οι περισσότερες διαφορές ανά χώρα παρατηρήθηκαν στην κατηγορία των μη-τεχνικών δεξιοτήτων, δεδομένου ότι ο βαθμός σπουδαιότητας για όλες σχεδόν τις μη-τεχνικές δεξιότητες διέφερε από τη μία χώρα στην άλλη.

Από την άλλη, οι εκπαιδευτές είχαν περίπου 10 χρόνια εμπειρίας ως ΕΕ σε διάφορους τομείς. Οι μισοί από τους εκπαιδευτές δεν γνώριζαν για συγκεκριμένες εκπαιδεύσεις, κατάρτιση και/ή εργαστήρια για ενήλικες σχετικά με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και τους 17 ΣΒΑ.

Όσον αφορά τις μαθησιακές ανάγκες, οι εκπαιδευτές συμφώνησαν επίσης ότι απαιτείται περαιτέρω κατάρτιση για όλους τους στόχους. Έχουν εντοπιστεί διαφορές ανά χώρα

μεταξύ των στόχων του «Καθαρό Νερό» (Στόχος 6), της «Προσιτής και Καθαρής Ενέργειας» (Στόχος 7) και της «Ζωής στην Ξηρά» (Στόχος 15). Όσον αφορά τους θεματικούς τομείς, όλοι τους αξιολογήθηκαν ως σημαντικοί για να ενσωματωθούν στη θεματολογία για περαιτέρω εκπαίδευση. Ωστόσο, διαπιστώθηκαν διαφορές ανά χώρα σε διάφορους τομείς, συμπεριλαμβανομένων των «Επιχείρηση και Περιβάλλον», της «Περιβαλλοντικής Διαχείρισης», της «Κλιματικής αλλαγής», της «Ευθύνης του Παραγωγού», της «Συμμετοχής σε Περιβαλλοντικές Δράσεις» και της «Διατήρησης των Υδάτινων Πόρων». Όσον αφορά τις τεχνικές δεξιότητες, όλες θεωρήθηκαν σημαντικές από τους ΕΕ, αν και εξακολουθούν να υπάρχουν διαφορές ανά χώρα για ορισμένες πράσινες τεχνικές δεξιότητες. Ομοίως, αν και υπήρχαν διαφορές ανά χώρα, όλες οι πράσινες μη-τεχνικές δεξιότητες εξακολουθούσαν να θεωρούνται σημαντικές κατά την αντιμετώπιση των προκλήσεων της κλιματικής αλλαγής. Οι πιο σημαντικές διαφορές ανά χώρα παρατηρήθηκαν στις μη-τεχνικές δεξιότητες, συμπεριλαμβανομένης της «Αξιολόγησης της Βιωσιμότητας», της «Υποστήριξης της Δικαιοσύνης» και της «Ατομικής Πρωτοβουλίας».

3ο Μέρος – Ομάδες Εστίασης (Focus Groups)

Ενότητα 6. Αποτελέσματα Ομάδων Εστίασης

Μετά τη διεξαγωγή της έρευνας, συστάθηκε μια ομάδα εστίασης εμπειρογνομόνων από κάθε εταίρο προκειμένου να επικυρώσει την αναφορά χαρτογράφησης και να εξηγήσει περαιτέρω τα αποτελέσματα που προέκυψαν κατά την πρώτη φάση. Συνολικά πραγματοποιήθηκαν 7 ομάδες εστίασης με τη συμμετοχή τόσο Εκπαιδευτών Ενηλίκων όσο και εκπαιδευόμενων (συμμετείχαν συνολικά 42 άτομα).

Στους συμμετέχοντες παρουσιάστηκαν τα κύρια αποτελέσματα και συμπεράσματα της αναφοράς χαρτογράφησης και κλήθηκαν να τα συζητήσουν περαιτέρω, χρησιμοποιώντας ως βάση ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων που παρείχε η Progressus μετά την ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Οι συμμετέχοντες βαθμολόγησαν το περιεχόμενο της έκθεσης χρησιμοποιώντας την κλίμακα Likert 5 σημείων, αλλά τους δόθηκε επίσης η ευκαιρία να προτείνουν βελτιώσεις ή προτάσεις για αλλαγή. Το αποτέλεσμα της ομάδας εστίασης θα αποτελέσει ένα από τα 3 σημεία ελέγχου ποιότητας για την Αναφορά Χαρτογράφησης.

Μετά την παρουσίαση της αναφοράς, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε δέκα ερωτήσεις. Οι τρεις πρώτες ερωτήσεις (δηλαδή το πρώτο τμήμα) ήταν ανοικτού τύπου.

Συγκεκριμένα, η πρώτη ερώτηση αποσκοπούσε στην καταγραφή των προτάσεων των συμμετεχόντων για το **σχεδιασμό ενός προγράμματος εκπαίδευσης ενηλίκων σε πράσινες δεξιότητες και περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση που θα είναι ελκυστικό και αποτελεσματικό για ενήλικες εκπαιδευόμενους**. Οι κύριες προτάσεις των συμμετεχόντων συνοψίζονται ως εξής:

- **Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση στην εκπαίδευση και στους χώρους εργασίας:** Το πρόγραμμα θα πρέπει να γεφυρώσει το χάσμα γνώσης μεταξύ εκπαιδευμένων και λιγότερο εκπαιδευμένων/ανεκπαίδευτων ενηλίκων, εισάγοντας περιεχόμενο περιβαλλοντικής βιωσιμότητας στα σχολεία και τους χώρους εργασίας.
- **Ανάπτυξη σύγχρονων και διαδραστικών τρόπων εκπαίδευσης:** Ανάπτυξη ενός διαδραστικού μοντέλου μάθησης μέσω διαδικτυακών σεμιναρίων, εργαστηρίων και δια ζώσης μαθημάτων.
- **Προσαρμογή περιεχομένου για προσβασιμότητα:** Το πρόγραμμα θα πρέπει να χρησιμοποιεί απλή γλώσσα, να αποφεύγει την περίπλοκη ορολογία και να

παρουσιάζει συνοπτικές θεματικές ενότητες για να φιλοξενήσει συμμετέχοντες με διαφορετικό εκπαιδευτικό υπόβαθρο.

- **Τοπικοποίηση:** Τοπικοποίηση προγραμμάτων για τη μεγιστοποίηση των πρακτικών αποτελεσμάτων και της συμμετοχής, ιδιαίτερα για τους εκπαιδευόμενους με λιγότερες ευκαιρίες μάθησης (NEETs) και τους ενήλικες.
- **Εξατομίκευση και μάθηση από ομοτίμους:** Η προσέγγιση προωθεί μια εξατομικευμένη και καθοδηγούμενη από ομοτίμους μαθησιακή εμπειρία, αποφεύγοντας προσεγγίσεις από πάνω προς τα κάτω (top-down approach). Προτείνονται ασφαλείς ζώνες για την ανταλλαγή γνώσεων μεταξύ των εργαζομένων, ώστε να διευκολυνθεί ένα υποστηρικτικό και ανοικτό μαθησιακό περιβάλλον.
- **Παραδείγματα πραγματικών περιπτώσεων μελέτης:** Συνιστάται η χρήση πραγματικών παραδειγμάτων και περιπτωσιολογικών μελετών για την επεξήγηση της συνάφειας και της εφαρμογής της περιβαλλοντικής γνώσης σε καθημερινές καταστάσεις.
- **Καθοδήγηση από ειδικούς:** Χρειάζεται να συμπεριληφθούν συμβουλές κατευθυντήριες από ειδικούς στον τομέα της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης ώστε το πρόγραμμα να εμπνεύσει και να παρακινήσει τους ενήλικες εκπαιδευόμενους.
- **Μη τυπική εκπαίδευση και βέλτιστες πρακτικές:** Προτείνεται η ενσωμάτωση μεθόδων μη τυπικής εκπαίδευσης για τη διατήρηση του ενδιαφέροντος και της συμμετοχής των συμμετεχόντων. Τονίζεται επίσης η σημασία της συλλογής βέλτιστων πρακτικών από διάφορες πηγές, συμπεριλαμβανομένων των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών τόσο εντός όσο και εκτός Ευρώπης.
- **Διαδραστική μάθηση και πρακτική εφαρμογή:** Έμφαση δίνεται στις διαδραστικές μεθόδους, το ελκυστικό περιεχόμενο και τις πρακτικές δραστηριότητες για την ενίσχυση των μαθησιακών εμπειριών. Προτείνεται επίσης να ενσωματωθούν κουίζ και παιχνίδια για την ενίσχυση της γνώσης.

Όσον αφορά τα **κίνητρα των ενηλίκων για συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης που σχετίζονται με την ανάπτυξη πράσινων δεξιοτήτων και περιβαλλοντικής συνείδησης**, οι σημαντικότερες απαντήσεις των συμμετεχόντων είναι οι εξής:

1. **Εξέλιξη σταδιοδρομίας και ευκαιρίες απασχόλησης:** Καθώς αυξάνεται η ζήτηση για θέσεις εργασίας εστιασμένες στο περιβάλλον, οι ενήλικες βλέπουν τη

συμμετοχή σε αυτά τα προγράμματα για να ενισχύσουν τις προοπτικές σταδιοδρομίας τους και να παραμείνουν ανταγωνιστικοί σε βιομηχανίες που δίνουν προτεραιότητα στη βιωσιμότητα. Ως εκ τούτου, το εκπαιδευτικό μας πρόγραμμα θα τους δώσει την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν την πιστοποίηση ως προσόν απέναντι στους εργοδότες.

2. **Προσωπικό ενδιαφέρον:** Η επιθυμία να συμβάλουν στην περιβαλλοντική βιωσιμότητα, οδηγούμενοι από προσωπικό ενδιαφέρον και πάθος, αποτελεί σημαντικό κίνητρο για τους ενήλικες να συμμετέχουν σε προγράμματα ανάπτυξης πράσινων δεξιοτήτων και προγράμματα περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης.
3. **Ανάπτυξη και αυτοβελτίωση:** Η ευκαιρία για προσωπική ανάπτυξη και αυτοβελτίωση μέσω της απόκτησης νέων γνώσεων και δεξιοτήτων προσελκύει ενήλικες σε αυτά τα προγράμματα.
4. **Ευαισθητοποίηση σχετικά με τις παγκόσμιες περιβαλλοντικές προκλήσεις:** Η αύξηση της ευαισθητοποίησης σχετικά με τις παγκόσμιες περιβαλλοντικές προκλήσεις, συμπεριλαμβανομένης της κλιματικής αλλαγής, της ρύπανσης και της εξάντλησης των πόρων, διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην παροχή κινήτρων στους ενήλικες να συμμετάσχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης.
5. **Κοινωνική ευθύνη και συνεισφορά στην κοινωνία:** Μερικοί άνθρωποι παρακινούνται από μια αίσθηση καθήκοντος προς το περιβάλλον και την κοινωνία, επιδιώκοντας να έχουν θετικό αντίκτυπο και να συμβάλουν σε ένα πιο αειφόρο μέλλον.
6. **Συνάφεια με την καθημερινή ζωή και την τοπική κοινότητα:** Η συνάφεια του εκπαιδευτικού περιεχομένου με την καθημερινή ζωή των συμμετεχόντων και την τοπική κοινότητα είναι απαραίτητη για τη διατήρηση της συμμετοχής και του ενδιαφέροντός τους.
7. **Επιρροή των τρεχόντων παγκόσμιων γεγονότων:** Τα πρόσφατα παγκόσμια γεγονότα και ο ορατός αντίκτυπος της κλιματικής αλλαγής έχουν αυξήσει τα κίνητρα για τους ανθρώπους να συμμετάσχουν σε περιβαλλοντική κατάρτιση και εκπαίδευση. Προκειμένου να προσελκύσουμε ενήλικες σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα, θα πρέπει να υπάρχει μια σύνδεση μεταξύ των τρεχόντων παγκόσμιων γεγονότων και του αντίκτυπου της εκπαίδευσης.

8. **Σημασία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης:** Η αυξανόμενη σημασία της περιβαλλοντικής γνώσης σε έναν κόσμο που επηρεάζεται από την κλιματική αλλαγή και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος προκαλεί το ενδιαφέρον των ανθρώπων να αναζητήσουν εκπαίδευση σε σχετικά θέματα.

Όσον αφορά τα **εμπόδια για τους ενήλικες να συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης που σχετίζονται με την ανάπτυξη πράσινων δεξιοτήτων και περιβαλλοντικής συνείδησης**, τα σημαντικότερα είναι τα εξής:

- **Οικονομικοί περιορισμοί:** Η οικονομική πτυχή μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εμπόδιο, καθώς ορισμένοι ενήλικες δεν έχουν τη δυνατότητα να αντεπεξέλθουν οικονομικά το κόστος συμμετοχής σε προγράμματα κατάρτισης που απαιτούν ταξίδια και/ή άλλα σχετικά έξοδα.
- **Έλλειψη ευαισθητοποίησης και πληροφόρησης:** Η περιορισμένη ευαισθητοποίηση σχετικά με την ύπαρξη σχετικών προγραμμάτων και τον τρόπο πρόσβασης σε αυτά μπορεί να αποτρέψει τους δυνητικούς συμμετέχοντες από τη συμμετοχή στην εκπαίδευση πράσινων δεξιοτήτων.
- **Χρονικοί περιορισμοί:** Για πολλούς ενήλικες ο περιορισμένος χρόνος αποτελεί σημαντική πρόκληση για να λάβουν μέρος σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης.
- **Έλλειψη απτών αποτελεσμάτων:** Μερικοί ενήλικες μπορεί να επιδιώξουν άμεσα και ορατά αποτελέσματα από την εκπαίδευση και μια μακροπρόθεσμη διαδικασία μάθησης χωρίς απτά ατομικά αποτελέσματα μπορεί να είναι αποτρεπτική.
- **Γλωσσικά και τεχνολογικά εμπόδια:** Τα γλωσσικά εμπόδια και η έλλειψη εξοικείωσης με την τεχνολογία μπορούν να εμποδίσουν την πρόσβαση σε διαδικτυακά μαθήματα και εκπαιδευτικούς πόρους.
- **Αδιαφορία ή/και αρνητικές εμπειρίες του παρελθόντος:** Οι αρνητικές εμπειρίες του παρελθόντος με τις παραδοσιακές μεθόδους εκπαίδευσης και η έλλειψη ενδιαφέροντος για ακαδημαϊκές προσεγγίσεις ίσως αποτρέψουν τους ενήλικες από το να εγγραφούν σε προγράμματα κατάρτισης. Η ενσωμάτωση άτυπων και δυναμικών μεθόδων μάθησης μπορεί να βοηθήσει στο να ξεπεραστεί αυτό το εμπόδιο.
- **Πολιτιστικοί και κοινωνικοί παράγοντες:** Το πολιτιστικό υπόβαθρο και η επικρατούσα εργασιακή κουλτούρα σε ορισμένες περιοχές μπορεί να

επηρεάσουν το ενδιαφέρον και την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα προγράμματα περιβαλλοντικής αειφορίας.

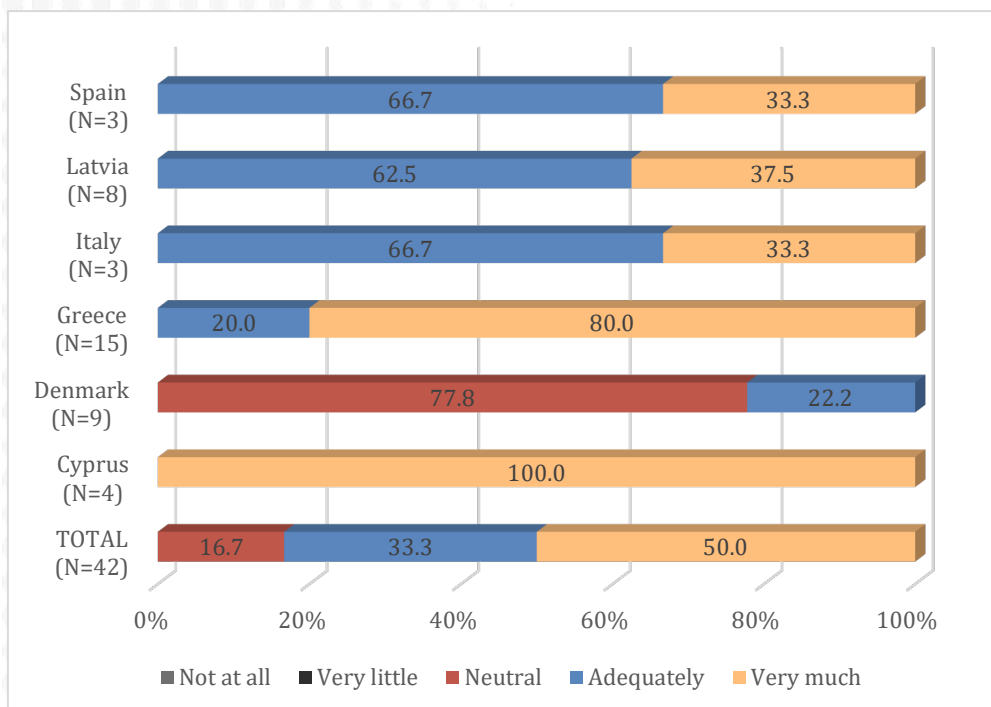
- **Αναγνώριση και κίνητρα:** Η έλλειψη αναγνώρισης και κινήτρων για συμμετοχή σε προγράμματα κατάρτισης μπορεί να αποθαρρύνει τους πιθανούς εκπαιδευόμενους.
- **Έλλειψη συνάφειας με την καθημερινή ζωή:** Για να είναι αποτελεσματική η κατάρτιση, θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στην καθημερινή ζωή των συμμετεχόντων και να καταδεικνύει τον άμεσο αντίκτυπο στην εργασία και τον προσωπικό τρόπο ζωής τους.

Οι υπόλοιπες ερωτήσεις των ομάδων εστίασης (δηλ. η δεύτερη ενότητα) ήταν κλειστού τύπου και τους ζητήθηκε να αξιολογήσουν περαιτέρω το επίπεδο ικανοποίησης των συμμετεχόντων από το περιεχόμενο της αναφοράς χαρτογράφησης.

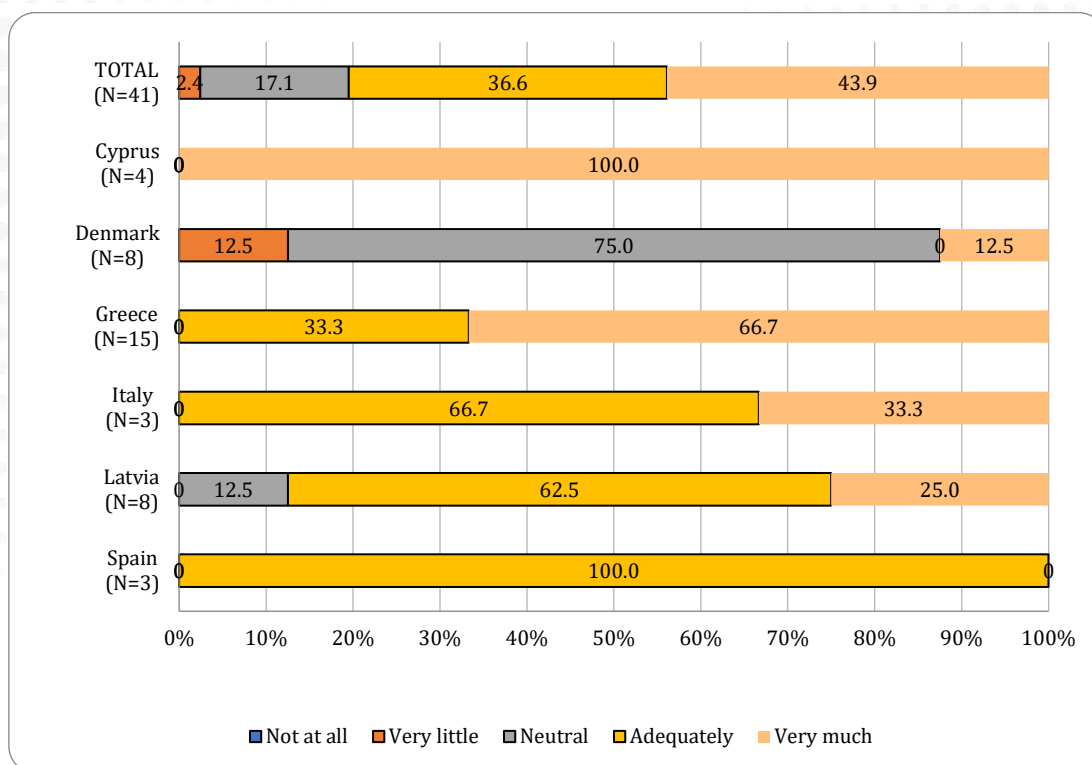
Το 83,3% των συμμετεχόντων πιστεύει ότι το περιεχόμενο της έκθεσης είναι **επαρκές για την αύξηση των γνώσεων σχετικά με τις καλές πρακτικές στον τομέα της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και των ΣΒΑς** (Διάγραμμα 8 - **Not at all:** Καθόλου, **Very little:** Πολύ λίγο, **Neutral:** Ουδέτερο, **Adequately:** Επαρκώς, **Very much:** Πάρα Πολύ).

Επιπλέον, οι περισσότεροι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι έχουν **αυξήσει τις γνώσεις τους σχετικά με τις ευκαιρίες μάθησης** στον τομέα της Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης και των ΣΒΑς μέσω του περιεχομένου της αναφοράς χαρτογράφησης, καθώς μόνο το 2,4% απάντησε ότι έχει αυξήσει λίγο τις γνώσεις του (Διάγραμμα 9). Επιπλέον, σχεδόν το 81% θεωρεί ότι το περιεχόμενο της έκθεσης είναι αρκετά ή **πολύ ενδιαφέρον** (Διάγραμμα 10) και το **συνολικό ποσοστό ικανοποίησης είναι επίσης υψηλό**, καθώς μόνο το 2,4% εξέφρασε δυσάρεσκη (Διάγραμμα 11).

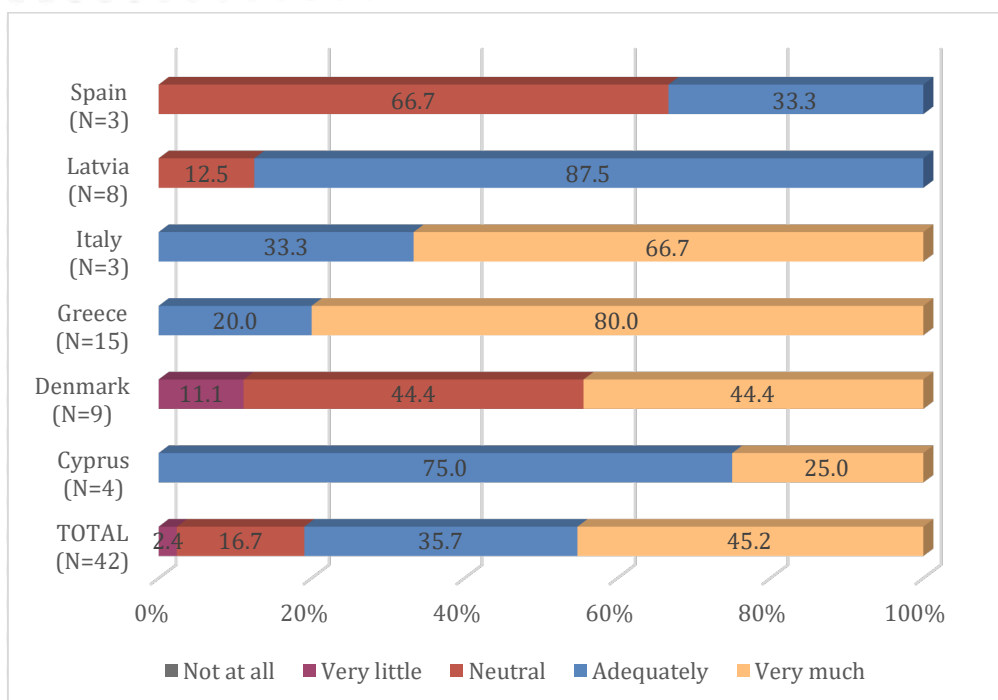
Διάγραμμα 8: Επάρκεια της αναφοράς χαρτογράφησης στην ενίσχυση των γνώσεων σχετικά με τις καλές πρακτικές στον τομέα της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και των ΣΒΑΣ



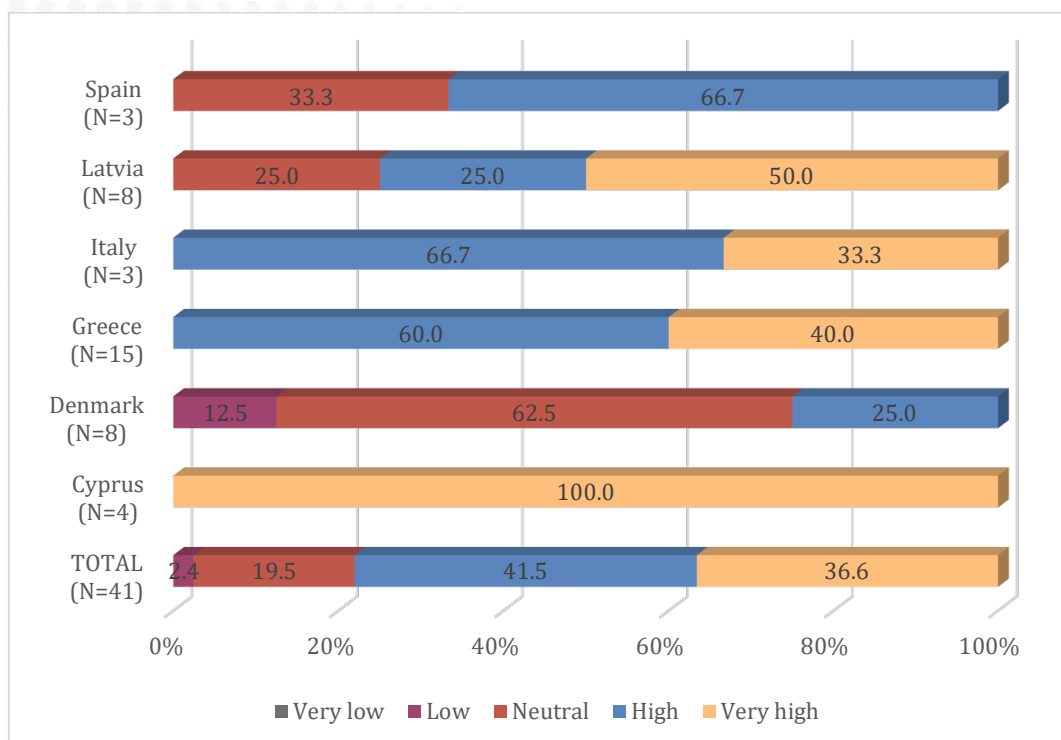
Διάγραμμα 9: Ποσοστό αυξημένων γνώσεων σχετικά με τις ευκαιρίες μάθησης στον τομέα της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και των ΣΒΑΣ



Διάγραμμα 10: Επίπεδο ενδιαφέροντος για το περιεχόμενο της αναφοράς χαρτογράφησης



Διάγραμμα 11: Συνολική ικανοποίηση από το περιεχόμενο της αναφοράς χαρτογράφησης



Περίληψη – Ομάδα εστίασης

Περίληπτικά, οι συμμετέχοντες προτείνουν ένα διαδραστικό και εθνικό πρόγραμμα εκπαίδευσης ενηλίκων που θα επικεντρώνεται στην πρακτική εφαρμογή, την ευελιξία και το ελκυστικό περιεχόμενο για την αποτελεσματική ενίσχυση των πράσινων δεξιοτήτων και της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης του κοινού. Με την ενσωμάτωση πραγματικών παραδειγμάτων και μάθησης από ομοτίμους, το πρόγραμμα θα πρέπει να στοχεύει στη δημιουργία μιας ουσιαστικής και αποτελεσματικής μαθησιακής εμπειρίας για ενήλικες χαμηλής ειδίκευσης NEETs.

Οι ενήλικες κινητοποιούνται να συμμετέχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης που σχετίζονται με τις πράσινες δεξιότητες και την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση λόγω διαφόρων παραγόντων, συμπεριλαμβανομένου του προσωπικού ενδιαφέροντος, των ευκαιριών σταδιοδρομίας, της κοινωνικής ευθύνης και της αναγνώρισης των παγκόσμιων περιβαλλοντικών προκλήσεων. Η ελκυστικότητα της προσωπικής ανάπτυξης, η συνάφεια με την καθημερινή ζωή και η ευκαιρία να υπάρξει θετικός αντίκτυπος συμβάλλουν επίσης στην παροχή κινήτρων στους ενήλικες εκπαιδευόμενους.

Τα εμπόδια για τους ενήλικες να συμμετέχουν σε προγράμματα ανάπτυξης στις πράσινες δεξιότητες και προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης περιλαμβάνουν τους χρονικούς περιορισμούς, οικονομικούς περιορισμούς, έλλειψη ευαισθητοποίησης, αδιαφορία, γλωσσικές και τεχνολογικές προκλήσεις και έλλειψη γνώσης για το αντικείμενο. Η αντιμετώπιση αυτών των εμποδίων μέσω προσαρμοσμένων και δυναμικών εκπαιδευτικών προσεγγίσεων, σε συνδυασμό με την αναγνώριση και τα κίνητρα, μπορεί να προωθήσει μεγαλύτερο ενδιαφέρον και δέσμευση για την ανάπτυξη πράσινων δεξιοτήτων μεταξύ των ενηλίκων εκπαιδευομένων.

Όσον αφορά την αξιολόγηση της αναφοράς χαρτογράφησης, οι ερωτήσεις τύπου Likert έδειξαν ότι το περιεχόμενο της είναι επαρκές για την αύξηση των γνώσεων σχετικά με τις ορθές πρακτικές στον τομέα της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης και των ΣΒΑΣ, καθώς η πλειονότητα των συμμετεχόντων τόνισε τη συμβολή της έκθεσης στην αύξηση των γνώσεών τους στους εν λόγω τομείς. Εκτός από αυτά, το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων θεώρησε το περιεχόμενο ενδιαφέρον και πολύ ικανοποιητικό. Φαίνεται εύλογο ότι το περιεχόμενο της αναφοράς χαρτογράφησης, μαζί με τη συμπερίληψη

προτάσεων για το σχεδιασμό προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων, τη χρήση προτεινόμενων κινήτρων και την εξέταση των εμποδίων, μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη ενός προγράμματος σπουδών που θα αντιμετωπίσει τις ανάγκες των εκπαιδευτών ενηλίκων και των ενηλίκων χαμηλής ειδίκευσης.

Συμπεράσματα και Συστάσεις

Όπως αναφέρθηκε, ο κύριος στόχος αυτής της αναφοράς ήταν να αναλύσει τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής έρευνας και της έρευνας πεδίου που συλλέχθηκαν μέσω των προσπάθειών επτά εταίρων από 6 ευρωπαϊκές χώρες. Ο βασικός λόγος για τη διεξαγωγή βιβλιογραφικής έρευνας ήταν η ανάλυση περιβαλλοντικών πλαισίων, καλών πρακτικών, ευκαιριών μάθησης και των πράσινων δεξιοτήτων που είναι σε ζήτηση στις αντίστοιχες χώρες, ενώ η έρευνα πεδίου επέτρεψε να αποτυπωθούν οι ευκαιρίες μάθησης και μαθησιακές ανάγκες από πρώτο χέρι μέσω της ενεργού συμμετοχής εκπαιδευτών ενηλίκων και ενηλίκων χαμηλής ειδίκευσης (NEETs). Συμπερασματικά, είναι σαφές ότι ορισμένες χώρες έχουν ήδη θεσπίσει ένα πλαίσιο που περιλαμβάνει εκπαίδευση και κατάρτιση περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης σε κυβερνητικό επίπεδο, ενώ άλλες χώρες παρέχουν αυτή την εκπαίδευση και κατάρτιση μέσω άλλων ιδιωτικών και μη κυβερνητικών οργανώσεων. Η ύπαρξη ορθών πρακτικών σε κάθε χώρα αποτελεί μια πολλά υποσχόμενη προσέγγιση, ανεξάρτητα από το ποιος εφαρμόζει αυτές τις πρακτικές. Πράγματι, τα θέματα καλών πρακτικών είναι ποικίλα, υποδηλώνοντας μια ολοκληρωμένη κατανόηση σχετικά με το τι μπορεί να περιλαμβάνει η περιβαλλοντική εκπαίδευση. Η ύπαρξη ευκαιριών μάθησης για την περιβαλλοντική εκπαίδευση είναι επίσης μια πολύτιμη προσέγγιση, υπογραμμίζοντας την παρουσία συνεχιζόμενων προσπαθειών από τις χώρες των εταίρων. Τα στοιχεία σχετικά με τις απαιτήσεις για πράσινες δεξιότητες υποδηλώνουν την υιοθέτηση μιας αμφίδρομης προσέγγισης στον τομέα των πράσινων δεξιοτήτων, καθώς οι εταίροι παρουσίασαν πράσινες δεξιότητες τόσο τεχνικών, όσο και μη-τεχνικών δεξιοτήτων.

Παρά την ύπαρξη ευκαιριών μάθησης στις χώρες των εταίρων, η έρευνα έδειξε ότι η πλειοψηφία των ενηλίκων χαμηλής ειδίκευσης (NEETs) δεν γνωρίζουν αυτές τις ευκαιρίες. Επιπλέον, όχι μόνο οι NEETs, καθώς και οι μισοί από τους ΕΕ δε γνώριζαν για την ύπαρξη ευκαιριών μάθησης στην περιβαλλοντική εκπαίδευση. Παρ' όλα αυτά, οι εκπαιδευτές ενηλίκων φαίνεται ότι επιθυμούν να ενσωματώσουν περιβαλλοντικές πτυχές και νέο υλικό που σχετίζεται με την αειφορία στα εκπαιδευτικά προγράμματά τους. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η εκπαίδευση είναι μια μακροπρόθεσμη διαδικασία που απαιτεί υπομονή και παροχή κινήτρων. Η εκπαίδευση είναι εξαιρετικά σημαντική, δεδομένου ότι μπορεί να προσφέρει πληροφορίες σχετικά με το πώς να παρακινούνται οι εκπαιδευτές ενηλίκων να εφαρμόζουν την περιβαλλοντική

εκπαίδευση και στις δικές τους πρακτικές. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η έμφαση στην ανάγκη για περιβαλλοντική εκπαίδευση στην εκπαίδευση ενηλίκων, η ανάδειξη του ρόλου των εκπαιδευτών ενηλίκων στην καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, η διασφάλιση των εκπαιδευτών ενηλίκων σχετικά με το επιστημονικό περιεχόμενο και τη μεθοδολογία που ακολουθεί το έργο WE, η διασφάλιση της πιθανής μελλοντικής χρήσης των αποτελεσμάτων του έργου, η παροχή ενός εδάφους συνεργασίας όπου μπορούν να αποδείξουν τις γνώσεις τους και να ανταλλάξουν γνώσεις με άλλους (π.χ. ανταλλαγή γνώσεων) και η παροχή πιστοποιητικών αποτέλεσαν σημαντικά κίνητρα για τους εκπαιδευτές ενηλίκων. Συνιστάται θερμά να ληφθούν υπόψη όλες αυτές οι πτυχές και να προσεγγίσουμε τους εκπαιδευτές ενηλίκων επισημαίνοντας τα σημεία που αναφέρονται παραπάνω.

Η πραγματική πρόκληση ξεκινά όταν πρόκειται για τη συμμετοχή των μαθητών και τη διαδικασία της μάθησης. Υπό αυτή την έννοια, η προσοχή μετακινείται στον τρόπο αντιμετώπισης των αναγκών των NEETs και στη διατήρηση των κινήτρων τους κατά τη διάρκεια της συμμετοχής και εκπαίδευσής τους. Τα αποτελέσματα των ομάδων εστίασης αποκάλυψαν πολύτιμες προσεγγίσεις για την ανάδειξη ισχυρών κινήτρων για τη συμμετοχή των NEETs στην εκπαίδευση. Η παρουσία ευκαιριών σταδιοδρομίας και απασχόλησης, το προσωπικό ενδιαφέρον, η προσωπική ανάπτυξη, οι προθέσεις για αύξηση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, η συμβολή στο περιβάλλον και την κοινωνία, η συνάφεια του περιεχομένου με την καθημερινή ζωή και η αύξηση της σημασίας της περιβαλλοντικής γνώσης αποτελούν πολλά υποσχόμενα κίνητρα για τους NEETs. Επιπλέον, είναι ζωτικής σημασίας να εξεταστούν τα πιθανά εμπόδια, ενθαρρύνοντας παράλληλα τη συμμετοχή των NEETs. Για παράδειγμα, οι οικονομικοί περιορισμοί, οι χρονικοί περιορισμοί, οι αρνητικές εμπειρίες του παρελθόντος, η έλλειψη απτών αποτελεσμάτων και κινήτρων μπορεί να είναι κοινές προκλήσεις που εμποδίζουν τη συμμετοχή σε τέτοια προγράμματα.

Επιπλέον, μαζί με τα αποτελέσματα των ομάδων εστίασης, η σύμπραξη παρέιχε ορισμένες πληροφορίες που παρατηρήθηκαν καθ 'όλη τη διάρκεια της εφαρμογής της έρευνάς, προκειμένου να παράσχουν ορισμένες συστάσεις σχετικά με τον τρόπο διατήρησης των κινήτρων των NEETs κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας. Με βάση αυτό, μπορεί να είναι μια πολλά υποσχόμενη αρχή για την ευαισθητοποίηση σχετικά με την ύπαρξη περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, δεδομένου ότι οι NEETs δεν γνωρίζουν την ύπαρξη τέτοιων ευκαιριών. Για παράδειγμα, αυτό μπορεί να γίνει μέσω

της υλοποίησης διαφημιστικών εκστρατειών. Στη συνέχεια, η ενσωμάτωση των παγκόσμιων στόχων ως μέρος της κανονικής διδασκαλίας, η εξήγηση των μελλοντικών επιπτώσεων, η σύνδεση των πράσινων δεξιοτήτων με την απασχολησιμότητα, η χρήση απλών ορολογίων, η διασφάλιση των οφελών που συνδέονται με τη συμμετοχή τους, η παρουσίαση πραγματικών παραδειγμάτων και μελετών περιπτώσεων, η χρήση σύγχρονου και διαδραστικού υλικού, η παροχή συγκεκριμένων παραδοτέων και βραβείων (π.χ. πιστοποιητικά, δωρεάν παρακολούθηση μιας δραστηριότητας που τους ενδιαφέρει) αποτελούν σημαντικά κίνητρα. Επίσης, η χρήση εξατομικευμένων και συνεργατικών μεθόδων μάθησης, η προσαρμογή προγραμμάτων στην τοπική κοινωνία και η συμβουλευτική από μέντορες και ειδικούς, μπορεί να αποτελέσουν έμπνευση για να αντιμετωπιστούν οι ανάγκες των NEETs και να λειτουργήσουν ως ισχυρά κίνητρα για την προώθηση της πλήρους συμμετοχής κατά τη διάρκεια της μαθησιακής διαδικασίας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της αξιολόγησης της αναφοράς χαρτογράφησης από ομάδες εστίασης, μπορούν επίσης να δοθούν ορισμένες συστάσεις για το περιεχόμενο του προγράμματος κατάρτισης που πρόκειται να αναπτυχθεί στο Πακέτο Εργασίας 3 (WP3). Όπως αναφέρθηκε λεπτομερώς στις παραπάνω ενότητες, οι NEETs έχουν ανάγκες για περαιτέρω κατάρτιση στους στόχους αειφόρου ανάπτυξης, κυρίως για τους στόχους της οικονομικά προσιτής και Καθαρής Ενέργειας (Στόχος 7), των Αειφόρων Πόλεων και Κοινοτήτων (Στόχος 11), της Υπεύθυνης Κατανάλωσης και Παραγωγής (Στόχος 12), της Δράσης για το Κλίμα (Στόχος 13) και της Ζωής στη Στεριά (Στόχος 15). Παρόλο που υπήρξε μικρή διαφοροποίηση μεταξύ των εκπαιδευτών ενηλίκων και των NEETs σχετικά με ορισμένους στόχους, οι NEETs δήλωσαν την προθυμία τους να μάθουν για τους προαναφερθέντες στόχους των ΣΒΑΣ και ότι θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στις ανάγκες τους για την προώθηση της κοινωνικής ένταξης και των κινήτρων τους. Ο Στόχος 6 (π.χ. Καθαρό Νερό) μπορεί να αγνοηθεί, καθώς τόσο οι ΕΕ όσο και οι NEETs δεν αξιολόγησαν αυτόν τον στόχο ως αναγκαίο. Όσον αφορά τις θεματικές περιοχές, 11 περιοχές αξιολογήθηκαν ως ανάγκες και από τις δύο ομάδες-στόχους, γεγονός που υποδηλώνει μια αναδυόμενη ανάγκη ενσωμάτωσης αυτών των 11 τομέων στο πρόγραμμα σπουδών του WE.

Όσον αφορά την ανάπτυξη πράσινων τεχνικών δεξιοτήτων, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στην κλιματική αλλαγή και τον μετριασμό της, το περιβάλλον, την υγεία και την ασφάλεια, την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση, τη διαχείριση αποβλήτων, τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, την αειφορία, την κυκλική οικονομία, τις περιβαλλοντικές

πολιτικές και κανονισμούς, τη διαχείριση των υδάτινων πόρων, την ενεργειακή απόδοση και την αξιολόγηση του κύκλου ζωής. Εκτός από αυτό, όλες οι πράσινες μη-τεχνικές δεξιότητες πρέπει να ενσωματωθούν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, προκειμένου να πετύχουμε μια ολοκληρωμένη ανάπτυξη πράσινων δεξιοτήτων, που καλύπτει τόσο τις τεχνικές δεξιότητες, όσο και τις μη-τεχνικές.

Τέλος, υπάρχουν επίσης ορισμένες συστάσεις για μελλοντικές δράσεις. Η μελλοντική έρευνα μπορεί να επικεντρωθεί ειδικά στην ανάπτυξη ενός ιδανικού προφίλ ΕΕ που μπορεί να προσφέρει περιβαλλοντική εκπαίδευση σε NEETs με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Για παράδειγμα, το εκπαιδευτικό υπόβαθρο και η εργασιακή εμπειρία ενός ΕΕ έχουν ιδιαίτερη σημασία. Επιπλέον, οι ΕΕ θα πρέπει επίσης να διαθέτουν συγκεκριμένα είδη μη-τεχνικών δεξιοτήτων (π.χ. επικοινωνιακές δεξιότητες, διδακτικές δεξιότητες) προκειμένου να διασφαλιστεί η βέλτιστη μετάδοση πληροφοριών. Επιπλέον, τα κριτήρια για την πιστοποίηση NEETs που έλαβαν περιβαλλοντική εκπαίδευση μπορούν να αποσαφηνιστούν με τον καθορισμό ορισμένων διαδικασιών, προτύπων και τεχνικών αξιολόγησης σε μελλοντικές πρωτοβουλίες.

Βιβλιογραφία

Aegean Greeners. (2023). Aegean Greeners. Retrieved from https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2746756605591881&id=2171999923067555

Agencia Estatal. (2021). Ley 7/2021, de 20 de mayo, de cambio climático y transición energética. *Boletín Oficial del Estado*, 121. 62009-62052.

AKTI (n.d.). *Zero Waste Beach in Cyprus. Zero Waste Future in Malta. Net Zero in Cyprus and Malta*. Retrieved from <http://www.akti.org.cy/portfolio/zero-waste-future-program-in-cy-and-ma-zero-waste-beach-in-cyprus-and-zero-waste-cities-and-zero-waste-campus-programs-in-malta/>

AKTI (n.d.). *Sincerely Food, Cyprus*. Retrieved from <http://www.akti.org.cy/portfolio/sincerely-food-cyprus/>

Alafodimos, C., Kalogiannakis, M., Papadakis, St., & Papachristos, D. (2009). The International Conference on E-Learning in the Workplace. In *Adult Education and Lifelong Learning. The case of GSAE (General Secretary for Adult Education) in Greece*. New York, USA. Retrieved from https://learningideasconf.s3.amazonaws.com/Docs/Past/2009/Papers/Alafodimos_Kalogiannakis.pdf.

AMU-fyn (2022). *Bæredygtige kurser* (course catalogue). Retrieved from <https://heyzine.com/flip-book/d313cdaf39.html#page/1>

Archelon, (n.d.). Environmental information and awareness in ARCHELON. Retrieved from: <https://www.archelon.gr/files/internships/%CE%A0%CF%81%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%AC%CF%83%CE%BA%CE%B7%CF%83%CE%B7%202.pdf>

Barbara, Maria. (2019). Límites e indefiniciones de la educación ambiental, un debate permanente. *Revista de Educación Social*, 28. 9-31.

Bechlivani, S., & Pavlis-Korres, M. (2021). Local bodies' educational programs and actions to raise environmental awareness of climate change in the prefecture of Larissa in Greece. *European Journal of Education Studies*, 8(12). <https://doi.org/10.46827/ejes.v8i12.4015>

Breting, S. & Schnak, K. (2009). *Uddannelse for Bæredygtig Udvikling i danske skoler*. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Aarhus Universitet. https://edu.au.dk/fileadmin/www.dpu.dk/forskning/forskningsprogrammer/miljo_eogsundhedspaedagogik/publikationer/forskning_miljoe-og-sundhedspaedagogik_20090817145634_tubu.pdf

Cabinet of Ministers Republic of Latvia. (2023). *Information report "On the issues to be discussed at the Council of Ministers of Education, Youth, Culture and Sport of the European Union on 7 March 2023, within the competence of the Ministry of Education and Science"*. Retrieved from <https://www.mk.gov.lv/lv>

Cabinet of Ministers, No 583. (2022). *On Environmental Policy Guidelines 2021-2027*. Retrieved from <https://likumi.lv/ta/id/335137-par-vides-politikas-pamatnostadnem-2021-2027-gadam>

Camera di Commercio Bergamo. (2021, May 12). Sempre più importanti le competenze green nei profili dei nuovi assunti. <https://www.bg.camcom.it/notizie/sempre-piu-importanti-competenze-green-nei-profil-dei-nuovi-assunti>

Caride, José Antonio; Meira Careta, Pablo Ángel. (2020). La educación ambiental en los límites, o la necesidad cívica y pedagógica de respuestas. *SIPS - pedadgogía social*, 36. 21-34.

Cecilia Smaniotto, Anna Saramin, Laura Brunelli, Maria Parpinel (2022). Insights and Next Challenges for the Italian Educational System to Teach Sustainability in a Global Context. MDPI, Open Access Journal. <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/1/209>

Conferenza dei Rettori delle Università Italiane. <https://reterus.it/en/>

Council of the European Union. (2011). *Council Resolution on a renewed European agenda for adult learning*. Official Journal, C 372, 1-6. CELEX: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011G1220\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011G1220(01)) [legislation]

Council of the European Union. (2021). *Council Resolution on a new European agenda for adult learning 2021-2030*. 2021/C 504/02 Official Journal, C 504, 9-20. CELEX:[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021G1214\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32021G1214(01)) [legislation]

Cyprus Marine Environment Protection Association (2017). *Green Offices*. Retrieved from <http://www.cymepa.org.cy/en/page/green-offices>

Dansk Industri, 3F og Dansk Metal. (2023). *Bæredygtighed og grøn omstilling* (course catalogue). Retrieved from <https://www.amukurs.dk/brancher/handel-administration-kommunikation-og-ledelse/baeredygtighed-og-groen-omstilling>

Danske HF & VUC (2023). *Vi arbejder med FN's verdensmål*. <https://vuc.dk/tema/vuc-arbejder-med-fns-verdensmaal/>

DYPA (Public Employment Service: Training Vouchers of the Ministry of Labour and Social Affairs. Retrieved from: <https://www.voucher.gov.gr/project/view-dypa>

EAEA. (2011). *Country report Greece*. (Helsinki). Retrieved from www.eaea.org/country/greece.

Education Unit for the Environment and Sustainable Development (2023). *Educational Programs of the Network of Environmental Education Centers 2022- 23*. Retrieved from <https://mepaa.moec.gov.cy/index.php/el/perivallontika/kpe-genikes-plirotories/ekpaideftika-programmata>.

EIIE (n.d.). Καλές Πρακτικές – Βιώσιμη Ανάπτυξη - (Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης). (Good Practices - Sustainable Development - (Sustainable Development Goals)). Retrieved from: https://gr.youth4sdgs-project.eu/wp-content/uploads/2021/11/Greek_SDGs-Best-Practices-in-our-5-countries.pdf

EMU, the digital learning platform of the Ministry of Children and Education (2023). Verdensmåli undervisningen. Retrieved from https://emu.dk/verdensmaal?pk_source=eud_fokus

EPAL Moderator (2021, October 19). OER: Apprendimento degli adulti e sostenibilità. Retrieved from <https://epale.ec.europa.eu/it/blog/oer-apprendimento-degli-adulti-e-sostenibilita>

Esteban-Ibáñez, Macarena; Amador-Muñoz, Vicente. (2020). El huerto social como estrategia para la educación ambiental. Agricultura, Sociedad y Desarrollo, 17 (2). 321-347.

European Training Foundation. (2023, March 10). "The demand for green skills is soaring." An interview with Romain Boitard. *ETF Working together Learning for life*. Retrieved from <https://www.etf.europa.eu/en/news-and-events/news/demand-green-skills-soaring-interview-romain-boitard>

Fondo Ambientale Italiano (n.d). <https://fondoambiente.it/il-fai/>

Forward Green Expo. (2023, May 23). 2ο Φεστιβάλ Κυκλικής Οικονομίας του Δήμου Θεσσαλονίκης THESS CLEAN - THESS GREEN (2nd Circular Economy Festival of the Municipality of Thessaloniki THESS CLEAN - THESS GREEN). Retrieved from: <https://www.forwardgreen-expo.gr/circular-economy-festival/>

Fotiadis, M., Ioannou, T. (n.d). Περιβαλλοντική εκπαίδευση ενηλίκων, τοπικές κοινότητες και διαχείριση αποβλήτων: ένα βιωματικό εργαστήριο (Adult environmental education, local communities and waste management: an experiential workshop). Retrieved from:

<https://www.peakmagazine.gr/article/%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%B2%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%BF%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7-%CE%B5%CE%BD%CE%B7%CE%BB%CE%AF%CE%BA%CF%89%CE%BD-%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%B2%CE%BB%CE%AE%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C>

Friends of the Earth Cyprus (2022, July 22). *Social peas*. Retrieved from <https://www.foecyprus.org/social-peas/>

Garsdal, J. (ed.) (2020). *Bæredygtighed og bæredygtig udvikling: Uddannelse, dannelse og fagdidaktik i skole, erhvervs- og professionsuddannelser*. VIA University College. Retrieved from: https://www.ucviden.dk/ws/portalfiles/portal/107138967/PEAS_udgivelse1_BU_Dannelse_Uddannelse_ONLINE_final.pdf

Global Compact Network Italy (n.d). Report-Italian-Businesses-Practices-Towards-Sustainable-Development. Retrieved from: https://www.globalcompactnetwork.org/files/pubblicazioni_stampa/pubblicazioni

[_network_italia/Report-Italian-Businesses-Practices-Towards-Sustainable-Development.pdf](#)

Global RCE network. (2022). RCE Vision and mission. <http://www.rcenetwork.org/portal/rce-vision-and-mission>

Gobierno de España Ministerio de Ciencia e Innovación and FECYT. (2020). Presentación de La Fundación Española para la Ciencia y Tecnología. *Fundación Española para la Ciencia y la Tecnología*. Retrieved from <https://www.fecyt.es/es/info/presentacion>

Gobierno de España. (2021). *Plan de Acción de Educación Ambiental para la Sostenibilidad (2021-2025)*. Madrid: Ministerio para la Transición Ecológica y el Reto Demográfico.

Greece 2.0 National and Recovery Plan (2021). Retrieved from: https://greece20.gov.gr/wp-content/uploads/2021/07/NRRP_Greece_2_0_English.pdf

Hadjichambis, A. Ch., Reis, P. & Paraskeva-Hadjichambi D. (Eds.). (2019). *European SWOT Analysis on Education for Environmental Citizenship*. Lisbon: Intitute of Education — University of Lisbon, Cyprus Centre for Environmental Research and Education & European Network for Environmental Citizenship — ENEC Cost Action.// Chapter 14: SWOT Analysis of Education for Environmental Citizenship – Short LATVIA Report Maris Klavins.

Hald, C.W., Skeen, K., Langmach, M. & Skotte, N.R. (2022). *Fremtidens grønne arbejdsmarked*. Danmarks grønne tænketank Concito & Tænketanken Mandag Morgen. Retrieved from: <https://concito.dk/files/media/document/Parat%20til%20et%20mere%20b%C3%A6redygtigt%20samfund.pdf>

Helldie, S.H. (2020). *Rapport om Verdensmål i Nordjylland: Verdensmål som katalysator for udvikling og uddannelse i nordjyske erhvervsliv*. Danske Professionshøjskoler. Retrieved from https://www.ucviden.dk/ws/files/124262105/Rapport_om_verdensm_l_i_Nordjylland.pdf

Hildebrandt, S. (2022). Uddannelse for bæredygtig udvikling: Mellem grøn studenterbevægelse, minister og fremtiden. *Paideia*, (23), 32–43. <https://tidsskrift.dk/Paideia/article/view/135036/179823>

Højholdt, A. (ed.) & Ravn-Petersen, T. (ed.) (2021). *Håbets og handlingens pædagogik: undervisning i verdensmål og bæredygtighed*. Hans Reitzels Forlag.

Human Resource Authority of Cyprus. (March, 18). *Identification of Green Skills Needs in the Cypriot Economy 2017-2027*. Retrieved from https://www.anad.org.cy/wps/wcm/connect/hrda/e2511d69-2b75-4622-9d36-5ea1c5277b65/SUMMAR~1.PDF?MOD=AJPERES&CONVERT_TO=url&CACHEID=RO_OTWORKSPACE.Z18_HHHAH9O0NGE980A7L632QJ0000-e2511d69-2b75-4622-9d36-5ea1c5277b65-ngBzz-L

IREN (2022). Città sostenibili: buone pratiche nel mondo dal rapporto GSE. Retrieved from: <https://www.gruppoiren.it/it/everyday/focus-on/2022/buone-pratiche-centri-urbani.html>

Istituto Nazionale Documentazione, Innovazione, Ricerca Educativa. (2020). Educazione degli adulti per la sostenibilità ambientale. Discussione live e condivisione progetti dal Focus Epale. Retrieved from: <https://www.indire.it/2020/03/03/educazione-degli-adulti-per-la-sostenibilita-ambientale-progetti-e-politiche-in-atto-dal-focus-epale/>

KEDE (2023). Καθαρίστε τη Μεσόγειο": δραστηριότητες εθελοντισμού και ευαισθητοποίησης στο Δήμο Χερσονήσου. (Clean up the Mediterranean: volunteering and awareness-raising activities in the Municipality of Hersonissos). Retrieved from: <https://kede.gr/kathariste-ti-mesogeio-draseis-ethelontismou-kai-evaisthitopoiisis-sto-dimo-chersonisou/>

KEDIVIM (n.d). Centre for Continuing Education and Lifelong Learning. Retrieved from: <https://kpe.inedivim.gr/>

Kefalogianni, Z. (n.d.). «Η ανάγκη σύνδεσης της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Εκπαίδευση για την Αειφορία) με την Περιβαλλοντική Ηθική και την Εκπαίδευση Αξιών» ("The need to link Environmental Education (Education for Sustainability) with Environmental Ethics and Values Education") In 7ο Πανελλήνιο Συνέδριο Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Panhellenic Conference of Panhellenic Union of Teachers for Environmental Education). Volos, Greece. Retrieved from: http://kpe.gr/new/sinedria/7_congress/papers/sat_fifth/kefalogianni.pdf.

Kirkegaard, P.O. (2023). Bæredygtig udvikling i læreruddannelse og skole. *Studier i læreruddannelse og -profession*, 1 (8). 6-16. Retrieved from <https://tidsskrift.dk/SLP/article/view/136154/180800>

Kouroutos, V., Mantzara, M., Skoulos, M., Alamppei, A., Malotidi, V., & Psalidas, V. (2008). Περιβαλλοντική εκπαίδευση και εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη σε προστατευόμενες περιοχές - Επιμορφωτικό Υλικό. (Environmental education and education for sustainable development in protected areas - Training material).

Koutsoukos, M. (2022). On becoming an effective mentor in adult education—investigating the perceptions of Greek adult educators. *International Education Studies*, 15(3), 1. <https://doi.org/10.5539/ies.v15n3p1>

Koutsoukos, M., Fragoulis, I., & Valkanos, E. (2015). Connection of Environmental Education with application of experiential teaching methods: A case study from Greece. *International Education Studies*, 8(4). <https://doi.org/10.5539/ies.v8n4p23>

KPE (n.d.). Available at: <https://kpe.inedivim.gr/>

Kvistgaard, P. & Hird, J. (2021). *Grøn omstilling i 49 virksomheder i Kerteminde Kommune i 2021*. Aalborg Universitet. Retrieved from https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/464820233/20210419_Gr_n_omstillingsrapport_FINAL.pdf

Latvia University of Life Sciences and Technologies (2022). *ILCES – Intergenerational Learning Communities towards Environmental Sustainability*. Retrieved from: <https://www.mc.llu.lv/projekti/starppaaudzu-macisanas-kopienas-vides-ilgtspejibai>

Latvian non-governmental movement The Big Clean-up (2023). <https://talkas.lv/liela-talka/>

Let's Make Cyprus Green (n.d.). *Refill Cyprus*.
<https://www.letsmakecyprusgreen.com/refill-cyprus/>

Lysgaard, J. A. & Haase, S. (2023). Uddannelse for bæredygtig udvikling på danske professionshøjskoler og universiteter. *Tidsskrift for Professionsstudier*, 18 (35), 32–41. <https://tidsskrift.dk/tipro/article/view/135922/180630>

Lysgaard, J.A. & Laugesen, M. (2021). *Uddannelse for bæredygtig udvikling: Udfordringer og muligheder*. EMU, the digital learning platform og the Ministry of Children and Education. <https://emu.dk/grundskole/paedagogik-og-didaktik/didaktiske-tilgange/uddannelse-baeredygtig-udvikling-udfordringer>

Makrakis, V., & Kostoulas-Makrakis, N. (2012). New Technologies, Education for Sustainable Development and Critical Pedagogy. ICTeSD University of Crete.

Ministero dell'Ambiente e della Sicurezza Energetica. (2022). Educazione Ambientale e allo Sviluppo Sostenibile. Retrieved from <https://www.mase.gov.it/pagina/educazione-ambientale-e-allo-sviluppo-sostenibile>

Ministry of Children and Education. (2019). *Fagbilag. Miljø og genbrug*. FGU (course description). Styrelsen for kvalitet og udvikling. <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/udd/fgu/2019/apr/190426-fagbilag-miljo-og-genbrug.pdf?la=da>

Ministry of Economics. (2022). *Information report on medium- and long-term labour market projections*. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/<https://www.em.gov.lv/lv/media/14720/download?attachment>

Ministry of the Environmental Land and Sea. (2017). Seventh National Communication under the UN Framework Convention on Climate Change – Italy. Retrieved from: https://unfccc.int/sites/default/files/resource/258913076_Italy-NC7-2-Italy%20Seventh%20National%20Communication%20Final.pdf

Μπαζιγού, Κ. (2014) Σχολικοί – Αστικοί κήποι: Γιατί και πώς. ΚΠΕ Δραπετσώνας & Τροιζήνας – Μεθάνων. (School - Urban gardens: Why and how. KPE Drapetsonas & Troizenas – Methanon). Issue 6 (51). *για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (for Environmental Education)*.

Ortiz de Santos Rosa; Santamaría-Cárdaba, Noelia; López Luengo, María Antonia. (2021). Evaluación de una propuesta de educación ambiental entre la Universidad y una organización conservacionista. ¡Ayudemos a los aguiluchos cenizos!. *Didáctica de las Ciencias Experimentales y Sociales*, 40. 117-132.

Pace, P. (2010). Self-evaluation as a tool in developing environmental responsibility. *Journal of Teacher Education for Sustainability*, 12(1), 5–26. <https://doi.org/10.2478/v10099-009-0043-0>

Paratiritis tis Thrakis (2023). Δήμος Κομοτηνής: Ξεκινά η αθλητική δράση «Πρωταθλητές στην ανακύκλωση». (Municipality of Komotini: The sports action "Champions in recycling" starts). Retrieved from: <https://www.paratiritis-news.gr/koinonia/dimos-komotinis-xekina-i-athlitiki-drasi-protathlites-stin-anakyklosi/>

Pasvagka D. (2011). The environmental education in Greece, Aristoteleio University of Macedonia. Retrieved from: <https://ikee.lib.auth.gr/record/133414/files/PASVAGAee.pdf>

Rasmussen, H.F & Qvortrup, A. (2023). Lærerstuderendes forestillinger om bæredygtighed og Uddannelse for Bæredygtig Udvikling (UBU). *Studier i læreruddannelse og -profession*, 8 (1). 71-92. <https://tidsskrift.dk/SLP/article/view/136157/180803>

Rinnovabili.it. (2023). Il quotidiano sulla sostenibilità ambientale. Sostenibilità, in Italia serviranno 4mln di lavoratori con competenze verdi. Retrieved from: <https://www.rinnovabili.it/green-economy/green-job/sostenibilita-italia-4mln-lavoratori-competenze-verdi/>

Rodrigo-Cano, Daniel; Gutiérrez Bastida, José Manuel; Ferreras Tomé, Josechu odrigo-Cano, (2019). 35 años de éxitos en la Educación Ambiental en España. *Revista de Educación Social*, 28. 32-43.

Saeima of the Republic of Latvia, (2010). *Latvia's sustainable development strategy to 2030*. Retrieved from: [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/lias_2030_lv.pdf](https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/lias_2030_lv.pdf)

Skanavis, C., & Giannoulis C., (2009) A training model for environmental educators and interpreters employed in Greek protected areas and ecotourism settings, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 16:3, 164-176, DOI: [10.1080/13504500902919664](https://doi.org/10.1080/13504500902919664)

Terra Cypria, (2023). *Cyprus Environmental Studies Center*. <https://terracypria.org/cesc/>.

The Estonian Erasmus+ National Agency/Latvian State Education Development Agency, (2023). *Green-Greener-Greenest*. <https://erasmusplus.lv/jaunums/iespeja-pieteikties-starptautiskam-seminaram-par-vidi-un-ilgtspeju-pieauguso-izglitiba>

The Knowledge Academy, (2023). *Environmental Awareness Training in Cyprus*. Retrieved from: <https://www.theknowledgeacademy.com/cy/courses/health-and-safety-in-the-workplace/environmental-awareness-training/>

The Ministry of Environmental Protection and Regional Development (MEPRD), (2020). *Environmental science, education and learning for sustainable development*. Retrieved from: https://www.varam.gov.lv/lv/vides-zinatne-izglitiba-un-izglitiba-ilgtspejigai-attistibai?utm_source=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F

The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, (2021). *Awareness raising on packaging deposit and strategic approach for harmonisation of packaging deposit systems in Estonia and Latvia (PACKGDEPO)*. Retrieved from: <https://www.varam.gov.lv/lv/projekts/informetibas-paaugstinasana-par-iepakojuma-depozitu-un-strategiska-pieejai-iepakojuma-depozita-sistemas-saskanosanai-igaunija-un-latvija>

The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, (2021). *Waste as a resource in Latvia - Promoting regional sustainability and circularity through the concept of waste as a resource (LIFE Waste To Resources IP)*. Retrieved from: <https://www.varam.gov.lv/lv/projekts/atkritumi-ka-resursi-latvija-regionalas->

ilgtspejas-un-aprites-veicinasana-ieviesot-atkritumu-ka-resursu-izmantosanas-koncepciju-life-waste-resources-ip

The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, (2022). *Materials of seminars in the field of environmental protection*. Retrieved from: <https://www.varam.gov.lv/lv/seminaru-materiali-vides-aizsardzibas-joma>

The Ministry of Environmental Protection and Regional Development, (2023). *Implementing measures to reduce air pollution by improving household heating systems*. Retrieved from: <https://www.varam.gov.lv/lv/gaisa-piesarnojumu-mazinosu-pasakumu-istenosana-uzlabojot-majsaimniecibu-siltumapgades-sistemas-0>

Together Cyprus, (n.d.). *Let's Do It! Cyprus*. <https://www.togetherycyprus.org/en/lets-do-it-cyprus/>

UNESCO-PEER (2021). *Climate Change Communication and Education*. Italy. <https://education-profiles.org/>

University of the Aegean, (2023). Department of the Environment. Retrieved from: <https://www.env.aegean.gr/>

Wyskitensky, Doris; Gesselbauer, Ernst. (2020). *EPALE and the role of adult education in fostering environmental awareness*. Vienna: National Agency Erasmus+ Education.

Youth and Lifelong Learning Foundation (INEDIVIM), (n.d.). *Κέντρα Εκπαίδευσης για το Περιβάλλον και την αειφορία (Environmental Education Centers)*. <https://www.inedivim.gr>

Zemgale Region Human Resource and Competences Development Centre, (2020). *Green skills for a greener life, Nordplus 2021 programme*. Retrieved from: <https://zrkac.lv/index.php?view=projekti&id=43>